د پوهنې وزارت

تاريخ

لسم ټولګی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به
لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

تاریخ

لسم ټولګی

۱۳۹۸
هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: تاریخ
مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تاریخ زده کړو د څانګې علمي او مسلکي غړي
اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي
ټولګی: لسم
د متن ژبه: پښتو
انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست
خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست
د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي
بریښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بښونکي خدایﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفیﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تآسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې: د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدایﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام ا و د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیکونه **مخونه**

لومړی څپرکی: آریایان ۱
دڅپرکی موخې.. ۲
لومړی لوست: دآریانا تمدن.. ۳-۴
دویم لوست: ویدي مدنیت.. ۵-۷
دریم لوست: اوستایي مدنیت.. ۷-۸
څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیري تاریخ د پیشدادیانو واکمني ۹-۱۰
پنځم لوست: د افغانستان اساطیری تاریخ د کیانیانو واکمني ۱۱-۱۲
شپږم لوست: د افغانستان اساطیري تاریخ داسپه واکمني ۱۳-۱۴
اوم لوست: لرغوني افغانستان او هخامنشیان ۱۵-۱۶
اتم لوست: لرغونی افغانستان او یونانیان ۱۷-۲۰
نهم لوست: لرغونی افغانستان او موریایان ۲۱-۲۲
دویم څپرکې: په افغانستان کې لومړني مدنیتونه ۲۳
د څپرکي موخې: ۲۴
لسم لوست: د یونان- باختريې خپلواک دولتونه........ ۲۵-۲۸
یوولسم لوست: د یونان- باختري مدنیت ځانګړتیاوې ۲۹-۳۰
دولسم لوست: د یونان باختري پېر یو نامتو ښار (آی خانم)........ ۳۱-۳۲
دیارلسم لوست: ساکان ۳۳-۳۴
څوارلسم لوست: د کوشانیانو امپراتوري........ ۳۵-۳۸
پنځلسم لوست: بګرام د کوشاني سترې امپراطورۍ پلازمینه........ ۳۹-۴۰
شپاړسم لوست: هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز........ ۴۱-۴۲
اولسم لوست: بامیان د کوشاني امپراطورۍ عقیدتي مرکز ۴۳-۴۶
اتلسم لوست: کیداریان یا کوچني کوشانیان ۴۷-۴۸
نولسم لوست: د یفتلیانو امپراتوري ۴۹-۵۲
شلم لوست: د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع ۵۳-۵۴
دریم څپرکی: د نړۍ لرغوني تمدنونه ۵۵
د څپرکي موخې: ۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست: د تمدن د رامنځ ته کیدو څرنګوالی او ځانګړنې.......................... ۵۷-۵۸
دوه ویشتم لوست: د بین النهرین تمدن.. ۵۹-۶۲
درویشتم لوست: د بین النهرین تمدن او فرهنګ.. ۶۳-۶۴
څلورویشتم لوست: د مصرتمدن.. ۶۵-۶۸
پنځه ویشتم لوست: د مصرتمدن او فرهنګ.. ۶۹-۷۲
شپږویشتم لوست: د فارس تمدن.. ۷۳-۷۶
اوه یشتم لوست: د هند تمدن.. ۷۷-۸۰
اته ویشتم لوست: د چین تمدن... ۸۱-۸۴
نه ویشتم لوست: د یونان تمدن.. ۸۵-۸۸
دیرشم لوست: د روم تمدن.. ۸۹-۹۲
یودیرشم لوست: د امریکا تمدنونه... ۹۳-۹۵
څلورم څپرکې : د اسلام تاریخ.. ۹۶
د څپرکي موخې :.. ۹۶
دوه دیرشم لوست : د اسلام د راڅرګندیدا پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپو وزمې اوضاع ۹۷-۹۸
درې دیرشم لوست: د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنیوالي تر بعثته پورې.......... ۹۹-۱۰۲
څلوردیرشم لوست: د عقبې تړونونه (بیعت).. ۱۰۳-۱۰۶
پنځه دیرشم لوست: غزاګانې.. ۱۰۷-۱۱۲
شپږدیرشم لوست: د حدیبې سوله- بیعت الرضوان.................................. ۱۱۳-۱۱۶
اوه دیرشم لوست: د مکې مکرمې فتح... ۱۱۷-۱۲۲
اته دیرشم لوست: ابوبکر صدیق رضي الله عنه.................................... ۱۲۳-۱۲۶
نه دیرشم لوست: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه.................................. ۱۲۷-۱۲۸
څلوېښتم لوست: حضرت عثمان رضي الله عنه....................................... ۱۲۹-۱۳۰
یوڅلوېښتم لوست: حضرت علی رضي الله عنه....................................... ۱۳۱-۱۳۲
دوه څلوېښتم لوست: د خلفاې راشدینو وروښانه دورې ته لنډه کتنه ۱۳۳-۱۳۴
درې څلوېښتم لوست: امویان.. ۱۳۵-۱۳۸
څلورڅلوېښتم لوست: د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعیت . ۱۳۹-۱۴۰
پنځه څلوېښتم لوست: عباسیان.. ۱۴۱-۱۴۴
شپږڅلوېښتم لوست: د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او اقتصادي حالت.. ۱۴۵- ۱۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
آریایان

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:
- آریایان په افغانستان کې
- ویدي مدنیت
- اوستایي مدنیت
- د افغانستان اساطیري تاریخ
- هخامنشیان، یونایان او موریایان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې ښپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د آریایي تمدن، ویدي او اوستایي مدنیت په اړه به معلومات ترلاسه کړي.
- د افغانستان اساطیري تاریخ باندې به پوه شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په اړوند به معلومات تر لاسه کړي.
- ویدي او اوستایي مدنیت به سره پرتله کړای شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په وخت کې به د افغانستان وضعیت تحلیل او مقایسه کړای شي.
- د هېواد له تاریخ سره به لیوالتیا پیداکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آریانا تمدن

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آریایانو د میشته کېدو او د هغوی د ژوند د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخوانۍ آریانا (نننی افغانستان) له میلاد څخه مخکې له دریو تر دوو زرو کاله مخکې د کرنې او اوبو لګولو ښه سیستم او له وګړو څخه ډک ښارونه درلودل. له میلاد څخه مخکې د لومړنیو زرو کلونو په ترڅ کې لاسي صنایع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکرانو اوبدل او فلزکاري دود وه او د نړۍ په تمدنونو کې یې پنځم ځای ځان ته ځانګړی کړی و.

هغوکسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر میلاده په لرغوني افغانستان کې میشت شوي وو، ځان ته آرین ویل، آرین د ښو خویونو خاوندان او یا د اصیلو وګړو معنا لري. د لومړنیو ځایونو په اړه یې لا ډاډمن معلومات نشته، خو دا څرګنده شوې ده چې افغانستان ته آریایان د سیر دریا او آموسیند له شمالي لوري را تېر شوي او بلخ کې ځای پرځای شوي او هلته یې د آریایې پېر د لومړني مدنیت بنسټ ایښی او خپل ټاټوبی یې آریانا نومولی دی.

ویدي سرودونه د آریایانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اخځونه او منابع دي. په ویدي سرودونو کې د آریا یي قبیلو په اړه زیات معلومات شته. آریایانو د خپلو اوسېدو سیمو ته (آریانا ویجه) یا (آریانا ورشو) ویله. په ویدي سرودونو کې د الینا په نامه قبیله یاده شوې ده چې د اوسني الینګار اوسېدونکي وو. د بولان اوسېدونکي یې د بهالانه په نامه یادکړي دي.

د کډه کېدو پر مهال د آریایانو انځور

په ویدي سرودونو کې د هغو سیمو نومونه هم شته چې د آریایانو تر واک لاندې وو. د تاریخي جغرافیه پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پېژندل شوي او په نښه شوي دي. د بېلګې په توګه، هریوا (هرات)، هیراوتي (د هراوت) بلهیکه (بلخ) او نور یادولای شو. د سیمو پر نومونو سربېره په ریګویدا کې د سیندونو او غرونو نومونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي چې بېلګه يې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آريايانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچياني ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زېږديز کال د څېړنو له مخې د يوه آريايي پاچا انځور چې د يوه خاورين لوښي پر مخ کښل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آريايانو د لرغوني پاچا کيومرث انځور دی. په ويدي سرودونو کې د کوچيانو يو نامتو واکمن د کيومرث په نامه ياد شوی دی. په ويدي متنونو کې د پاچا يادونه دا په ډاګه کوي چې آريايانو په کوچياني ژوند کې هم د پاچاهی نظام درلود.

په بُخدي (بلخ) او د هغه په شاوخوا کې د آريايي وګړو زياتوالي هغوی دې ته اړ کړل چې د لويديځ، سهيل او سهيل ختيځ پر لور په ډله ييزه توګه د لېږد لړۍ (مهاجرت) پيل کړي. آريايانو په فارس کې د استوګنې ورروسته د تمدن بنسټ کېښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مبحث کې به ور څخه يادونه وشي.

آريايانو يوه څانګه د لويديځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ايران) او بيا د اوسنۍ ترکيې او تر هغه وړاندې بريدونه يې آن تر اروپايي هېوادونو پورې ورسېدل. بله ډله آريايان د سهيل ختيځ پرخوا يې مخه وکړه، هغوی بيا لومړی د لرغوني هند شمالي او بيا مرکزي سيمو ته ورسېدل. خو هغو آريايانو چې د هندوکش دواړو خواکې ميشت پاتې شول، په لرغوني افغانستان کې يې د دوو آريايي (ويدي او اوستايي) مدنيتونو بنسټونه يو په بل پسې کېښودل، چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آريايانو د پيل او دويمه ډله دې د آريايانو د ورستي لېږد(مهاجرت) په اړه بحث وکړي او د خپلو استازو په وسيله دې نورو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – آريايان کله افغانستان ته را غلل ؟

۲ – آريايانو له بلخ څخه پر کومو لورو لېږد(مهاجرت) وکړ ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د آريايانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولګي کې دې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويدي مدنيت

په دې لوست کې به د ویدي مدنیت پر مهال د ټولنیزې، سیاسي اقتصادي او کلتوري وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

په افغانستان کې د آریایانو تر ټولو لرغونی مدنیت د ویدي په نامه یادیږي. د ویدي اصطلاح د وید له کلمې څخه اخیستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنیت ځکه ویدي یادشوی، چې معلومات یې د ویدي له څلورو کتابونو (ریګویدا، اتهرو ویدا، ساما ویدا او ویجورو ویدا) څخه لاس ته راغلي دي. د دې سرودونو پیل تر میلاده دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د اریایانو له خوا له یوه نسله څخه بل ته را نقل شوي او شپږ پېړۍ پخوا تر میلاد په سانسګریت ژبه لیکل شوي دي.

د بلخ د بالاحصار یو انځور

آریایانو د ویدي مدنیت پر مهال د بُخدي لرغونی ښار د خپل لومړني پایتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه او د کوچیانې ژوند تر څنګ یې په کرنه او بنوالۍ لاس پورې کړ.

د اوسېدلو لپاره یې ارت پراخ کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو یې لاس پورې کړ او د هغو ښارونو د ساتنې لپاره یې پلن دیوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زیاتې نښانې یې لا تر اوسه هم پاتې دي.

د ویدي مدنیت وګړو د ژویو د څرولو او کرنې له لارې خپلې اړتیاوې پوره کولې.ژوي یې اهلي کړي وو او د هغو پر شیدو او غوښو سربېره یې د هغو له پوستکو څخه تودې جامې او څپلۍ جوړولې. ژوي به یې د سکې په ځای سره بدلول او هغه به یې د تبادلې بنسټ ګرځاوه چې د پیسو په نامه یې یادول، خو په عمومي توګه به یې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادله کاوه.

د کرنې په برخه کې یې هم لاس ته راوړنې درلودې، بېلا بېلې دانې غلې یې پېژندې چې په ویدي سرودونو کې یې په وار وار یادونه شوې ده. په دوی کې د ښکلو خاورینو لوښو جوړول دود وو. ښکلې ګاڼې به یې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او میلو پر مهال به یې کارولې.

د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو ونډه په بېلا بېلو برخو کې څرګنده وه. یو شمېر ښځو به له خپلو مېړونو سره یوځای په کارکې ملتیا کوله او یو شمېر نورو بیا د کور کارونه پر غاړه اخیستل. د دې تر څنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ښځو هم د يو شمېر نارينه پوهانو(ريشانو) په څېر تولنيزې چارې پر مخ بېولې او شعرونه به يې ويل.
داسې برېښي چې د ويدي سرودونو ويل او په يادول د زمانې له پلوه ډېر پخوا پيل شوي دي، خو په سرودونوکې تر ټولو پخوانۍ يادې شوې پېښې ترميلاده (۱۸۰۰) کاله د مخه تر مهال پورې اړه لري، چې د ويدي مدنيت څرګند پيل ګڼل کېږي. ويدي مدنيت په پرله پسې توګه ترميلاده ۱۲۰۰ تر۱۰۰۰ کاله د مخه دوام درلود.

د زياتو معلوماتو لپاره:

د ويدي مهال د فرهنګ يوه بېلګه

زوم د خپلې ناوې لاس نيوه او درې واره يې د خپل کور ګرد چاپېره ګرځوله او دا سرود به يې لوسته:
((ستا لاس په نيک شګون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند ترپايه ژوندۍ او خوشحاله اوسې!))
کله چې ناوې د مېړه کوټې ته ورسېږي نو په دې شعرونو يې هر کلی کوي:
«دلته دې خوښي ستا په برخه شي. ستا کور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډک شي! ښکلې ناوکۍ! ته دا کور ساته او له خپل خاوند سره او سېږه، تر زړېدو پورې دې دا کور ستا وي. اوس په دې ځای کې اوسه او له دې ځايه هيڅ کله مه جلا کېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسيانو او کړوسيانو څښتنه شې ته دې تل په دې ځای کې خوشحاله اوسې! ... اې د دې کور مېرمنې!»

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د ويدي مدنيت په مهال دکرنې او دويمه ډله دې د ښځو د ونډې په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱ - د ويدي کلمه څه معنا لري؟
۲ – په ويدي مدنيت کې د هېوادکوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟
۳ – ويدي مدنيت په کومو کلونو پورې اړه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستايي مدنيت

په دې لوست کې به په بلخ (بخدي) کې د اوستايي مدنيت د راتگ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کې تر ميلاد څه نا څه زر کاله پخوا کښېښودل شو. دا مدنيت د دې لپاره د اوستايي مدنيت په نوم يادېږي چې په اړه يې زيات معلومات د ((اوستا)) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخينو لاس ته رسېدلی دی.

اوستا د زردشت يا سپيتمان له خوا ويل شوي نصيحتونه او د هغو معلوماتو يوازينۍ منبع ده چې د لومړنيو آريايي مدنيتونو په نامه د سيمې او په ځانگړې توگه د لرغوني افغانستان د تاريخ ځانگړې ځېرکی گڼل کېږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړينې وروسته را ټول او د اوستا په نامه خپور شو. زيات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پېژني. لومړنی اوستايي متن د غوايي پر ۱۲۰۰۰ پوستکوليکل شوی و چې د يوناني سکندر د بريدونو پر مهال يې زياته برخه وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آيين پيروانو د اوستا پاتې شوني را ټول او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخې وليکلې، چې د يسنا، وېسپرد، ويندېداد، يشت او وروکي اوستا په نوم يادېږي.

ويل کېږي چې زردشت له ميلاد څخه د مخه په ٦٦٠ کال په بلخ کې زيږېدلی دی. په شل کلنۍ کې گوښه شوی او په ٤٢ کلنۍ کې د زردشتي دين لار ښود شو. تر هغه وروسته يې خپل نصيحتونه پيل او گشتاسپ پاچا يې خپلې لارې ته دعوت کړ. گُشتاسپ يې دعوت ومانه او زردشتي کيش يې قبول کړ.

زردشت په خپل آئين کې اهورا مزدايي د نيکۍ او اهريمن يې د بدۍ خدايان گڼل او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله تلپاتې گڼله. خپلو لارويانو ته به يې ويل چې د اهورامزدا خوا ته ودرېږئ او د اهريمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وينا يې: ښه انگيرل؛ ښه ويل؛ ښه کول؛ دي.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشيروان) په لرغوني سيمه کې د غرونو پر لويو پرښو او ډبرو تورل شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځور ونه دي.

د اوستا يي مدنيت پر مهال آريايي وگړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د يو شمېر قبيلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قومونو په منځ کې دود دي. د بیلګې په توګه د نیزې وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړۍ ورځې جشن، اتڼونه، د مېلو د ورځو سندرې، موسیقي او داسې نور یادولای شو اوستا د هغه مهال یو شمېر سیاسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاریخ کې د ا برخه د اساطیري تاریخ (د خیالي افسانو تاریخ) په نامه مشهوره شوې ده چې په راتلونکو درسونو کې به یې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا او دویمه ډله دې ژوزف هاکن د څېړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د اوستا معنا څه ده؟ توضیح یې کړئ.

۲ – د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د زردشت په اړه د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اساطيري تاريخ

لومړنۍ لړۍ: د پيشداديانو واکمني

په دې لوست کې به د پيشداديانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې د څرنګوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د يو شمېر او ستايي متونو او يو شمېر شاهنامو د ليکونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاريخ دري خورا مهمې دورې پېژندلای شو. دا دورې د پيشداديانو، کيانيانو او اسپه په نامه يادې شوې دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنيو مدنيتونو سياسي واکمنۍ ګڼل کېږي.

لومړنۍ سياسي واکمني د اوستا په کتاب کې د پيشدا ديانو په نامه ياده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنی واکمن کيومرث نومېده. ابو ريحان البيروني په خپلو ليکنو کې کيومرث د هوشنګ په نامه يادکړی دی. دا هغه لومړنی آريايي واکمن دی چې په بلخ کې يې د سياسي واکمنۍ بنسټ کېښود. تر کيومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال مدبر وزير، چې شېداسپ نومېده، په دولتي چارو کې يې ځانګړې ونډه درلوده. نوموړي وزير ولس ته د نورو خدمتونو تر څنګ د جامو جوړولو او وړيو د وريشلو لارې چارې هم وښودلې.

د پيشداديانو د سلسلې يو نامتو پاچا، يما يا جمشېد نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. يما لومړنی پاچا و چې په بلخ کې يې د ښار بنسټ کېښود. يما ته اهورا مزدا د يوه ښار د جوړولو هدايت وکړ. يما پاچا داسې ښار جوړ کړ چې اوږدوالي او پراخوالي يې د آس د ځغلولو د ميدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د آس ځغلولو ډګر، د کلو او کورونو لپاره وړ سيمې يې جوړې کړې. د دې تر څنګ يې داسې ژوبڼ هم جوړ کړ چې د ټولو ژويو يوه يوه جوړه يې پکې وساتله.

د يما پاچا د واکمني پر مهال د وګړو ژوند ته زياته پاملرنه کېدله. زيات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او آرامه شپې ورځې سباکولې. هغه مهال چې ضحاک پر يما برې تر لاسه کړ. د وګړو ژوند له ستونزو سره مخامخ شو. .ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمني چارې پر مخ بېولې. خلک ډېر وزوربېدل او په پای کې آهنګر کاوه د خپلو پښو چرم د بيرغ په توګه اوچت کړ او خلک يې د ضحاک په وړاندې پا څون ته راوبلل چې په تاريخ کې د کاوياني بيرغ په نامه شهرت لري. فرېدون هم سل آسونه او زر غوايان د قرباني په توګه ومنل. د ضحاک پر ضد يې قيام وکړ، چې په پای کې فرېدون بريالی او ضحاک يې و واژه.

فريدون خپله د واکمنۍ سيمه پر خپلو دريو زامنو ايرج ، تور او سلم و وېشله. تور اوسلم خپل ورور ايرج مړ کړ او واکمني يې خپله کړه . تر هغه وروسته چې د ايرج زوی منوچهر لوی شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باميانو کې د ضحاک د کلا پاتې شوني

د خپل پلار غچ يې له خپلو ترونوڅخه واخيست. خپل دواړه ترونه يې مړه کړل او د واک پر ګدۍ کښيناست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال يو شمېر نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بېلګې په توګه رستم اوسهراب، نريمان او يو شمېر نورو پهلوانانو د تورانيانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خورا کلکه دفاع کوله.

له فريدون څخه وروسته د هغه زوی نوذر واک ته ورسېد. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال توراني افراسياب تر ډېرو جګړو وروسته په دې برياليی شو چې د نوذر ځواکونه وځپي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوذر تر مړينې وروسته د هغه زوی اوزوه واک ته ورسېد. نوموړی عاقل او هوښيار سړی و. له تورانيانو سره يې ډېرې جګړې وکړې چې وروسته يې له تورانيانو سره خپل سرحد د آمو سيند وټاکه. د پيشداديانو ورستنی واکمن کرشاسپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسياب له لور سخت وځپل شو او د پېشداديانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پيشدا ديانو د واکمنانو او دويمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

١ – د پيشدا ديانو موسس څوک و؟ نوم يې واخلئ.

٢ – د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه يې معلومات ورکړئ.

٣ – ضحاک څوک و؟ په اړه يې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکې دې د بلخ (بُخدي) يا بلهيکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اساطیري تاریخ

دویمه لړۍ: د کیانیانو واکمني

په دې لوست کې به د کیاني لړۍ د واکمنۍ په مهال د سیاسي، ټولنیزې وضعې او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کړئ د واکمنۍ په مهال.

د افغانستان د اساطیري تاریخ دویمه لړۍ د کیانیانو په نامه یاده شوې ده. کاوي په ویدي او اوستایي متونو کې د پوه، مشر او امیر په معنا کارول شوی دی. دا کورنۍ ځکه کاوي یا کیاني بلل کیږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره یې د کي توری نښتی دی. د کیاني کورنۍ لومړنی واکمن کیقباد نومیده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته څېرمه د البرز غره پر تخت کښېناست او پنځلس کاله یې واکمنۍ دوام وکړ.

ترکېقباد وروسته د ده زوی کیکاوس د بلخ پرتخت کښېنات. کیکاوس له هغو کسانو سره جګړې وکړې چې د آریایي کلتور او مدنیت مخالفت یې کاوه. د جګړې مارو دا ډلې چې د مازنداران په ځنګلونو کې اوسېدلې او په اوستایي متونو کې ورته دیوان ویل شوي، دکیکاوس له خوا وځپل شوې او آریایي تمدن یې د هغو له بریدونو او ورانیو وژغوره. په اوستا کې راغلي کیکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (اناهیتا) ته یې د ارزیفیه په غره کې سل آسونه، زر غوایان او لس زره پسونه قرباني کړل.

له اوستایي متونو څخه دا څرګند شوې ده چې کیکاوس د ارزیفیه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاګانې جوړې کړې. پر اوو سترو هېوادونو یې واکمني درلوده. کیکاوس عاقل، هوښیار او پوه وزیر درلود چې پوره جیره یا اوشنر نومېده.(پوره جیره په اوسنۍ پښتو کې د پوره ځیر په معنا کارول کیږي.) خو د واکمنۍ په ورستیو کې یې یو لړ داسې تېروتنې وکړې چې د واکمنۍ په بایللو یې تمامې شوې. پوه وزیر یې و واژه، آسمانو نو ته د تللو دعوا یې وکړه او د سرحدونو ساتونکي یې لرې کړل، چې په پای کې توراني افراسیاب دکیکاوس پر سیمه غالب شو او د کیکاوس واکمني یې ړنګه کړله، خو رستم پهلوان له سیستانه را وخوځېد او د افراسیاب ټغر یې ټول کړ.

تر کیکاوس وروسته سیاوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سیاوش په اوستایي متونو کې د سیاورشن په نوم یاد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زړور واکمن و. سیاوش د آریانا ویجه پر سیمه یوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستایي متونو کې د کنګ دژ په نامه یاده شوې ده. نوموړي د تورانیانو د پاچا (افراسیاب) له لور سره، چې فرنګیس نومېدله واده وکړ او له هغې څخه یې زوی پیدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سمنګان ولایت کې د رستم تخت

شو چې کېخسرو نومېده. سیاوش له تورانیانو سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ.

تر سیاوش وروسته د هغه زوی کیخسرو د بلخ واکمن شو. نوموړی د خپل پلار د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګېد. د تورانیانو واکمن افراسیاب او د هغه ورور یې په زنځیرونو وتړل او بیا یې ووژل.

په اوستایي متونو کې راغلي چې کیخسرو دکیانیانو د واکمنی بېلا بېلې سیمې یو له بله سره وتړلې او د بشپړې ستروا‌کۍ (امپراتورۍ) واک او ځواک یې درلود. له همدې امله یې په اوستا یي متونو کې د هېواد جوړونکي په نامه یادونه شوې ده. تر کیخسرو وروسته د افغانستان د اساطیري تاریخ دریمه واکمني چې د اسپه په نامه یادېږي، واک ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې دکیانیانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وایي او دویمه ډله دې دکیکاوس په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱ – دکیانیانو لومړی واکمن څه نومېده؟

۲ – سیاوش څوک و؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳ – دکیانیانو ورستنی واکمن څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې دخپلې سیمې له مشرانو څخه یو داستان رانقل کړي او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه لړۍ: د اسپه واکمني

په دې لوست کې به د اسپه کورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

ترکياني کورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واک ته ورسېدله چې د اسپه کورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې کورنۍ د هر واکمن د نامه په پاى کې د اسپه کلمه راغلې ده، څکه په تاريخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نامه مشهوره شوې ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې کورنۍ لومړنى ټولواک لهراسپ نوميده. لهراسپ د کيانيانو د واکمنۍ پر ټولو سيمو واکمني درلوده. د يوشمېر څېړونکو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جګړه کې و وژل شو. نوموړى باهمته عادل او د لوړ شخصيت خاوند و. د خپلې واکمنۍ په سيمو کې يې زياتې ودانۍ جوړې کړې. لهراسپ د زردشت دين منلى او د هغه د پراختيا لپاره يې ربړونه ګاللي دي. د لهراسپ څخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زري وري نومېده.

ويشت اسپه يا ګشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدي واکمن شو. د ګشتاسپ شهرت له دې کبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وکړه او د هغه د آيين د خپرولو لپاره يې ډېر ربړونه وګالل. زردشت له ګشتاسپ څخه هيله وکړه چې خپله ميرمن هوتاوسا هم خپل آيين ته دعوت کړي. ترڅو زردشت آيين لرو ځايونو ته ورسېږي. د ګشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې(اوستا) د غوايي پر ۱۲ زره پوستکو وليکل شوې. د ګشتاسپ د واکمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جګړې ترسره وشوې. تر ګشتاسپ وروسته د هغه زامن واک ته ورسېدل. له دې سره سره چې د زري وري د واکمنۍ په اړه زيات معلومات نشته، خو د هغه د پهلوانۍ په اړه چې په سيستان کې اوسېده، زيات تاريخي روايات ويل شوي دي. د ګشتاسپ د بل زوى سپينتو داتا يا اسفنديار د واکمنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بلخ کې د نوبهار د اورتون د پاتې شونو یو انځور

اړه زیات معلومات شته. ویل کېږي چې اسفندیار زړور او هوښیار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نیزه ودروله چې معنا یې د خپلې سیمې څخه په میړانه دفاع او د پردیو مخنیوی و. دا مطلب یې په ټولو رسمي لیکونو کې خپلو ګاونډیانو ته ورساوه او د خپلو سیمو لپاره یې د ودانیو زیاتې چارې تر سره کړې. د زردشتي آئین لپاره یې زیات خدمتونه وکړل او هغه ته یې تر خپلې ولکې لاندې سیمو کې وده ورکړه. د اسفندیار تر مړینې وروسته د اسپه د کورنۍ واکمنۍ پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دویمه ډله دې د لهراسپ او دریمه ډله دې د ګشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو سره شریک کړي.

پوښتنې

١ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه یاده شوې ده؟

٢ – د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومیده؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

٣ – د اسپه کورنۍ وروستی واکمن څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د لرغونو اورتونونو په اړه د بېلا بېلو رسنیو په مرسته نوي معلومات راټول او په ټولګي کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغوني افغانستان او هخامنشيان

په دې لوست کې به د افغانستان او هخانشيانو تر منځ اړيکو او د يونانيانو په واسطه د هغوی د رانسکورېدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

تر ميلاد څخه وړاندې شپږمې پېړۍ پورې د آريانا پر زياتو سيمو د اوستايي واکمنانو حاکميت برلاسی و. د همدې پېړۍ په پيل کې د لرغوني افغانستان د لويديځو کرښو ها خوا د هخامنشي واکمنۍ بنسټ کېښودل شو. هخامنشيانو د فارس پر اړوندو سيمو سربېره د خپلې امپراطورۍ د لويديځو او ختيځو کرښو څخه بهر سيمې هم تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د يوې لويې امپراتورۍ لمن يې په پخواني فارس او شا و خوا سيمو خپره کړه.

هخامنشيانو پر فارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د غځولو هڅې پيل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال هخامنشانو په ختيځو او لويديځو لورو ته يرغلونه پيل کړل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې يو مرکزي دولت او واحده سياسي واکمني نه وه او د افغانستان په هر گوټ کې محلي حکومتونو او ملکوت الطوايفو (وړو واکمنيو) حاکميت درلود.

له ميلاد څخه د مخه په ٥٤٩ کال کې د کوروش ترفرمان لاندې لښکر د افغانستان يو شمېر سېمې تر يوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. له کوروش څخه وروسته د ده زوی کمبوجيه واک ته ورسېد. هغه د فارس لوېديځو پولو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره يې جگړې وکړې او هغه ته يې ماته ورکړه او د هغه سېمې يې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته

د کروش د واکمني پرمهال د هخامنشيانو د امپراتورۍ قلمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېرته راتګ پرمهال مړ شو.

له کمبوجي څخه وروسته هخامنشيانو د لړۍ يو شخص د لومړي داريوش په نامه واک ته ورسيد نوموړي د هند د خاورې د نيولو په موخه د سيند له اوبو تېر شو، پنجاب او سند يې ونيول. له همدې امله له هند څخه په زياته کچه د سرو زرو کلني عايدات، چې اندازه يې ۳۶۰ طلا تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قياسي واحد وه چې د سند او پنجاب له بومې (اصيلو) وګړو څخه د باج په توګه هخامنشي واکمنانو ته ورکول کېدل. داريوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وګړو بېلا بېل ۴۸ ډوله نژادونه، د وګړو بېلا بېل کيشونه، او د بېلا بېلو ژبو او دودونو لرونکي وو، په خورا تدبير تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په يو شمېر ډبرليکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، داسې ليکنې شته چې د ختيځ پر لور د هخامنشي واکمنې غځېدلې او خوره شوې ده. يو له هغو ډبرليکونو څخه د بې ستون ډبرليک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او يا زياتې سېمې يادې شوې دي.

د هخامنشيانو يو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داريوش، خشيار شاه، دويم داريوش او دويم اردشير او يو شمېر نور د واک ګدۍ ته ورسېدل. زياتې سېمې يې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر ميلاد يونانيانو د هخامنشي امپراتوري راوپرځوله او اړوندې سېمې يې د يوناني امپراتورۍ برخې وګرځولې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و ويشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو نامتو واکمنان معرفي او دويمه ډله دې د بيستون ډبرليک په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نيولو هڅې وکړې؟ معلومات ورکړئ.

٢ – هخامنشي امپراتوري د چا له خوا را وپرځول شوه؟ په لنډه توګه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هخامنشي امپراتورۍ په اړه معلومات را ټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ټولګيوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او یونانیان

په افغانستان کې د یوناني واکمنۍ پېژندنه په دوو مهمو پړاونو کې شوني ده. لومړی هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بریدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد) را پیلېږي او د سکندر تر مړینې دوام مومي. دویم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د یوناني قوماندانانو د واکمنۍ پېر دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاد پورې یې دوام وکړ.

الف: د مقدوني سکندر بریدونه او د هغه مړینه

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یووړه او د هخامنشیانو وروستی واکمن، دریم داریوش د افغانستان پر لور وتښتېد. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد د دریم داریوش د تعقیب لپاره لومړی هرات او بیا د باختر پر لور خپلې لښکرې چمتو کړې. دریم داریوش د باختر د والي، بسوس د پلویانو له خوا و وژل شو. د هرات واکمنانو په پیل کې د سکندر لښکرو ته په لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نیولو اوځپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو د تګ پر مهال د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پایله کې د اناکسپ په نامه یوناني قوماندان ووژل شو. مقدوني سکندر، چې د هرات له پېښې څخه خبر شو، سمدلاسه یې د هرات د بېرته نیولو پرېکړه وکړه او هرات ته یې مخه کړه او د پخواني هرات (آریا) ته څېرمه یې ټول پاڅون کوونکي، چې په یوه ځنګل کې یې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نیولې وې، همله وسوځول او بیا یې د یوناني لښکرو د ساتنې او پالنې په نیت د آریا سکندریې په نامه د یوه نوي ښار بنسټ کېښود چې د هرات اوسنی ښار ګڼل کېږي.

د مقدوني سکندر یو انځور

د هرات ترنیولو وروسته یوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سیمو یرغل پیل کړ او د سیستان سېمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې یرغل په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سېمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زریاسپ) هم ونیو.

وروسته له هغه بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې اړم کړې او ۳۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا ترلاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څېرمه سېمه کې د یوه عسکري کوټ بنسټ کېښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی ځواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتین په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکرد هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاڅون د ځپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولېږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جګړې په ترڅ کې یې د هراتیانو د پاڅون مشر ساتي بارزانس و واژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته متوجه شو. اسکندر تر میلادد وړاندې ۳۲۹ کال کې کابل ته راورسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د ققفاز سکندریه (اوسنی بګرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مټ د مقاومت ډګر ته را ووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مټ د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر میلاد وړاندې ۳۲۷ کال پورې یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوماندان سره د دوستۍ لاس ورکړ او د رخشانې په نامه له یوې پیغلې سره یې واده وکړ او په دې ډول یې د باختر سېمه تر خپل ګورت لاندې وساتله.

سکندر د باختر تر نېولو وروسته د کاپیسا له لارې د کابل سیمو ته را وګرځېد او بیا د درونټې له لارې کونړ او اسمار سیمو ته ورسېد. په نوموړو سیمو کې له یوسفزو سره تر درنو جګړو وروسته تېېي شو او بیا یې د باجوړ او چترال سېمې تر خپل واک لاندې کړې.

سکندر د سیمو د نیولو لړۍ جاري وساتله او تر میلاده وړاندې په ۳۲۵ کال د کراچۍ په سمندري بندر کې یوه بله سکندریه جوړه او له هغه ځایه د ګدروزیا (بلوچستان) پر لور د پارس سیمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملا ریا د ناروغۍ له امله مړشو. دامهال دی ۳۲ کلن و.

ب: د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتوري

د سکندر تر مړینې وروسته د یوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جګړې وشوې. د مقدونیې په ښار کې د کاسندر په نامه یو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور یې د پیرنا په ښار کې محاصره او بیا یې و وژله. په دې ډول د سکندر په لویه امپراتورۍ کې ګډوډې منځته راغله او د دې ګډوډۍ پایله دا شوه چې یوناني امپراتوري په دریو لویومرکزونو ووېشل شي.

۱ – د سکندر تر مړینې وروسته، بطلیموس له یوناني امپراتورۍ څخه مصر بېل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطلیموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توګه تر ۳۰ کاله مخکې تر میلاد د مصر پر سیمو واکمن پاتې شول.

۲ – د یوناني امپراتورۍ په پلازمېنه (مقدونیه) کې انتي ګوس واک ته ورسېد. انتي ګوس او د هغه کورنۍ د ۳۰۶ کاله وړاندې تر میلاده بیا تر ۱٤٦ کاله وړاندې تر میلاده پر مقدونیه او اړوندو سیمو واکمن پاتې شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – د سلیکوس په نامه یوناني قوماندان په سوریه کي واک ته ورسید او د یوناني امپراتورۍ ختیځې سیمې یې له سوریې څخه تر هنده پورې تر خپل کنټرول لاندې راوستلې چې افغانستان هم د سلیکوس تر واک لاندې سیمو کې شمېرل کېده. سلیکوس او د هغې لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د دیودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطلیموس او سلیکوس د ځواکونو تر منځ پر له پسې جګړو دیودیتس ته په باختر کې تر میلاده وړاندې ۲۵۵ کال کې د خپلواکۍ د اعلانولو زمینه برابره کړه، چې د یونان باختري دورې په لوست کې به یې په بشپړه توګه ولولو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د مقدوني سکندر د لښکر کشیو لورې وښيي.

پوښتنې

۱ – مقدوني سکندر په کوم کال د هخامنشیانو امپراتورۍ له منځه یووړه؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

۲ – مقدوني سکندر په باختر کې له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟

۳ – د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتورۍ له کوم برخلیک سره مخامخ شوه؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مقدوني سکندر په اړه د لوست له کتاب پرته له بل کتاب څخه معلومات را غونډ او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او موریایان

په دې لوست کې به د موریایانو او په هغه مهال کې د افغانستان سیاسي وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د موریایانو لومړنی واکمن چندراگوپتا نومېده چې له میلاد څخه ۳۲٤ کاله مخکې یې د هند پر ښېلا ښېلو سیمو واکمني پیل شوه. چندراگوپتا د افغانستان په ختیځو برخو کې یو شمېر سیمې، چې د یوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونیولې. دا مهال د یوناني سلیکوس لښکرو تر درنو جگړو وروسته لومړی باختر او بیا یې د کابل وادي بیرته ونیوله او د سیند تر سینده یې د چندراگوپتا ځواکونه تعقیب کړل، خو د لنډو بریو وروسته د چندراگوپتا د ځواکونو تر پر له پسې بریدونو لاندې شو او په پای کې یې له چندراگوپتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور یې هغه ته په نکاح کړه او گندهارا، اراکوزیا او گدروزیه یې هم د چندراگوپتا ځواکونو ته پرېښودل. او باختریې د دیودوتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندرا گوپتا ۳۰۰ کاله پخوا تر میلاده مړ شو. وروسته یې زوی بندوسارا د هند پر گدۍ کښېناست. دا مهال د یوناني امپراتورۍ بېلا بېل مرکزونه جوړ شوي وو او د هغو تر منځ تودو جگړو دوام درلود. له دې سره سره چې د یوناني بېلا بېلو مرکزونو تر منځ جگړې کېدې، خو د سلوکیدیانو او موریایانو تر منځ د ښو اړیکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند یو مؤرخ ابوظفر ندوي لیکي:

((د هند واکمن بندوسارا انتیاکوس ته پیغام ولېږه چې ماته یوتن طبیب، خواږه شراب او یو څه وچ انځر را ولېږه ! انتیاکوس یې په ځواب کې ولیکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولیږم، خو د یونانیانو په قانون کې د عالم او طبیب پلورل منع دي)).

د چندراگوپتا د مهال یوه طلایي سکه

د مور یایانو او سلیوکیدیانو تر منځ ښو اړیکود دې زمینه برابره کړه چې هندي سوداگریز توکي له هندڅخه باختر او بیا به د سلوکیدیانو د واکمنۍ او تر هغو وړاندې نورو سیمو ته رسېدل. او برعکس له همدې سیمو څخه سوداگریز توکي د هند لوري ته رسېدل. دا سوداگریزې اړیکې د دې لامل شوې چې د یوناني او هندي کلتور تر منځ د گډېدو او یوځایوالي زمینه برابره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بندوسارا وروسته د ګوپتايي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر ګدۍ کښېناست. اشوکا د بودايي دين د خپرولو په لار کې زيات زيار وايست. ډېر شمېر مبلغان يې افغانستان او د نړۍ بېلا بېلو برخو ته ولېږل. تر واک لاندې سيموکې يې هغه فرمانونه پر ډبرو وليکل چې د بودايي ائين استازيتوب يې کاوه. په کندهار، ننګر هار (درونټه) او يو شمېر نورو سيموکي د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو ليکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونوکې د ايتودموس (ای تيوديم)د نوم څرک نه ليدل کېږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د ای تيوديم واکمني لا نه وه پيل شوې. د ای تيوديم د واکمنۍ له پيل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه اوګندهارا يې تر واک لاندې وه، له ماتې سره مخ شو او په دې توګه د موريايانو واکمني د افغانستان پر سهيلي سيمو له منځه ولاړه او په ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده ای تيوديم د باختر بريدونه د هندوکش تر سهيلي سيمو راورسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان يې وکړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو، دويمه ډله دې د يونانيانو او دريمه ډله دې د موريايانو د واکمنيو سيمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

پوښتنې

١ - د موريايانو د لومړني واکمن په اړه څه معلومات لرئ؟ توضيح يې کړئ.

۲ – بندوسارا سلوکيدي واکمن ته څه وليکل او بيا يې څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳ – د اشوکا دکيش په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی
په افغانستان کې لومړني مدنیتونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د یوناني باختري خپلواک دولتونه
- د یوناني باختري مدنیت ځانګړتیاوې
- د یوناني باختري دورې نامتو ښار(آی خانم)
- ساکان
- دکوشانیانو امپراتوري
- بګرام یا د کوشاني امپراتورۍ پلازمېنه
- هډه یا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
- بامیان د کوشاني امپراطورۍ عقیدتي مرکز
- کیداریان یا کوچني کوشانیان
- د یفتلیانو امپراتوري
- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- له یوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتیانو او ساکهانو واکمنۍ، د کوشانیانو امپراتورۍ او د هغې د مهمو مرکزونو، د کیداریانو حاکمیت، د یفتلیانو امپراتورۍ او د اسلام د ظهور پر مها ل د افغانستان له وضعیت سره آشنایي.
- د یوناني باختري مدنیت پر ځانګړتیاوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بګرام، هډې او بامیانو په ارزښت پوهېدل.
- د هېواد له توریستي او لرغونو سیمو سره د لېوالتیا پیدا کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان - باختري خپلواک دولتونه

په دې لوست کې به د یونانيانو باختري دولت د جوړېدو او د باختر له سياسي وضعې سره، چې سغد، مروې، بلخ او تخار سيمې پکې شاملې دي، آشنا کېږئ.

لومړی ديوديتس د يونان – باختري دولت بنسټ ايښوونکی دی. نوموړي ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده په باختر کې له يوناني سلوکيديانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د ديوديتس واکمنی دوه پړاوه درلودل. په پيل کې ديوديتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر يو مخ د ديوديتس انځور او پر بل مخ يې د انتيکيوس څېره ښکارېده خو د ديوديتس د واکمنی وروستي مسکوکات بيا له خپلواکی وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر يوې خوا د ديوديتس څېره او پر بل مخ يې د جيوپيتر څېره (د رعد او برق الهه) انځور شوې وه. د ديوديتس تر واکمنی لاندې سيمې تر باختر پورې چې سغد، او مروه، بلخ او تخار سيمې په کې شاملې وې. لومړی ديوديتس۲۵۰ کاله پخوا تر ميلاده مړ شو.

د لومړي ديوديتس تر مړيني وروسته د هغه زوی دويم ديوديتس واکمن شو. نوموړي تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر ميلاده د باختر پر سيمو واکمني درلوده. د دويم ديوديتس د واکمنی پر مهال يو شمېر نورې سيمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هريرود سيمې هم د باختر تر کنترول لاندې سيمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم ديوديتس تر منځ د ملګرتوب او دوستی اړيکي زياتې شوې. په دې ډول د سلوکيديانو په وړاندې دوه نوي خپلواک دولتونه سره ملګري او متحد شول.

د ديوديتس د کورنی واکمنی زياته موده دوام ونه کړ ځکه چې د ای تيديوم په نامه يوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاده د ديوديتس پر خلاف پاڅون وکړ او د هغه واکمني يې له منځه يوړه.

ای تيديوم ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاده د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام يوناني

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن انتيکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت بريد وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته يې د باختر پر لور بريدونه پيل کړل. اى تيديوم د جګړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنيوي لپاره هريرود ته ورسېد او هلته تر يوې درنې جګړې وروسته له ماتې سره مخامخ شو وروسته له هغه يې د خپل مرکز پر لور مخه کړه او په خپل مرکز کې يې چې د زرياسپ په نوم يادېده د خپلې واکمنۍ څخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کې وساتل شو. تر دوو کلونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روغه وشوه او تر دې روغې وروسته اى تيديوم د خپلې واکمنۍ د زياتولو او لا غښتلي کولو لپاره مناسبه زمينه ومونده.

اى تيديوم د باختر لومړنی واکمن و چې يوناني هنر يې د هند لويې وچې ته ورساوه. د يو شمېر مؤرخينو په باور د هغو خروشتي ډېرليکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوې دي. دا څرګندېږي چې يوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغېزه د هند پر سيمو کړې ده.

تر اى تيديوم وروسته د هغه زوی ديميتروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر ميلاده واک ته ورسېد. نوموړي د خپلې واکمنۍ سيمي لا پراخه کړې. تاکسيلا کاتيا وار او د موريايته سيمې يې د هند له واکمنانو څخه ونيولې. ديميتروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سيمو کې د نويو ښارونو د جوړولو کارونه پيل کړل چې په اراکوزيا کې کلات، په سند او هند کې سيالکوټ او پتياله يې خورا مهمې بېلګې دي.

د ديميتروس د مسکوکاتو يوه بېلګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختري يونان دکورنۍ وروستی واکمن ديميتروس و چې د خپل يوقوماندان له خوا يې ماته وخوړه. د هغه قوماندان، چې ايوکراتېد نوميده، د يوې نوې کورنۍ بنسټ کېښود.

ايو کراتيد په ۱۸۱ کاله پخوا تر ميلاده په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آريانا يې واکمني درلوده. د ايو کراتيد د واکمني پر مهال د ای تيديوم د کورنۍ پاتې شونو د پارتيانو په

د ايوکراتيد د مسکوکاتو بېلګه

مرسته د ايوکراتيد پرضد يو لړ فعاليتونه پيل کړل. د دې فعاليتونو په ترڅ کې د ايوکراتيد واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنۍ مرکز يې تر ميلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سويل يا کاپيسا ته ولېږ داوه.

تر ايوکراتيد وروسته د هغه زوی هيلوکلس د واک پرګدۍ کېنېناست. نومورې چې د يونان – باختري دورې وروستی څواکمن پاچا پېژندل کېږي، د خپلې واکمنۍ سيمه يې د هندوکش له شماله بيا ترګندهارا او جيهلم پورې و غځوله. ۳۶ تنو باختري يوناني واکمنانو پر باختر او اړوندو سيمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر ميلاده د لرغوني افغانستان په سويلي سيمو کې د ساکانو په نامه يوې بلې کورنۍ ورځ په ورځ د خپلې واکمنۍ سيمې پراخولې او ورو ورو يې د يونان باختري پېر يو شمېر سيمه ييز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د يونان باختري پېر واکمني يې د له منځه وړلو له خطر سره مخامخ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د کاپیسا، پتیاله او جهلم موقعیتونه وښیي.

پوښتنې

۱ – په لومړي ځل د یونان باختري ییر کوم واکمن د باختر خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

۲ – ای تیدیوم څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳ - د یونان باختري دورې وروستی امپراتور څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په نورو خیرونو او کتابونو کې د یونان –باختري ییر د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان - باختري مدنيت ځانګړتياوې

په دې لوست کې به په لرغوني افغانستان کې د يونان باختري مدنيت له ځانګړتياوو او اهميت سره آشنايي پيداکوئ.

افغانستان د زيات شمېر مؤرخينو او څېړونکو له نظره خورا ستراتژيک ټاټوبی ګڼل شوی دی.
انګليسي نامتو مؤرخ تاينبي افغانستان د لرغونو مدنيتونو د يوځای کيدلو د ټاټوبي په نامه ياد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوريز يوتوزي) لرغوني افغانستان ته د سوداګرۍ او راکړې ورکړې د څلور لارې نوم ورکړی دی. علامه حبيبي افغانستان په سيمه کې د لرغونو مدنيتونو د زانګو په نامه نومولی دی. په دې تر تيب نور القاب او عناوين هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه ياد شوي دي. د هغو لرغونو مدنيتونو له شمېرڅخه يو هم د يونان باختري مدنيت دی چې په افغانستان او سيمه کې د يوه نامتو تاريخي مدنيت په توګه پېژندل شوی دی.

يو نان باختري مدنيت د دوو مدنيتونو ټولګه ده. دا دوه مدنيتونه چې يو يې د يونانيانو په وسيله له هغوی سره يو ځای افغانستان او سېمې ته را رسېدلی او بل يې په باختر کې دځايي اوسيدونکو مدنيت و چې د لرغونو آريايي مدنيتونو پر بنسټ يې وده کړې وه. د دې دواړو مدنيتونو يو ځايوالي په سيمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنيت بنسټ کېښود چې په تاريخ کې د يونان – باختري مدنيت په نامه پېژندل شوی دی.

يونانيانو په خپل هېواد کې يو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تېر کړي وو، چې يو پړاو يې د هيراکلت، افلاطون، بطليموس او نورو فيلسوفانو پړاو و دا پړاو له يوناني امپراتورۍ سره يوځای وغوړېد. د ودانيزو چارو بېلابېلي تجربې يې آزموېلې او کارولې وې چې د بېلګې په توګه کولای شو د پڅې جوړولو (مجسمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پولې رسيدلې وه.
يونانيانو له خپلو فتوحاتو سره يوځای خپل مدني لاس ته راوړني هم له ځان سره تر واک لاندې سيمو ته لېږلې، چې بېلګې يې په ټولو تر لاس لاندې سيمو او په ځانګړې توګه لرغوني افغانستان کې څرګندې دي.
يوناني معمارانو د عسکري کوټونو لپاره داسې ځايونه غوره کول چې د دوو يا دريو خواوو به د طبيعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او يا يې د ساتنې شونتياوې درلودې، يوه خوا به يې د خپلو څواکونو په مټ ساتله. دا ډول ودانۍ د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې ليدل کېږي. د بېلګې په توګه د ای خانم لرغونې سيمه، چې د کوکچې او آمو سيند په تقاطع کې ودانه شوې ده يادولای شو. د بګرام لرغونې سېمه يوه بله بېلګه ده چې د شتل او پنجشير سيندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پڅې جوړول د يوناني هنر يوه بله بېلګه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مټ زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پڅيو په شتون سره په وروستيو دورو کې د نړيوال فرهنګي ميراث په توګه پېژندل شوی دی. د يوناني ليکدود زياتې بېلګې د ډبرليکونو پر مخ ليدل کېږي، چې هغه مهال د هېواد په بېلا بېلو برخو کې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پېښو په اړه ډاډمن اخخونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهير د غوړېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بېلا بېلې بېلګې چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پڅيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونو کې ليدل کېږي، د افغانانو په مټ يې په افغانستان او سېمه کې وده او پراختيا موندله. لومړي ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيمو کې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وګاله. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدني لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني بڼه يې وده وکړه او د يوه ګډ مدنيت څېره يې پيدا کړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پېژندل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په دې اړه چې ولې مؤرخينو لرغوني افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره کوم القاب ياد کړي؟
۲ – د يونان باختري د معمارۍ دوه اړخيزه اغيزه څه وه؟
۳ – د پڅې جوړولويوناني هنر په افغانستان کې څه اغېزې درلودې؟ په اړه يې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان – باختري پېر يو نامتو ښار(آی خانم)

په دې لوست کې به د آی خانم له لرغوني سیمې او له دغې سیمې څخه د ترلاسه شویو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، چې د افغانستان د لرغوني تاریخ یوه برخه ګڼل کېږي.

د تخار ولایت په هغه سیمه کې چې د آمو او کوکچې سیندونه سره یوځای کیږي، دوه زره درې سوه کاله پخوا د یوه دفاعي ښار بنسټ کېښودل شو، چې وروسته بیا د یونان ـ باختري مدنیت په ستره بېلګه بدل شو. دا ښار په ١٩٤٦ زېږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څېړنې لاندې ونیول شو.

آې خانم ازبکي ترکیبي نوم دی چې آی د میاشتې او خانم د میرمنې په معنا کارول کیږي.کله ناکله د سیمې اوسېدونکي د دې لرغوني ځای لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرګنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنی بنسټ ایښودونکی څوك و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سیمې څخه تر لاسه شوي او یا له ځینو تاریخي متونو څخه په ډاګه شوي، دا څرګنده وي چې د لومړي ځل لپاره یوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ایښی دی. یوناني نامتو جغرافیه پوه بطلیموس په خپلو آثارو کې د اکسوس سکندریې په نامه د یوې سیمې یادونه کړې، چې بې له شکه د آی خانم اوسنۍ سیمه ده.

څېړنو وښودله چې د ښار لومړنیو اوسیدونکو په پوره مهارت او دقت د ختیځ او لویدیځ د ودانیو جوړولو میتودونو تر منځ داسې یووالی راوستی چې ځانته خپل ځای لري. د بېلګې په توګه د ځینو ودانیو د ټینګښت په منظور تر اومو خښتو لاندې د پخو خښتو تهداب ایښودل شوی دی، د سکرو (ذ غال) څخه یوه ټاکلې لایه (طبقه) د لنده بل د مخنیوي په نیت جوړه شوې ده. د ودانیو د سینګار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشیري ډبرو څخه کار اخیستل شوی دی.

د آی خانم د دوو سرستونیو انځورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغونپوهانو پرله پسي څېړنو وښودله چې آی خانم د یوناني او باختري فرهنګ د ګډېدو ټاټوبی دی. دا لرغونی ښار د یوه لوی دیوال په وسیله اِحاطه شوی چې اوږدوالی یې ۱۵۰۰ متره او لوړوالی یې لس مترو ته رسېده. که له دې سېمې څخه تر لاسه شوې د ودانیو پاتې شوني او سپړل شوي وران کورونه د موقعیت او حالت له مخې وکتل شي، په وضاحت سره دا مطلب بیانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسیدونکو کورونه جوړ شوي وو. د ښار منځنۍ برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د یوه لوی انګړ په څېر ځرګندیږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چارواکو د واکمنی پلازمېنه وه. دا لوی انګړ چې اوږد والی یې ۱۳۰ متره او سور یې ۱۸۰ متره ته رسېده، په مستطیل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې یې ۱۱٦ ستونونه درلودل. همداشان یو ستر تالار، چې اوږدوالی یې ۲۷متره او سور یې ۱۷ متره ته رسېدلې دی، د دې لویې حویلی په منځ کې ښکاري.

د آی خانم په محوطه کې دننه د کورونو او خونو څخه زیات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوي چې د یونان- باختري مدنیت د برم نماینده ګي کوي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د ای خانم نوم او بنسټ ایښودونکي او دویمه ډله دې له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډبرلیک په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د آی خانم د موقعیت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ؟ وړاندې یې کړئ.
۲- له آی خانم څخه د کوم پېر مسکوکات پیدا شوي دي؟ شرح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له منابعو څخه د تخار ولایت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکان

په دې لوست کې به د افغانستان په سویلي سیمو لکه کندهار او سیستان کې د ساکانو د واکمنی په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د یونان باختري دورې ورستی څواکمن امپراتور هیلوکلس و چې د یونان باختري پر ټولې امپراتورۍ یې واکمني چلېده. تر هغه وروسته سیمه ییز واکمنان منځته راغلل چې هر یوه یې پر یوې کوچنۍ سیمې حاکمیت درلود او د دې وړو واکمنیو دوران تر سل کاله پخوا تر میلاده پایښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سویلي او سویل ختیځو سیمو کې د یوې نوې کورنۍ واکمني پیل شوه چې د ساکه یا ساکانو په نامه یادیږي.

د ساکانو په نوم یو څواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سویلي برخو، لکه اراکوزیا (کندهار) او سکستان (سیستان) په سیمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښود. د دې نوي څواک لومړنی واکمن د هرایوس په نامه پېژندل شوی دی. نوموړي د یونان باختري امپراتورانو په څېر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې یې د خپل واک بریدونه تر تاکسیلا، سیند او بولان هاخوا سیمو پورې وغځول او د یونان باختري امپراتورۍ سویلي او سویل ختیځې سیمې یې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرایوس وروسته مایوس ۷۲ کاله تر میلاده وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشاه عنوان ولیکه. د نوموړي له مهاله یوه لیکنه چې د مس پر ټوټې لیکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړې لیکنه کې تر میلاده وړاندې ۷۸ کاله او د یوناني او خروشتي لیکدود بېلګې په څرګنده ښکاري. د مایوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي.

تر مایوس وروسته د هغه دوه تنه میراث وړونکي پېژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمنۍ تر پنځوس کاله پخوا تر میلاده پایښت موندلی دی او بیا د نویو سیتي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو یې سیمې لاندې کړې او هغوی یې له واکه لیرې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په خپلو کې د ساکانو اړه خبرې وکړي او له يو بل څخه دې پوښتنې ترسره او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتنې

١ – د ساکانو د واکمنۍ لومړنۍ ټاټوبی چېرې و؟ په اړه يې معلومات ورکړئ.

٢ – د ساکانو لومړنۍ واکمن څه نومېده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د ساکانو په اړه يو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې نوروته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشانیانو امپراتوري

په دې لوست کې به د کوشاني امپراتورۍ د تاسیس، د مهمو کوشاني امپراتورانو او د رباطک د ډبر لیک په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د کوشانیانو نوم د کوشان له کلمې اخیستل شوی دی. کوشان د یوچې قوم څخه و چې له آمو سیندڅخه را پورې وتل او په بلخ کې یې د یونان باختري واکمنې پای ته ورسوله. د کوشانیانو د

د کجولا کدفیسیس د واکمنۍ پر مهال د یوې سکې دوه مخه

د رباتک ډبرلیک یو انځور

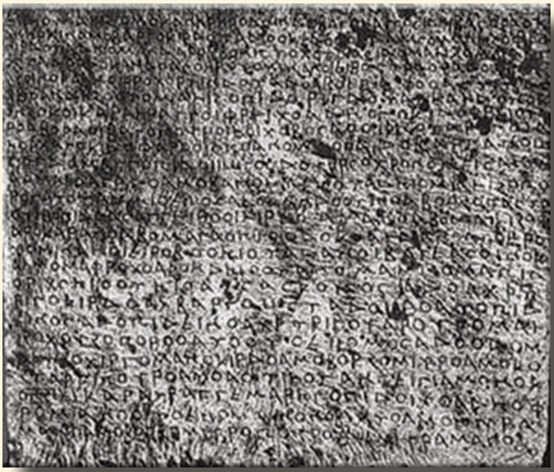

واکمنۍ په پیل کې بلخ او درې ولایتونه سره یوځای شول او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوریو د آسیا او اروپا پر زیاتو سیمو واکمنې درلوده، چې یوه یې د کوشانیانو امپراتوري وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولا کدفیسیس دی. نوموړي هغه درې سېمه ییز واکمنان، چې د یونان باختري وروستی واکمني یې پای ته رسولې وه او د بلخ پر ګاونډیو سیمو یې واک چلېده، یو په بل پسې تر خپل ګورت لاندې راوستل. کجولا کدفیسیس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي، د قوم مشر و. نوموړي په ۴۰ زېږدیز کال کې د پاچاهۍ اعلان وکړ او تر ۸۰ زېږدیز د آریانا پر زیاتو سیمو یې پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې یې د شهنشاه لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولا کدفیسیس تر مړینې وروسته د هغه زوی ویما تکتو د واک پر ګدۍ کېښناست. تر ویما تکتو وروسته دده زوی ویما کد فیسیس له۱۰۵څخه تر ۱۲۷ زېږدیز پورې واکمن و. ویما کدفیسیس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و چې د هېواد حدودو ته یې په سوېل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویما کدفیسیس د چین له هېواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر ولېږه او له هغوی سره یې د سوداګرۍ او اقتصادي اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغیز څرګند دی.

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطك له ډبرلیکه تر لاسه شوي دي.دا ډبرلیك نابېره د بغلان او تخار ولایتونو تر منځ په یوه سېمه کې چې رباطك نومېږي، لاس ته راغلی دی. له همدې امله یې د رباطك ډبرلیك په نامه یاد کړ. په دې ډبرلیك کې د کوشاني پېر په اړه داسي زیات نوي ټکي څرګند شوي دي، چې پخوا ناڅرګند وو. د بېلګې په

د کنشکا د یوې سکې د یو ه مخ انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کنشکا د ډبرینې مجسمې انځور

توګه پخوا داسې منل شوې وه چې د کدفیزسانو کورنی بېله او د کنشکا کورنی بیله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرلیک دا خیال ناسم وښووه او ثابته شوه چې دا ټوله یوه کورنی وه.

لوی کنشکا د ویما کدفیسیس زوی، د خپل پلار تر مړینې وروسته په۱۲۷زېږدیزکال واک ته ورسېد او تر ۱٤۷ زېږدیز پورې واکمنی وکړه.

کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختیځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېدیځ خوا ته د پارتیانو امپراتورۍ او په شمال کې تر کاشغر او یارکند پورې رسېدلي وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره تجارتي اړیکې درلودې او د کوشانیانو پر مهال د ورېښمو نامتو لارې په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنی پر مهال نړیوال شهرت وموند.

د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره یې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی یې پېښور او د دوبي یې بګرام ټاکلی و.

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدو لاملونه

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه څرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ د کوشاني امپراتورۍ لویدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې څخه بلې ته ځواکمنېدل د هېواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سوبې؛ له مرکزي واکمنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه د سیمه ییزو څواکونو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نویو څواکونو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړې لاملونه ګڼل شوي دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمینه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د کوشانیانو د موسس، دویمه ډله دې د رباطک د ډبرلیک په اړه او دریمه ډله دې د نامتوکوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کوشانیانو موسس څوک و؟ په اړه یې معلومات ورکړئ.

۲ – د رباطک ډبرلیک په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ - د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو څواکمن پاچا څوک و؟ توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د کوشاني دورې په اړه یو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې نورو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگرام د کوشاني ستري امپراتورۍ پلازمېنه

په دې لوست کې به د کوشانیانو د دوبنی پلازمېنې (بگرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

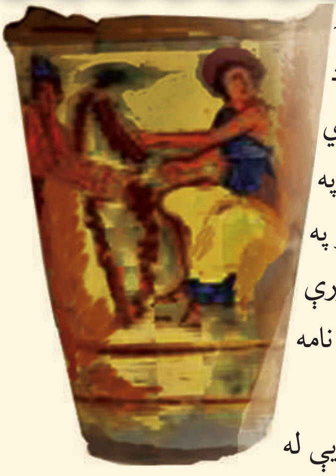

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بگرام سیمه خپله دوبنی پلازمېنه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په ډ اگه کړی چې د بگرام لرغوني سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا يې خپل اداري مرکز وټاکي، مقدوني سکندر هلته د يوه دفاعي ښار بنسټ ايښی و. په هغو ليکل شويو آثارو کې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطراتو په ډول پاتې دي، د دې سیمې (بگرام او کاپيسا) په اړه زيات په زړه پورې معلومات شتون لري. په دې خاطراتو کې د ققفاز سکندريې تر نامه لاندې ليکنې د همدې بگرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سیمه چې ختيځې سرحدي کرښې يې له خو قند او يارکند او نيپال څخه پيل کېدې، بيا تر لوېديځو کرښو پورې چې تر اصفهان او سيستان پورې رسيدلې، همداشان شمالي سرحدونه يې له سير دريا، خوارزم او سغد څخه پيل کېدې او په سوېل کې د منځني هند تر پوتالي پوترا، سري چامپا او هند سمندر پورې رسيدې، په اوړي کې د بگرام او په ژمي کې د پيښور له مرکزه اداره کېدې.

د بگرام په لرغوني سیمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زېږديز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسیله سروې او سپړنې پیل شوې. د فرانسوي لرغونپوه، گیرشمن په باور د بگرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول داسي بریښي چي د یوناني ماهرینو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بگرام ښار د جوړښت او معمارۍ د ځانگړتیاوو پر بنسټ له یونان سره پر تله کړس دی او د دې ښارونو تر منځ یې د ورته او گډو خصوصیاتو زیاتې بېلگې را څرگندې کړېدي.

د یادو شویو ښارونو د گډو خصوصیاتو شمېر زیات دی، خو د بېلگې په توگه د گیرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چي یاد شوي ښارونه د سیندونو په یوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له یوځې پلوه یې له دریو لورو څخه دفاع آسانه بریښي، ځکه پر لوړو غونډیو او سیمو کې پرتې او ټوله سېمه ترې په آسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بگرام څخه زیاته اندازه طلایي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوې صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسایل، د یونان، روم، مصر، چین، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لږ پیداکېدونکي او ځانگړي اثار د لرغونپوهانو په وسیله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توگه د افغانستان ملي موزیم ته ولېږدول شول. په ملي موزیم کې د بگرام په نامه یوه ځانگړې خونه پرانیستل شوه چې د څېړونکو او سیلانیانو د زیاتې پاملرنې وړ وه.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بگرام کې د سپړنو، دویمه ډله دې د بگرام د خصوصیاتو او دریمه ډله دې له بگرام څخه د تر لاسه شویو آثار و په اړه خپل معلومات ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د بگرام سپړنې په کوم کال کې پیل شوې؟

۲ – د بگرام د جوړښت خصوصیات څه دي؟ په لنډه توگه یې توضیح کړئ.

۳ – په بگرام کې د تر لاسه شویو آثارو څو نومونه بیان کړئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بگرام په اړه لازیات معلومات تر لاسه او خپلو ټولگیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز

په دې لوست کې به د کوشانیانو د کلتوري مرکز (هډې) په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

پخوانیو مؤرخینو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختیځې، سیمې چې د اوسني هند تر شمالي خنډو رسېدلې، د ګندهارا په نامه یادې کړې دي. یوناني مؤرخ هیرودوت او سترابون د ګندهارا سیمه په خپلو آثارو کې د ګنداریس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر منځ پرتې سیمې پکې شاملې دي. له دې سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د ګندهارا نوم نه دی یاد شوی، خو د یونان باختري دورې حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن وو، دا سیمه د ګنداراتي (Gandarati) او یا د ګنداروا (Gandarwa) په نامه یاده کړې ده او د ناګاهارا (ننګرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پېښور) سراسواتي (سوات) سیمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د ګندهارا یو ستر فرهنګي مرکز اوسني جلال آباد ته څېرمه د هډې سیمه ده، چې په پخوانیو متونو کې د هیلو په نامه یاده شوې ده. هیلو د لرغونو بودایانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و.په هغو یونلیکونو کې چې له چیني زیارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سیمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهیان لومړنی چیني زایر و چې په ۴۲۰ زېږدیز کال یې هډه ولیده. له هغه وروسته سوینګ یون په ۵۲۰ میلادي کال له هډه څخه لیدنه وکړه او په دې اړه یې زیات مطالب ثبت کړي دي.

دا پوښتنه چې، هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمېنه ګڼل شوې ده، د هغو لرغونپوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خېړونکو د پرله پسې سپړنو او څېړنو پر پایلو باور کوو، چې د هډې په اړه یې تر سره کړي دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرایطو او اړینو امکاناتو شتون و، چې د کنشکا د امپراتورۍ پر مهال برابرشو؛ دویم لامل په بودیزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په ګوته شوي دي. دریم لامل یې د ګندهارایانو خلاقیت او فکري ظرافت یادکړي دی چې په ټوله بودایي نړۍ کې یې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په ګندهارا کې د بودا مجسمه د ګندهارایانو له خوا جوړه شوې وه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نامه په اړه، دویمه ډله دې د هډې لپاره د کلتوري پلازمېنې د غوره کولو لاملونه او دریمه ډله دې د بودا د مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د هډې تاریخ په لنډه توګه توضیح کړئ.

۲ – هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي پلازمېنه ګڼل کېږي؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هډې په اړه لازیات معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باميان د کوشاني امپراتورۍ عقيدتي مرکز

په دې لوست کې به له ګريکو بوديک تمدن او د باميانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د ګريکو بوديک د تمدن ريښې په لرغوني افغانستان کې شنې شوې، وده يې وکړه او بيا نورو ګاونډيو سيمو او هېوادونو ته ورسېدې. تر هغه چې ستر کنشکا لا بودايي کيش نه و منلی، نومورې مذهب د يوې مړ ژواندې عقېدې په توګه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا ډول له لرغوني يونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختيځو خيالاتو د يو ځايوالي په لارکې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانيانو د واکمنۍ پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرينو په وسيله دا ستونزې لېرې شوې او د يوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د يووالي زمينه رامنځته شوه او په پايله کې د ګريکو بوديک په نامه يو ستر تاريخي تمدن منځته راغی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

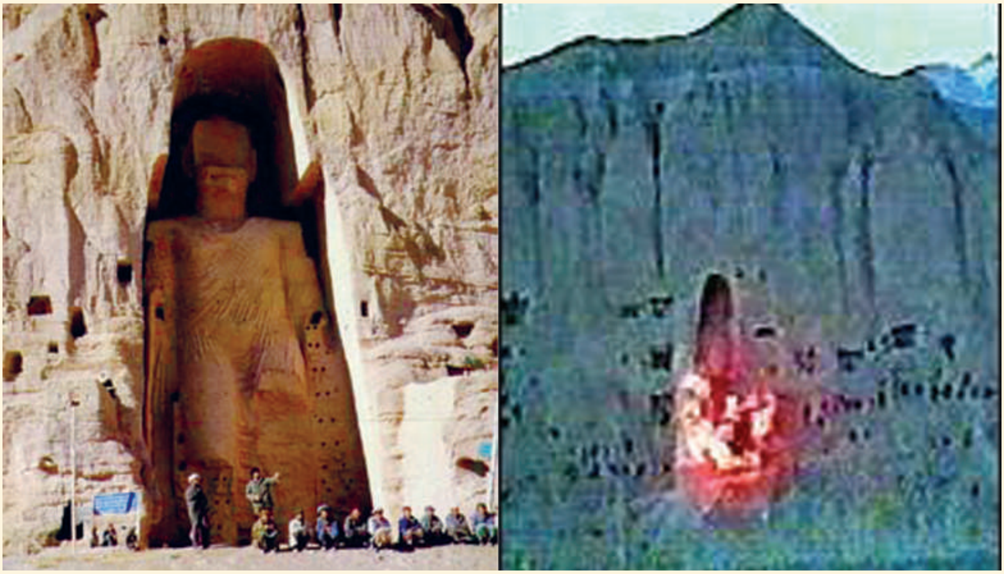

ګریکو بودیک تمدن له یوې خوا د افغانستان پر لرغونې ټولنه هر اړخیزې اغیزې وښندلې،او له بل پلوه دامدنیت د جاپان، کوریا او چین پورې، د سریلانکا او هندځخه بیا تر سیر دریا او تاجکستان پورې ټولې سیمې تر خپلې اغېزې لاندې راوستې وې. د نړۍ له بېلا بېلو سیمو څخه به د عقیدتي مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمېر راهبانو،زایرینو او سیلانیانو به په افغانستان کې د ودان شویو بو دایي عبادت ځایونو په ځانګړې ډول د بامیانو لرغوني ځای ته د لیدو کتو په نیت سفرونه کول.

د بامیانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چیني زیارت کوونکو له خوا لیکل شوي. فاهیان تر ټولو پخوانی چیني زیارت کوونکی دی چې د بامیانو په اړه لیکنې لري. نوموړي په ٤٠٠ زېږدیز کال د بامیانو سیمه لیدلې او د سترو مجسمو په اړه یې ارزښتمن معلومات لیکلي دي. نوموړی لیکي: د بامیانو دره شنه او پاکه ده،د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ وینځل کېږي،زیات شمېر مذهبي مدرسې شته، هره ورځ زیارت کوونکي او سوداګران دې سیمې ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانګړې صومعې جوړې شوي او د ښارویو لپاره بېل ټاټوبي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر فاهیان وروسته هیونتسنگ د بامیانو سیمه لیدلې او په خپلو یونلیکونو کې یې زیات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او لیکلي دي. د هغه په وینا په بامیانو کي تر لس زیاتې خانقاوې وې، چې څه ناځه زرتنه واعظین پکې د بودایي مذهب تبلیغ ته ګومارل شوي وو. په لسګونو مدرسې موجودې وې، چې هرې مدرسې لږ تر لږه زرتنه زده کوونکي درلودل. هیونتسنګ په بامیانو کې وړې او لوېې مجسمې لیدلي، خو یوه داسې مجسمه یې هم لیدلې چې هر سهار به د لمر په وړانګو کې زرینه ځلیده او داسې برېښېده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څېړنو له پیل را وروسته په ۱۹۲۲ میلادي کال د بامیانو ستر ې مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه الفرد فوشه له خوا په ۱۹۲۲ میلادي کال وڅېړل شوې. نوموړي په خپلو څېړنو کې څرګنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه میلادي پېړۍ کي د بودا دوې سترې مجسمې، چې یوه د صلصال او بله د شامامه په نامه یادېږي، جوړې شوې دي. د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څېړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسیله پیل او بیا وروسته د نورو هېوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څېړنې او لیکنې کړي دي، چې د بېلګې په توګه د هندي، جاپاني، چیني او افغاني لرغونپوهانو یادونه کولای شو.

په بامیانو کې دوې سترې مجسمې په ۲۰۰۱ میلادي کال د هغه وخت د واکمن رژیم پر مهال له منځه ولاړې. د بامیانو لرغوني سیمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنګېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ میلادي کال د ملګرو ملتونو د یونسکو اداري اړوند نړیوالو کلتوري میراثونو په لړ کې ومنل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د بامیانو په اړه د چینایي زیارت کوونکو، دوېمه ډله دې د اروپایي پوهانو د معلوماتو او درېیمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د بامیانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱– چینایي زیارت کوونکو د بامیانو په اړه په خپلو یونلیکونو کې کوم معلومات لیکلي دي؟ توضیح یې کړئ.

۲– د بامیانو په اړه د اروپایي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ بیان یې کړئ.

۳– له رسمي سپړنو څخه وروسته د بامیانو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بامیانو د ولایت په اړه معلومات راټول او بیا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيداريان ياکوچني کوشانيان

په دې لوست کې به د کيداريانو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانيانو په امپراتورۍ کې د سيمه ييزو حکومتونو د پيل او د هغوی د سياسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د واسو ديوا تر مړينې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سيمه ييزو واکمنيو دوران پيل شو. د کوشاني لويې امپراتورۍ د کنترول او اداري ځانګړې مرکز له منځه ولاړ سيمه ييزو واکمنانو د خپلو ګټو او هيلو پر بنسټ واک چلاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لويديځو څنډو کې سيمه ييزو خپلسرو واکمنانو له نوې را ټوکېدلې ساساني امپراتورۍ سره اړيکې جوړې کړې. په حقيقت کې دا اړيکې د سيمه ييزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه چې څه ناڅه نيمه پېړۍ يې ونيوله.

ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بريالی نشو، کله به يې د پخواني افغانستان پر يوه سيمه او کله پر بله سيمه له محلي واکمنانو سره په جوړ جاړې او يا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ ريښې ځغلولې، خو په بلخ کې د کيداريانو واک ته رسېدل، او د کېداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحيه د دې سبب شوه چې له ساسانيانو سره د پر له پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لوری زور واخلي. له همدې امله د کيداريانو د واکمنۍ زيات وخت له ساسانيانو سره په جګړو کې تير شو.

کيداريان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند يو تن شهزاده، چې کيدار نومېده، په بلخ کې د چارو واګې تر لاسه کړې. په بلخ کې د کيدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تيره شوې چې په شمال کې د يفتلي قبيلو تر پرله پسې بريدونو لاندې راغلل. له همدې امله کيدار د هندوکش لويديځو سيمو ته خپل مرکز ولېږداوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پرسيمو واکمن شو. د کېدار واکمني د وړو کوشانيانو د پيل مهال ګڼل کېږي چې له ۳ ۲ ۵ زېږديز کال سره سمون لري.

د کېداريانو او يا کابل شاهانو د دورې په اړه زيات معلومات يا د مسکوکاتو او يا چيني ليکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي. له کيداري مسکوکاتو څخه داسې برېښي چې د کېداريانو او ساسا نيانو تر منځ پر له پسې جګړې او يو پر بل زيات يرغلونه شوي دي. د کېدارا د واکمنۍ پر مهال له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساسانیانو سره مخالفت او جګړو پوره اته کاله دوام درلود. د کیداریانو او سا سا نیانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان یو مؤرخ فوستس لیکلي چې کیداریانو او ساسانیانو په ۳۶۷ او ۳۶۸ زېږدیز کې په خپل منځ کې خورا سخته جګړه وکړه او په پایله کې یې ساسانیانو ته کلکه ماته ورکړه.

د کیدار د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنګاس یادونه هم شوې ده. نوموړي د خپل پلار د واکمنۍ پرمهال د یو شمېرسیمو اداره پر غاړه درلوده، د کېدارا تر مړینې وروسته د هغه یو بل زوی چې پیرو نومېده، واک ته ورسېده. نوموړي د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زېږدیز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کېنېناست. د نوموړي د واکمنۍ له سپینو زرو څخه یو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي.

تر پیرو وروسته بهرام په نامه د کابل شاهانو یا کیداریانو یو بل واکمن د قدرت واګې په لاس کې ونیولې. تر بهرام وروسته د هندوکش سهیلي سیمې د یفتلیانو تر بریدونو لاندې راغلې او د کیداریانو او کوچني کوشانیانو واکمني یې له منځه یووړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کیداریانو د لومړني واکمن په اړه او دویمه ډله دې د کیداریانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – د کیداریانو لومړنی واکمن څوک و؟

٢ – د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د اړیکو په اړه څه معلومات لرئ؟

٣ – د کیداریانو وروستي واکمنان څوک وو؟ په اړه یې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته له نورو کتابونو څخه د کیداریانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلیانو امپراتوري

په دې لوست کې به د یفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دې امپراتورۍ له سقوط سره آشنا شئ.

انګلیسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې یفتلیان له منځنۍ آسیا څخه د سویل په لور را خوځېدلي او لومړنۍ اداره یې ٤٢٥ زېږدیز کال په تخار کې جوړه کړه. تخار او د هندوکش یو شمېر نورې سیمې یې له کیداریانو یا کوچني کوشانیانو څخه ونیولې او له ساسانیانو سره تر درنو جګړو وروسته د خپلو سیمو دفاع ته اړ شول. دې قبیلو زیات شمېر بودایي ودانۍ ړنګې او د لمر نمانځنې عبادت ځایونه یې ودان پرېښودل.

د یفتلیانو او ساسانیانو تر منځ د جګړو لړۍ هغه مهال ډېرې زیاتې او درنې وې چې لا یفتلي واکمني د هندوکش سویلي لورې ته نه وه رسېدلې. د یفتلي واکمنانو او ساسانیانو تر منځ لومړنۍ جګړه په ٤٢٧ زېږدیز کال پېښه شوه. ساساني بهرام ګور پر مرو او مرغاب برید وکړ خو یفتلي واکمن خاقان د خپلې سیمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه یې له ماتې سره مخامخ کړل. په ٤٣٨ زېږدیز کال د بهرام زوی دویم یزدګرد بیا پر یفتلي خاورې برید وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فیروز یو ځل بیا له یفتلي واکمنانو سره د جګړې لاره ونیوله، خو دا ځل یفتلي واکمن اخشنور ساساني فیروز ته داسې ماتې ورکړه چې فیروز د خپل ژوند او سیاسي پایښت لپاره اړشو چې خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاري او د دوو کلونو لپاره یې یفتلي واکمن ته په زیاتو مالیو ورکولو ځان خلاص کړ.

اخشنور له پیروز سره تر جګړې وروسته وکړای شول د پخوانۍ آریانا یووالی بیا تامین کړي. د هندوکش سویلي سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل یې د خپل یوه مرکز په توګه وټاکه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هماغه ځايه يې د نورو سيمو د نيولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جګړې زياتې شوې وې. آن تر دې چې د فيروز ورور، ولاش د خپل يوه وزير په وسيله له واکه لرې او ړوند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودوړ وروسته د فيروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر ډېرې مودې يرغمل پاتې و، د ساسانيانو واکمن شو. قباد له يفتلي واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونيوله. په دې حالاتو کې د يفتلي واکمنانو پام د هند لوري ته وګرځېد.

اخشنور څه نا څه نيمه پېړۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونو د هغه باج منلی و. په هند کې يې د ګوپتا کورنۍ وځپله تر ٤٦٠ ميلادي کال پورې يې هغه تر ٤٠ زيات ولايتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توريالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه ياد کړی دی. تورمنه خپله واکمنۍ د هند تر مرکزي سيمو ورسوله او په ٥٠٢ ميلادي کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړينې وروسته د هغه زوی ميهرا کولا (ميهرګل) واک ته ورسېد.

ميهرا کولا د خپلې واکمنۍ د پراختيا لپاره پر هند بريدونه وکړل او د ګوپتا کورنۍ يې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنګال له واکمنانو سره يې جګړې وکړې او زيات شمېر بودايي مرکزونه يې وران کړل. ميهراکولا په ٥٤٢ زېږديز کال کې مړ شو او د ده له مړينې سره سم د يفتلي امپراتورۍ زوال پيل شو.هند او بنګال بېرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د يو شمېر پخوانيو سيمه ييزو واکمنانو لپاره د بيا واکمن کېدو زمينه برابره شوه.

د يفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – يفتلي په نامه د سيمه ييزو واکمنانو بله دوره پيل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبيل شاهانو، د باميان د شيرانو ، د تګين شاهانو نومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زابلي يفتليانو د واکمنۍ پر مهال د افغانستان پولې

د يادولو وړ دي چې د هېواد پر بېلا بېلو سيمو واکمن شول. د دې دورې څانګړنې په افغانستان کې د سيمه ييزو واکمنانو حاکميت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بېلا بېلو سيمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توګه له شپږمې ميلادي پېړۍ څخه بيا د اتمې ميلادي پېړۍ تر وروستيو کلونو پورې دوام مومي چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پيل سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلي واکمنانو د مسکوکاتو یو انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلي واکمنانو په اړه د انګلیسي مؤرخ اولف کارو نظریه بیان کړي او دویمه ډله دې د اخشنور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

١ – یفتلیان له کوم ځایه څخه راغلل ؟ معلومات وړاندې کړئ.

٢ – د یفتلي واکمن اخشنور په اړه څه پوهېږئ بیان یې کړئ.

٣ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د یفتلیانو په اړه یو مطلب جوړ او په ټولګي کې یې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع

په دې لوست کې به له اسلام څخه د مخه د افغانستان له سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې سره پېژندګلوي پیداکوئ

د بلخ د نهه ګنبدي جومات انځور چې په افغانستان کې لومړی جومات بلل کېږي

د شپږمې میلادي پېړۍ په وروستیو او د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې افغانستان د ځایي امیرانو او د کوشاني او یفتلي ځینو پاتې واکمنو له خوا اداره کېده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټولیز انځور اخیستی وي، باید خپل دغه بحث په لنډ ډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او څېړنې لاندې ونیسو.

الف- سیاسي وضعه

افغانستان له سیاسي پلوه د اسلام د سپېڅلي دین د څرګندېدو پر مهال ګډوډ حالت درلود. له یوې خوا په ختیځ کې د ګوپتا او په لویدیځ کې د ساسانیانو دوو ځواکمنو امپراتوریو شتون او له بلې خوا د مرکزي غښتلې اداري نشتوالي د سیمه ییزو حکومتونو جوړېدو ته زمینه چمتو کړه.

د چین وتلي سیلاني هیونتسنګ چې په اوومې میلادي پېړۍ کې یې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه یې خورا زیات مطالب کښلي د هغه مهال د سیاسي وضعې په اړه لیکي: ((دغه هېواد په بېلابېلو اداري واحدونو وېشل شوی او هره جغرافیایي حوزه یې د یوه ځانګړي پاچا له خوا اداره کېږي.))

زابلي رتبیل شاهان له مشهورو کورنیو څخه و چې له کابل شاهانو سره یې ښې اړیکې درلودې او په غزني او زابل یې واکمني کوله. همدارنګه نورو کورنیو لکه د بامیان د شیرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمني درلوده. همداسې ډېرو سیمه ییزو حکومتونو د افغانستان په ګوټ ګوټ کې حاکمیت درلود. پدې توګه قوي مرکزي حکومت شتون نه درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- مذهبي او ټولنیزه وضعه

د دغه ټاټوبي وګړو په دیني لحاظ په جلا جلا دینونو عقیدې درلودې. زردشتي کیش له بلخه او بودایي آیین چې له هنده یې سرچینې اخیستې وې، په افغانستان کې خپل لارویان درلودل. پر دې سربېره ځینو نورو دینونو هم د مسلمانو اعرابو مبلغینو د راتګ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځایي حکومتونو خپلواک وضعیت شایي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دینونو عمده دلیل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د ویدي او اوستایي تهذیب لویه برخه تشکیلوله. له همدې امله هیڅ عادي او وروسته پاتې کلتورو نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس بری پیدا کړي. هغه یو شمېر فرهنګونه او تهذیبونه چې نوي به منځته راتلل او یا به یکې کوم نوښت رامنځته کېده، د نومورې سیمې خلکو به له خپل اصلي فرهنګ سره ګډاوه او په یوه نوې بڼه به یې نړیوالو ته وړاندې کاوه. د دې مدعا د ثبوت لپاره د بېلګې په توګه د یونان- باختري او یونان- بودایي مدنیتونه یادولی شو چې د دې خاورې د وګړو نوښتونه بلل کېږي.

لنډه دا چې د اوومې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د ساسانیانو وروستی پاچا، دریم یزدګرد د احنف بن قیس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ٦٥١ زېږدیز کې ماته وخوړه او وروسته یې اسلامي سرلښکر د افغانستان په لوري راغی. د هجري قمري په ۲۲ کال د حضرت عمرفاروق رضي الله عنه خلافت په مهال د اسلام لښکر افغانستان ته راورسیدو په بېلابېلو وختونو کې د مسلمانانو حملو دوام پیدا کړ او د دریم خلیفه حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتیب د ځایي حکومتونو د سقوط او پاشلتیا لپاره زمینه برابره شوه. د مسلمانانو سوبمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټینګښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جګړې ترسره کړې، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راڅرګندیدو لپاره زمینه مساعده شوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سیاسي وضعیت بیان کړي او دویمه ډله دې به په همدغه مهال کې د افغانستان دیني او اجتماعي وضعې په اړه نورو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سیاسي وضعیت څرنګه و؟ شرح یې کړئ.
۲- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنګه وه؟ واضحه یې کړئ.
۳- د ساساني دورې وروستي .... نومي پاچا د احنف بن قیس په وسیله په کال ...... زېږدیز کې ماتې وخوړه.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

افغانستان ته د اسلام د سپیڅلي دین د راتګ د څرنګوالي په اړه یو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې هغه په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی
د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنګوالی او د هغه ځانګړتیاوې
- د بین النهرین تمدن
- د بین النهرین تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چین تمدن
- د یونان تمدن
- د روم تمدن
- د امریکا تمدنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:
- د بین النهرین، مصر، فارس، هند، چین، یونان، روم او امریکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د یاد شوو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړنې به بیان کړای شي.
- له تاریخي نقشو څخه د ګټې اخیستنې وړتیا به پیدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به لیوالتیا پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تمدن د رامنځته کېدو څرنګوالی او ځانګړنې

په دې لوست کې به د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، د پوهانو د نظرياتو او د مدنيتونو د ځانګړتياوو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

تمدن عربي کلمه ده چې د ښاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه د مؤرخينو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظريات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بدوي کلتورونو پر بنسټ رامنځ ته کېږي او بیرته د همدې بدوي کلتورونو تر بريدونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دايروي شکل پايښت مومي. انګليسي مؤرخ ارنولد تاينبي د ننګونو (چلنجونو) او غبرګون نظريه د تمدن د رامنځته کېدو لامل ګڼي. د تاينبي په باور يو په بل پسې ننګونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنيت بدلې شوې دي.

د تمدن د پايښت په اړه يوشمېر مؤرخين په دې باور دي چې هغه يوه واحده منشا لري او له يوې لرغونې حوزې څخه پيل شوی دی.

ګوردن چايلد يو د هغو مؤرخينو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنيتونه له يوه ټاټوبي څخه را وتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بين النهرين او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي يې رابرسېره کړل. په پايله کې يې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپيل شوې وبلله. د مؤرخينو دويمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا يوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له يوه تمدن څخه پراختيا نه ده موندلې، بلکې د هرې سيمې د چاپېريال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړی تمدن منځته راغلی او وده يې کړې ده.

د لومړنيو تمدنونو ځانګړنې

۱-ښاري اوښتون (انقلاب): له ميلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د ښارونو په جوړولو بريالي شول. له مالدارۍ څخه د زراعت جلاوالی په خپل وارسره د ښارونو د رامنځ ته کېدو زمينه برابره کړه. ښارونه د ديني، فرهنګي، ټولنيز، اقتصادي او سياسي بدلونونو مرکزونه شول. د بشريت په تاريخ کې دا پرمختګ د ښاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-سیاسي او نظامي جوړښتونه: د ښاري ژوند له پیل سره سم حکومتي اداري رامنځته شوې چې ټولنې ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب ووایي. د سیاسي قدرت د ساتلو او د نورو سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

۳- د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهان، لوړ پوړي روحانیون، سیاسي مشران او پوځیان د واك او قدرت په سر کې پاتې او د ټولنې د لوړې طبقې وګړي شول. کروندګرو او صنعتکارانو په دویم پوړکې او غلامانو د ټولنې په ټیټ پوړ کې ځای وموند.

۴- دیني جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانګړی ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمېر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرك او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولنې د بریالیتوب لپاره یې د ارباب الانواعو کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښوده. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارنولد تاینې نظر څه و؟

۲- د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بېلګو په اړه خپل معلومات راټول او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين النهرين تمدن

په دې لوست کې به د بين النهرين د تمدن له لرغونتوب، لرغونو سيمو او سياسي وضعې سره آشنا شئ.

هغه سيمه، چې د دوو سيندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بين النهرين په نامه يادېږي. په دغه سيمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مؤرخين يې د رامنځته کېدو لامل د دجلې او فرات ښېرازه څنډې ګڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح عليه السلام توپان په همدې سيمه کې پېښ شوی دی. د بين النهرين تر ټولو لرغونی ځای د تل حسونا په نامه يادېږي، چې په پنځه زره مخزېږد کې يې يو لوی کلی درلود چې وګړي يې په کرنه بوخت وو،خو د وګړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ۴۰۰۰ مخزېږد د مخه کلونو تر منځ بين النهرين ته ولېږدېدل او هلته يې د يو تمدن بنسټ کېښود چې د سومريانو د تمدن په نامه يادېږي.

د سومريانو په استوګنځي (سومر) کې ګڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کيش، لاګاشس، لارسا او وينپور يې د يادونې وړ دي. دغه ښارونه هر يو په خپلواکه توګه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه يا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځايونو شتون درلود چې د ښار د ساتنې د خدای مجسمې پکې ساتل شوې وې.

د بين النهرين سياسي وضع

د سومرښاري دولتونه د کاهنانو له لوري، چې مشران يې انسي بلل کېدل، په خپلواکه توګه اداره کېدل او مرکزي واکمني يې نه درلوده. د سومر له پخوانيو واکمنانو څخه يو هم ايتن و چې پر ټولو سومري دولتونو يې ولکه درلوده.

له ۲۴۰۰ کاله د ميلاد څخه وړاندې اکدي اقوامو سومري واکمن (ګيل ګميش)له منځه يووړ او واک يې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړنی واکمن سارګون و چې د فارس له خليج څخه د بين النهرين تر شمال پورې يې خپل قلمرو ته پراختيا ورکړه. له همدې امله د بين النهرين په سياسي تاريخ کې ډېر شهرت لري او د بين النهرين لومړی سترواک ګڼل کېږي. دغه لړۍ له دوو پېړيو واکمنۍ څخه وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال ختیځ د یوه قوم له لورې چې ګوتي نومېده له منځه ولاړه.

ګوتیانو یوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومریانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکدي سره یو موټي او د اور واکمني یې رامنځته کړه.دغه مهال اعلامیانو چې د فارس په سویل او لوېدیځ یې واکمني درلوده او تازه یې د اور واکمنۍ ته غاړه ایښې وه، یو ځل بیا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومریانو په وړاندې یې جګړې پیل کړې او په ۲۰۰۷ کال کې د هغوی سیاسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سویلي بین النهرین کې جګړې پیل شوې. په پایله کې د بابل لړۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې یې بنسټ ایښودل شوی و، د دغه هېواد ډېرې برخې سره یو موټې کړې او د بابلیانو په نامه یې سترواکي (امپراتوري) رامنځته کړه.

د حمورابي د یوې مجسمې څو انځورونه

د بابلیانو د لرغوني سترواکۍ پېر، چې درې پېړۍ یې دوام وکړ، د نړۍ د تاریخ د پام وړ څپرکی ګڼل کېږي. د دغې لړۍ نومیالی واکمن حمورابي و چې د بین النهرین یووالی یې ټینګ کړ، خپل قلمرو ته یې پراختیا ورکړه او د سترواکۍ بنسټ یې کېښود او پر دې سربېره یې سوداګرۍ او کرنې ته ډېره پراختیا ورکړه. د وګړو لپاره یې یو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه یادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغوني نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمورابي له مړینې سره په بین النهرین کې بلواوې پیل شوې. په پایله کې یې بابلیان له منځه ولاړل او اشوریان واک ته ورسېدل. اشوریان یو جنګي قوم و او د اشور په ښار کې یې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی سارګون و چې له میلاده ۱۹۰۰کاله وړاندې یې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوریانو ډېرې بریاوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته یې د مدیترانې تر

د حمورابي د قانون یوه برخه

که څوك یو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات یې ونه رسوي، تور لګوونکی باید په قتل ورسېږي.

که چا تښتېدلي غلام ته پناه ورکړه، باید ووژل شي.

که چا د یوه بل چا غلام وواژه، په بدل کې یې باید غلام ورکړي.

که یوآزاد تن یو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې باید نغدي جریمه ورکړي او که چېرې یې بابلي ووهه باید شپېته درې ووهل شي.

مورګو (سواه لو) پورې پراختیا ورکړه. څه مهال وروسته یې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوریانو وروستی واکمن اشور بنپال و چې ډېرې سېمې یې تر خپلې ولکې لاندې کړې او د اعلامیانو سیاسي ځواك ته یې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نینوا ښار و چې په یاده اداره کې یې ډېره پراختیا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له یوې پېړۍ زیات یې په بین النهرین واکمني وکړه، کلدانیان وو. کلدانیان د نویو بابلیانو په نامه هم یادېږي، ځکه خپله پلازمېنه یې له نینوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه یې وکړه چې د بابلیانو تمدن راژوندی کړي او د حمورابي قانون پلی کړي، خو بریالي نه شول. په ۵۳۹مخزېږد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هخامنشیانو د کلدانیانو وروستی واکمن، بخت نصر له منځه یووړ او د بابل ښار یې ونیو. په دې ډول بین النهرین د هخامنشیانو په قلمرو کې شامل شو. له هخامنشیانو وروسته ساسانیانو په بین النهرین ولکه ومونده او په اوومه زیږدیزه پیړۍ کې نو موړې سیمه د مسلمانانو له لوري ونیول شوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د سومریانو، دویمه ډله دې د اکدیانو او دریمه ډله دې د بابلیانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د بین النهرین لومړنی تمدن په څه نامه یادیږي او د رامنځته کېدو لامل یې څه و؟

۲-د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهیږئ واضیح یې کړئ.

۳-د اور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

٤-حمورابي کوم کارونه ترسره کړل واضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بین النهرین د سیاسي وضعې په اړه زیات معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين النهرين تمدن او فرهنګ

په دې لوست کې به د بين النهرين د خلکو له ديني عقايدو، ټولنيزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنوسره آشنايي پيداکړئ.

دين: د بين النهرين اوسېدونکو په ډېرو خدايانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځينو خدايانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت يې بوخت وو. د ښارونو په مرکزونو کې د غونډيو په سر خو پوړيزه عبادت ځايونو شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د ښار ساتنې د خدای مجسمې ايښودل شوې وې.

د بين النهرين اوسېدونکو د خپلو خدايانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرباني يې کولې او په ګډه يې مذهبي سرودونه ويل. هغوی له مرينې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله يې له مړو سره په قبرونو کې وسايل ايښودل.

د تاريخي روايتونو او ديني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهيم (ع) ولېږه چې خلک د باطلو خدايانو له عبادت څخه منع کړي او د واحد خدای عبادت ته يې راوبولي. د حضرت ابراهيم(ع) توحيدي دعوت د دغه مهال د پاچا (نمرود) له مقاومت سره مخامخ شو، خو ډېر ژر د بين النهرين له پولو تېر او فلسطين او جزيرة العرب ته ورسيد.

کرنه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچينو شتون د بين النهرين د کرنې د پراختيا او ودې بنسټيز لامل و چې له امله يې د اوبه خورا منظم سيستم رامنځته شو او د ټولنيز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. غنم او اوربشې د بين النهرين مهم کرنيز پيداوار وو.

ليک: له بين النهرين څخه ډېرې خټينې لوحې ترلاسه شوې چې پر مخ يې په بېلابېلو بڼو ليکنې څرګندېږي. د مؤرخينو څېړنو په ډاګه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب يې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسېږي، په واقعيت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ويلای شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بين النهرين کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د ښوونې او روزنې، د خدايانو د عبادت، د حقوقي مسايلو، جګړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په ميخي ليک ليکل شوي. په دې توګه ويلای شو چې په بين النهرين کې لومړنی رامنځته شوی ليک ميخي دی.

علوم: د نجوم پوهې په بين النهرين کې د پام وړ پرمختګ کړی و چې لامل يې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستوري چې اوس عطارد، زهره، مريخ، مشتري او زحل نومېږي، پېژندل. د دجلې او فرات د سيندونو څپو د بين النهرين وګړي هڅول چې د اوبه خور سيستم د تنظيم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او رياضيکي فعاليتونه منځته راغلل چې وروسته د جمعې، منفي، ضرب او تقسيم عمليې هم رامنځته شوې. د بين النهرين وګړو کال په دولسو سپوږميزو مياشتو او هره مياشت په څلورو برخو وېشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرپوه شئ: بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرتمین ښار

بابل د بین النهرین له لرغونو ښارونو څخه دی. د مؤرخینو په آند دغه ښار له ۴۰۰۰ مخزېږد راهیسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنیو ښارونو څخه شمېرل کېده. د بابل ښار د لرغوني بابلي واکمنۍ په ځانګړې توګه د حمورابي د واکمنۍ پر مهال ډېره پراختیا ومونده. په ۵۳۹ مخزېږد کې د بابا ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی د بابل ښار د فرات د سیند په غاړه پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ۵۲۰ کیلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار د شا و خوا لوړو او کلکو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ۲۵۰ برجونه او ۱۰۰ دروازې درلودې، چې په خوا کې یې له اوبو ډکې ژورې کندې موجودې وې. د ښار دېوالونه یې ۹۰ کیلومتره اوږده وو. د فرات سیند د ښار له منځه تېرېده چې دواړو خواو یې د ښکلو پلونو په واسطه له یوبل سره لار موندله.

د ښار سترې ودانۍ له ډېرو جوړې وې. د دغو ډېرو مخ په سفالي رنګ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانیو څخه یوه هم هغه برج ډوله اووه پوړیزه ودانۍ وه چې کابو ۲۰۰ متره لوړوالی یې درلود او د نړۍ تر ټولو لوړه ودانۍ ګڼل کېده. د دغې ودانۍ باندینۍ لورې د ښکلو انځوریزو کاشیو په واسطه پوښل شوې و.

بین النهرین ته د یونانیانو له راتګ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وګرځېد او د هغه استوګنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پایله کې دغه ښار ډېر زیانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د روایاتو له مخې حضرت ابراهیم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالې د بغداد د سویل په ۸۵ کیلومترۍ کې د کوفې ښار ته نژدې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بین النهرین د وګړو د مذهبي عقیدو، دویمه ډله دې په بین النهرین کې د علومو د پرمختګ او درېیمه ډله دې د بابل د ښار په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بین النهرین د عبادت ځایونو په اړه څه پوهېږئ؟ توضیح یې کړئ.
۲- د علومو په برخه کې بین النهرین کومې لاسته راوړنې لري؟
۳- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم (نمرود) په اړه معلومات راټول او نورو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصر تمدن

په دې لوست کې به په مصرکې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتیایي پړاوونو او همدارنګه د لرغوني مصر له سیاسي وضعې سره آشنایي پیداکړئ.

د مصر هېواد په افریقاکې پروت دی. د مؤرخینو په آند په مصرکې د بشري مدنیت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نیل سیند و چې په خپلو ښیرازو غاړو مورګوکې یې کلي اوښارونه رامنځته شول. په لوړه کچه یې کلتور ته پراختیاورکړه او د بشر د ډېرو فعالیتونو بنسټ یې کېښود.

په مصرکې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پېر له تاریخ وړاندې دوره بلل کېږي. هغه مهال د نیل په وادی کې مرکزي واکمني نه وه، خوسره له دې هم ځینې ځایي واکمنی یوموټې شوې او دوه واکمنی چې یوه په سویل اوبله په شمال کې رامنځته کړه.

په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړشو اوهمدارنګه لیکنې او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پېرله علمي پرمختیاووڅخه ګڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سویلي او شمالي واکمنیو د یوځای کېدو په ترڅ کې مرکزي واکمنی منځته راغله. د دغې واکمنی بنسټ ایښودونکی لومړی مینز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ایښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخین د مصرلرغونی تاریخ د مینز له مهاله د هخامنشیانو تر ورتګ پورې په درې دورو وېشي.

۱- لرغوني واکمني

لرغوني واکمني واک ته د مینز له رسېدو سره پیلېږي. په دغه واکمنی کې شپېږ کورنی یو بل پسې واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنی سیستم تیوکراسي (دیني) و. پاچا هم سیاسي او هم دیني مشر و ځکه د هغه څواک د خدای څواک ګڼل کېده او په خلکو کې یې خورا درناوی کېده. له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغونې واکمنۍ د پام وړ پوځي ځواک نه درلود او سیاست یې سوله ییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصرکې نوی پېر پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیوډالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې ګډوډي واکمنه وه. نجیبان د ډېر ځواک څښتنان وو چې له امله یې د ټولنیزو پوړکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

۲- منځنۍ واکمني

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واک ته ورسېده چې په پایله کې یې ګډوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوې پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي.

دغه واکمنۍ د لرغونې واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونیان یوبل پسې واک ته رسېدل، خو اصلي ځواک د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونیان یې د پوره ځواک څښتن کړل. عدالت یې ټینګ او خلک یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وګومارل. ویلای شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمني د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زرینه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د ګډوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیو زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې اوعلمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسوسیانو، چې په لوېدیځې آسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جګړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټی کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسوسانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او بهرني ځواکونه یې له خپلې سیمې څخه وایستل. د دغې بریا اتل د اتلسمې کورنۍ مؤسس لومړی اهموز و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د امپراتورۍ دوره

د فرعون انځور

دغه دوره د هکسوسانو له ایستلو او د لومړي اهموز له واک ته رسېدوسره پېلېږي اهموز د مخکنیو دورو په پرتله یو پیاوړی نظام رامنځته کړ. فلسطین یې ونیو او تر سوریې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو بریالي بریدونه د دریم توتمس پرمهال پېښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سېمه یې د مصریه قلمروکې ورگډه کړه.

د امپراتور له مړیني وروسته یوځل بیا گډوډۍ رامنځته شوې، خو مصري فرعونیان یې په له منځه وړلوکې پاتې راغلل. له امله یې یو په بل پسې انقلابونه پیل شول او تر دولسمې مخزېږدې پېړۍ پورې یې نیول شوې سیمې له لاسه ووتې او واکمنۍ یې د ځوړتیا په لور روانه شوه.

په ٦٧٠ مخزېږدکې مصر د اسوریانو له لوري ونیول شو او تر ٦٦٢ مخزېږد پورې یې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر یو ځل بیا ځواک ترلاسه کړ او کلتور پراختیا ومونده، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ٥٢٥ مخزېږدکې مصر د فارس امپراتورۍ له لوري ونیول شو چې له دې وروسته تېرتمدن بیا راژوندی نه شو.

په ټولیزه توگه په مصرکې شل کورنۍ واک ته ورسېدې اوگڼ شمېر فرعونیانو پکې واکمني وکړه. له هغوی څخه یو هم دویم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال یې حضرت موسی علیه السلام راڅرگند شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرغوني واکمنۍ، دويمه ډله دې د منځنۍ واکمنۍ او دريمه ډله دې د امپراتورۍ دورې په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د نيل په وادي کې مرکزي واکمني څه مهال او د چا له لوري رامنځته شوه؟

۲-د لرغوني مصر د تاريخي دورو په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳-حضرت موسی (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرګند شو؟ نوم يې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مصر د فرعونيانو په اړه معلومات راټول او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرتمدن او فرهنګ

په دې لوست کې به د مصريانو د مذهبي عقايدو، ټولنيزې وضعې، اقتصادي سيستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعاليتونو او د لرغوني مصر له تاريخي آثارو سره آشنايي پيداکړئ.

دين: دلرغوني مصر د وګړو په ټولنيز ژوند کې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ يې اغېز کړی و. د لرغوني واکمني سيستم تيوکراسي (ديني) و. په منځنۍ واکمنۍ او آن د امپراتورۍ په دوره کې د هېواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې.

په لرغوني واکمنۍ کې بېلابېل دينونه سره يوځای او يو واحد دين منځته راغی. همدارنګه له بېلابېلو خدايانوڅخه درې آمون (د لمر رب النوع) چې د عدالت، رښتينولۍ او د کايناتو د اخلاقي چارو ساتندوی ګڼل کېده او اوسيروس (د نيل رب النوع) چې د نباتاتو خدای ګڼل کېده منځته راغلل. د منځنۍ واکمنۍ او د امپراتورۍ په پيرکې دين خپل وروستنی تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د يرغل پرمهال دغه دين په خرافاتي دين تبديل شو. خلکو د پيسو په مقابل کې په پاپيروس ليکل شوی بښنليک اخيسته او د مړي ترڅنګ يې په قبر کې ايښوده. په دې ليک کې له ارباب الانواعوڅخه د نومړي شخص د بښلو غوښتنه کېده. د غو ديني خرافاتو چې د روحانيونو له خوا پلي کېدل، پر چاپېريال ناوړه اغېز وکړ چې له امله يې په ۱۳۷۵ مخزېږدکې دځلورم امنوهوتپ

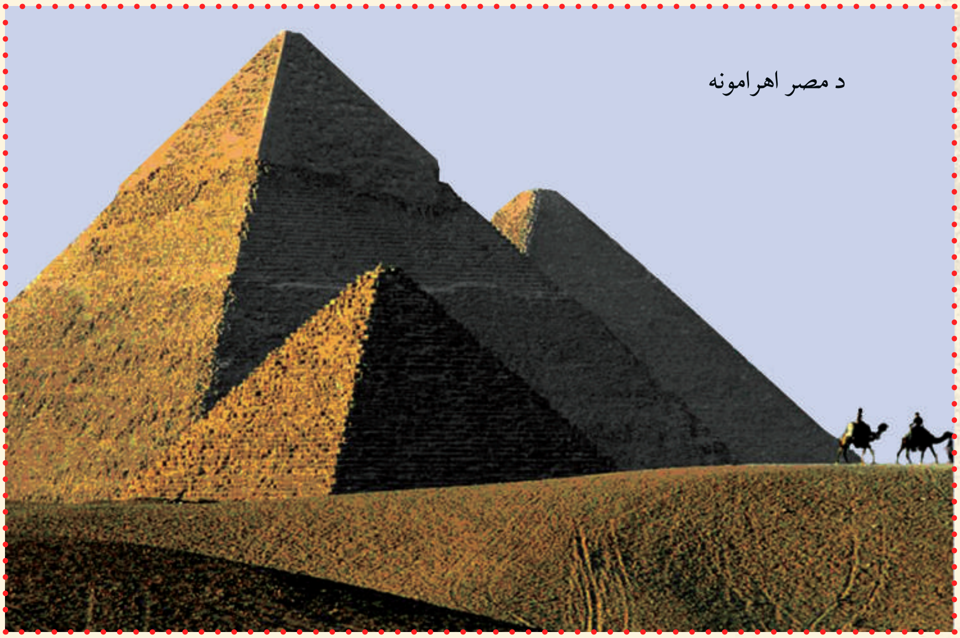

د مصر اهرامونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مشرۍ پاڅون رامنځته شو. زوړ مذهب له منځه ولاړ او پرځای یې نوی دین رامنځته شوچې په هغه کې د اتون د خدای (د لمر لرغونی نوم) عبادت کېده. امنوهوتپ خپل نوم په اخناتون تبدیل کړ. وروستیو فرعونانو له دغه مذهب سره لیوالتیا نه درلوده، په تیره توتن خامون چې دیني خرافات یې بیا دود کړل او د اتون دین یې له منځه یووړ.

د لرغوني مصر کلتوري میراثونه تر ډېره اهرامونه، مومیایي جسدونه، عبادتځایونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډېرلیکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول یې د مذهب په سیوري کې منځته راغلي دي.

مصریانو پر ډول ډول خدایانو عقیده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نیل او ځینې حیوانات یې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه یې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځایونو کې ایښودې. دا هم باید په یاد و لرو چې ددغو ټولو خرافاتو او شرک ترځنګ الله تعالی د توحید لارې ته د خلکو د رابللو په موخه پیغمران علیهم السلام راستولي دي. موسی علیه السلام او ورور یې، هارون علیه السلام په مصر کې په پیغمبرۍ مبعوث شول. موسی علیه السلام او پیروانو یې د الهی تعلیماتو په رڼاکې د ژوندانه او واحد خدای ﷻ د عبادت بیرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره یې نښته وکړه.

د شرک او خرافاتو او د فرعون د تېري او بې عدالتۍ په وړاندې د موسی علیه السلام پاڅون په پای کې د خلکو په یو خوځښت تبدیل شو چې په پایله کې یې فرعون ډوب شو او د توحید دعوت یوځل بیا لوړ پوړ ته ورسېده.

په پیل کې مصریانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې یې ایښودل، خو وروسته یې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه یې هغوی مومیایي کول او د اړتیا وړ وسایل یې ورسره په قبر کې ایښودل.

ټولنیز حالت

مصري ټولنه په واقعیت کې له څلورو پوړیو څخه جوړه شوې وه. په هر پوړ کې یې افرادو او په سر کې یې فرعون ځای درلود. د پوړکو ترمنځ د ژوند توپیر ډېر نه و. ټول وګړي د قانون په وړاندې برابر وو. سره له دې چې اقتصادي توپیرونو شتون درلود، د شاهي کورنۍ له غړوپرته د هیڅ تن ټولنیز موقعیت څرګند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کولای شول له یوه ټولګي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په پیل کې په سختو کارونو ګومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې یې بدلون راغی چې په پایله کې د غلامانو ټولګی ببخي له منځه ولاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مصري ټولنه کې ښځو لوړ مقام درلود، تر دې چې فرعوني تاج اوتخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د ننه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونیانو له خپلو نژدې خپلوانو او د کورنۍ له غړو سره واده کاوه.

د ښوونې او روزنې په ډګر کې هم مصر د پام وړ پر مختګ کړی و. د دولتي ښوونځیو ترڅنګ خصوصي ښوونځیو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو پکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سیستم

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې اومالداری ولاړ و. کرنې ډېره پراختیا موندلې وه اوځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکیت وې چې د مالیې په مقابل کې یې پرخلکو وېشلې. له شلمې مخزېږدې پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختیا وموندله او د اقتصادي بنسټ په پیاوړتیا کې یې ترټولو زیات اهمیت ترلاسه کړ.

مصریانو له بهرنیو هېوادونو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه چې ښه بېلګه یې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصرته د افغانستان د لاجوردي ډبرو رسېدل و.

صنعت هم د مصرد اقتصاد په پیاوړتیا کې ډېر ارزښت درلود. بېړۍ جوړونه، ښیښه جوړونه، کولالي، د ټوکرانو اوبدل او د ډبرې توږل هغه صنایع وې، چې ګڼ شمېر وګړي یې په کارونو بوخت کړي وو. د فلزي پیسو په جوړونه کې هم مصر نړیوال شهرت ترلاسه کړی و.

د امپراتورې تر دورې پورې ځمکې د خلکو ترمنځ وېشل شوې وې او د حکومت له عملي کنټرول څخه بهرګڼل کېدې، خو د دغې دورې زیات لګښت په کروندګرو د لوړې مالیې لامل وګرځید چې په دې توګه فرعونیان د ځمکوښتن او کروندګر یې نوکران شول. سربېره پر دې د زیاتو پیسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګري هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اخناتون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانیون له مالیې معاف وو او د دولت په پانګه کې یې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنیزې ځمکې یو پر اوومه برخه د روحانیونوحق و او همدارنګه د زرګونو څارویو اوکابو سل بېړیوڅښتنان هم وو.

ادبیات

مصریان لومړني خلك وو چې انځوریز لیک (هیروغلیف) یې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه لیك د عبادتځایونو، ماڼیو او د فرعونیانو د مقبرو د اړونده مطالبو د لیکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسو کې یې زده کوونکو ته ورښوده. له هیروغلیف پرته د دیموتیک په نامه هم یولیک دود و چې د منځني پوړ وګړو او سوداګرو ورڅخه کار اخیسته.

کاهنان په مدرسوکې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسو کې د پاپیروس له کاغذ څخه ګټه اخیستل کېده.

دکلیزو رامنځته کېدل هم د یادونې وړدي چې په حقیقت کې د هغه مهال د تاریخ کتابونه وو. په دغو کلیزو کې مصري منشیانود فرعونیانو بریاوې څرګندولې او د هغوی اړوند مسایل یې لیکل.

هنر او معماري

د مصر تمدن ته ترډېره هغوکلتوري میراثونو شهرت ورکړی چې د یادګار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهرامونو، عبادتځایونو، ماڼیو، مجسمو او هغو انځورونو څخه عبارت دي دا آثار د وخت د واکمنیو د لویې او پوهې څرګندونه کوي، چې د مصر درې ګوني اهرامونه یې ښې بېلګې دي. د اهرامونوسربېره ګڼ عبادتځایونه هم ودان شوي وو چې په چاپېر کې یې د کاهنانو، غلامانو او کارکوونکو ځانګړو ځایونو شتون درلود. په دغو عبادتځایونو کې د سپېځلو خارویو مجسمې ایښودل شوې وې او ستنې یې له دیني لیکنو او انځورونو ډکې وې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مصریانو د مذهب، دویمه ډله دې د اقتصادي سیستم او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د مصریانو د دیني عقیدو په اړه څه پوهېږئ؟ توضیح یې کړئ.

۲-د مصریانو د ټولنیز حالت په اړه څه پوهېږئ؟ توضیح یې کړئ.

۳-د مصریانو د ادبیاتو په اړه څه پوهېږئ؟ توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصریانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فارس تمدن

په دې لوست کې به د آریانا تمدن د فارس له برخې سره آشنا شئ او هم به د فارس د تمدن سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې آریایان په بلخ کې مېشت شول، د وګړو د ډېرښت له امله د اریانا دننه ختیځ او لویدیځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لویدیځ ته کډه شول د فارس په شمال د (اوسني ایران) کې مېشت شول د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د یوه مدنیت بنسټ یې کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخې دښتې، سیندونه، شتمنې او طبیعي زېرمې د دې لامل شوې چې په دغه هېواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختیا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي.

سیالک، ګوران، مارلک، جیروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سیمې دي چې وګړو یې د ګاونډیو سیمو له وګړو، لکه د مندیګک، موهنجودارو او هړپې له اوسېدونکو سره اړیکې درلودې.

له میلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ایلامي وګړو په فارس کې د ایلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاریخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ایلامي واکمنۍ سیاسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ایلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختیا ومونده. د بابلیانو او اشوریانو له واک ته رسېدو سره ایلامیان کمزوري شول او په پایله کې په ٦٤٥ زېږدیز څخه وړاندې کې د اشور بناپال له لوري فتح شو. اشوري لیکنې د هغو دوو قبایلو یادونه کوي چې د فارس په شمال لویدیځ کې مېشت وو او د ماد او پارسیانو څخه عبارت دي.

د هیرودت په وینا د اتمې مخزېږدي پېړۍ په وروستیو کې د دیاکو په نامه یوه شخص د ماد قبایل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد د واکمنۍ بنسټ یې کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې یو له هغوی څخه هم استیاګ و چې په واکمنۍ کې یې د ماد څواک خپل لوړې پوړۍ ته ورسېد او د ماد قلمرو ته یې ډېره پراختیا ورکړه.

د ماد د قلمرو پراختیا د فارسي قبایلو له لوري ودریده. پارسیان د کوروش په مشرۍ یو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې یې د ماد واکمني له منځه یووړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمني منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار یې تر ولکې لاندې راوست او ځان یې د بابل پاچا وباله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجیه واک ته ورسېد. کمبوجیه په مصر یرغل وکړ او هغه یې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشیانو اته واکمنان یو په بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشیانو وروستي واکمن، دریم داریوش د مقدوني سکندر د یرغلونو په پایله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنګ

دین: د شرک او خرافاتو د خپرېدو په پایله کې په پخواني فارس کې د ځینو ځارویو، ځمکې، آسمان، اوبو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تېره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانیو فارسیانو په مذهب کې عبادتځایونو شتون نه درلود. دیني مراسم، دعاګانې او قربانۍ په مناسبو ځایونو کې ترسره کېدې. خو وروسته عبادتځایونه ودان شول چې د خدایانو مجسمې پکې ایښودل کېدې او خلکو به یې عبادت کاوه.

ایلامیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره یې خاورینې کوزې ښخولې او همدارنګه یې له کانالونو څخه قبرونو ته اوبه ورتویولې چې مړي تږي نه شي.

د زردشت په راڅرګندیدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت یې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر، صنعت او معماري

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختېنو او فلزي لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کښلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وګړو خپل کورونه په لوړو ځایونو کې د ټینګو کلا ګانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاګانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونو او د ښار برجونو شتون درلود چې د جګړې د سنګرونو په څېر ورڅخه ګټه اخیستل کېده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورین لوښي او فلزي آثار د هنر او معمارۍ په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو څرګندونه کوي.

هخامنشي واکمنانو د خپل ځواک د ښوولو په موخه ګڼ شمېر ماڼۍ ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډبرلیک ډول ډول فلزي، طلایي، نقره یي او د زېړو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لوحې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختګ څرګندونه کوي.

د جمشید د تخت یو انځور

د جمشید تخت: د هغو ښکلو ماڼیو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوې وه. داریوش دغه ځای د خپلې ماڼۍ لپاره غوره کړ او د جوړېدو په موخه یې له ټول هېواد څخه ګڼ شمېر هنرمندان په کار وګمارل. له داریوش وروسته ټولو هخامنشي واکمنانو په دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې ماڼۍ جوړې کړې.

په دغه سیمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کېدل چې له بېلابېلو ولایتونو څخه یې له ښکلو سوغاتونو سره استازیو ګډون کاوه. د یوناني سکندر له راتګ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسایل له منځه ولاړل او ودانۍ یې زیانمنې شوې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسیانو د واکمنۍ دویمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د فارس لرغوني سیمې کومې دي؟

۲- د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ایښودونکی څوک و او څه مهال رامنځته شو؟

۳- د ماد د واکنمۍ د هنر او معمارۍ په اړه څه پوهېږئ واضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د جمشید د تخت په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند تمدن

په دې لوست کې به د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره آشنايي پيداکړئ.

هند په آسيا کې د تمدن د پيدايښت له لرغونو مرکزونو څخه ګڼل کېږي. هند هغه پراخه او ښکلې سيمه ده چې په خپله غېږ کې يې ډېر مدنيتونه، علوم او مذهبونه روزلي دي.

په ۱۹۲٤ز کال کې لرغونپوهانو په هند کې د دوو لرغونو سيمو (هراپه او موهنجودارو) پاتې شونې وموندل چې لرغونتوب يې ۳۰۰۰ مخزېږد ته رسېږي. هر په او موهنجودارو کراچۍ ته څېرمه ځای لري، د دراويدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه ګڼل کېږي. د هريه او موهنجودارو تمدن د سند په لويديځ کې رامنځته شوی. له دغې سيمې څخه ترلاسه شوي آثار څرګندوي چې =د دغې

له موهنجودارو څخه د ودانيو پاتې شونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېمې وګړي په ۳۰۰۰ مخزېږد کې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ وو. د هریه او موهنجودارو پاتې شونې ښیي چې په دغه سېمه کې له پخو خښتو څخه جوړ ګڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واټونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوه. پوړیز او د پراخه کوڅو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اوبو ځاګانو، حمامونو، د کانالونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کانالیزاسیون سیستم شتون دا په ډاګه کوي چې دغه وګړي د یو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزېږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې آریایان هند ته کډوال شول او د دراویدي اقوام یې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د ځان تابع کړل. آریایانو هند ته له راتګ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقې لکه: برهما (روحانیون) کشتاتریان (جګړه ماران) ویستا (سوداګر او کروندګر) او سودرا (کارګران) رامنځته شول.

آریایانو په هند کې واحده واکمني رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د ځان لپاره یو کوچنی قلمرو غوره کړ او پکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم یو هندي قوماندان چندرا ګوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی یې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځایي واکمنۍ سره یوموټې او یوه ځواکمنه واکمني یې رامنځته کړه چې د موریایانو واکمني بلل کېږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه یو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریایانو څخه وروسته په هند کې د ګوپتا واکمني منځته راغله چې څو پېړۍ یې دوام وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن

دين: دتاريخي حقايقو او سمو ديني عقايدو په نظرکې نيولو سره، توحيد او د يوه خداى عبادت د انسانانو په ديني تاريخ کې يو اصل دى او له خداىﷻ څخه پرته د نورو شيانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لاري ده. د همدې انحراف پربنسټ د آريايانو له مهاجرت وړاندې په هند کې د حيواناتو او طبيعت لمانځنه کېده. لوى او غټ خدايان يې آګني (د اور خداى) او انديرا (د باران خداى) وو. په لرغوني هند کې ډېر کيشونه رامنځته شول، چې له هغوى څخه يو هم برهمن و. د برهمن دين دولت ته د خدايي مقام ورکاوه او پاچا يې سپېڅلى باله.

په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دين منځته راغى چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره پراختيا يې ومونده.

علم، هنر او معماري

د لرغوني هند وګړو په رياضي او طبابت کې ډېر پرمختګ کړى و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سيستم او داسې نور د هنديانو له لوري رامنځته شول. هنديانو د اړتيا له مخې د جشن او قربانى ورځې وټاکلې او له همدې امله يې نجوم ته هم ډېر پام اړولى و.

په لرغوني هند کې هنر او معمارۍ هم ډېره پراختيا موندلې وه چې بېلګې يې د هړپې او موهنجودارو په پاتې شونو کې تر سترګو کېږي. د بودايي دين له پراختيا سره سم په ټول هېواد کې ګڼ شمېر عبادت ځايونه ودان شول. سربېره پردې د واکمنانو لپاره ښکلې او سترې ماڼۍ جوړې شوې، چې پاتې شونې يې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختګ څرګندونه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي هنرمندانو یو بل مهم کار د مجسمو جوړول وو. هغوی د بودا او هندي خدایانو لپاره له لرګیو او ډبرو ښکلې شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وګړو له لوري یې عبادت کېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د آریایانو د ورتګ، دویمه ډله دې د لرغوني هند د دین او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د هند د لرغونو سیمو په اړه څه پوهیږئ؟ واضیح یې کړئ.

۲-آریایان هند ته څه مهال ولېږدېدل او څه ډول طبقاتي سیستم یې رامنځته کړ؟

۳- په لرغوني هند کې د علم د پراختیا په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هندیانو د کلتور په اړه معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین تمدن

په دې لوست کې به د لرغوني چین له سیاسي، ټولنیزې، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاریخي اثارو سره آشنایي پیداکړئ.

د چین هېواد د آسیا په ختیځ کې پروت او د نړۍ له لرغونو تمدنونو یو څخه دی. د چین تمدن د هوانگهو د سیند په غاړه کې رامنځته شوی چې ښېرازه ځمکې یې درلودې او وگړي یې په کرنه بوخت وو.

په لرغوني چین کې لومړنۍ واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانگ په نامه یادېږي. د خط او کلیزې رامنځته کېدل او د چیني لوښو جوړېدل د شانگ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو څخه گڼل کېږي.

دویمه واکمني چې په چین کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه یادېږي، چې واکمنانو یې له ۱۰۲۸ – ۲۵۶ مخزېږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستیو کې په چین کې کورنۍ جگړې او اخ وډب رامنځته شوی چې په پایله کې یې د (چه این) په نامه قبیلو پر چین ولکه ومونده او د لرغوني چین د یوې مشهورې واکمنۍ بنسټ یې کېښود.

د چه این قبایلو واکمن شي هوانگ تي و چې د چین په تاریخ کې ډېر شهرت لري. شي هواتگ تي پیاوړی پوځي ځواک درلود او له همدې امله په دې بریالی شو چې وړې واکمنۍ له منځه یوسي. هغه د چین پر پراخه هېواد ولکه ومونده او خپل ځان یې لومړی سترواک وباله. په دغه واکمنۍ کې د چین د تمدن د ودې او نیکمرغۍ دوره پیل شوه. قوانین رامنځته شول، سړکونه جوړ شول او د بهرنیو بریدونو د مخنیوي په موخه د یوه دیوال جوړول پیل شول چې دا مهال د چین د ستر دیوال په نامه یادېږي.

د شي هوانگ تي له مړینې وروسته په چین کې گډوډۍ رامنځته شوې چې په پایله کې یې د هان لړۍ واک ته ورسېده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودایي مبلغانو چین ته سفرونه وکړل او په دغه هېواد کې یې بودایي دین ته پراختیا ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن

دين: په لرغوني چين کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نيکونو عبادت کاوه. د پخواني چين دوه ستر کيشونه د تاو او کنفيسوس عقايد دي. د دغو دينونو له نظره انسان او طبيعت سره ډېر نژدې دي او يو پر بل اغېز کوي. د تاو دين د ساده ژوند ښېګڼې او پرخپلو غوښتنو سترګې پټول تبليغوي. کانفوسيوس له ټولنې سره د اړيکو پيدا کولو او د انسانانو ترمنځ د اړيکو په درلودلو باندې ټينګار کوي. دغه دين د پخوانيو دودونو، مشرانو، پلرونو، نيکونو او د کورنۍ يووالي په درناوي تاکيد کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دين دغه هېواد ته راغی او ګڼ شمېر پيروان يې وموندل چې د چينايانو په کلتوري ژوند يې ډېر اغېز وکړ.

ادبيات: د چينايانو ليکدود د هيروګليف په څېر يو لرغونی ليکدود دی. دغه ليکدود د چه اين په واکمنۍ کې معياري شو او په ټول چين کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کېږي. دغه ليکدود په نورو هېوادونو کې هم خپور شو او د جاپانيانو، کورياانو او ويتناميانو د ليکدود بنسټ يې کېښود.

په لرغونو پېړيو کې ليک د هډوکو او لرګيو پرمخ کښل کېده. په لومړۍ ميلادي پېړۍ کې په چين کې کاغذ رامنځته شو چې په ليکلو کې يې يو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته يې پوهه ورسوله.

د چين د ليکدود پرمختګ د شتمنو ادبياتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصيدو کتابونه او تاريخي آثار وليکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختيا رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم، صنعت او هنر

چینایانو د نجوم، ریاضیاتو او جغرافیې په برخه کې ډېر پرمختګ کړی و. د چوپه واکمنۍ کې د بېلابېلو ایالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هېواد د جغرافیې په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چینایانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلوملو لپاره یې یوه آله هم رامنځته کړې وه. هغوی د اوسپنې په مقناطیسي ځانګړتیا پوهیدل، چې وروسته یې قطب نما رامنځته کړه. چینایانو د انسان د اناتومۍ په برخه کې هم ډېره پوهه درلوده. په یوشمېر ناروغیو او د هغوی د درملنې په اړه یې هم معلومات درلودل.

چینایان لومړني وګړي وو چې له ختینولوښو او فلزکارۍ سره یې ښه آشنایي درلوده. د چین ستر ښارونه له پوهانو او صنعتکارانو ډک وو. د کاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چینایانو ویاړونه دي. د چیني لوښو جوړونې او د ټوکر او بدلو صنعت ډېر پرمختګ کړی و.

په لرغوني چین کې هنر او معمارۍ هم ډېره وده کړې وه. د لرغوني چین په ښارونو کې ګڼ شمېر مانۍ او عبادت ځایونه جوړ شوي وو. د چین ستر دیوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت یوه څرګنده بېلګه ده.

د چین ستر دیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین ستر دیوال د نړۍ له برمه ډک تاریخي اثر دی. دغه تاو راتاو دیـوال د آرام سمندر له غاړو او مورګو څخه پیلېږي او د تبت په پولو کې پای ته رسېږي. دغه دیوال د شي هوانګ تي سترواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه دیوال لوړوالی اووه نیم متره دی، پراخوالی یې هم په همدې کچه دی. داسې ویل کیږي چې کله به کوم کارګر مړ کېده او یا به ناجوړه کېده هغه به یې په دیوال کې خښناوه. د دیوال له پاسه په هره سل مترۍ کې امنیتي پوستې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د چین د واکمنیو او دویمه ډله دې د چین د تمدن او فرهنګ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د چه این قبایلو مشر څوک و او کوم کارونه یې ترسره کړل؟

۲- د پخواني چین د مذهبونو په اړه څه پوهیږئ؟ واضیح یې کړئ.

۳- د چینایانو د علمي پرمختیا په اړه معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د چین د ستر دیوال په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان تمدن

په دې لوست کې به د کرت تمدن، د یونان ښاري دولتونو، ټولنیزې او کلتوري وضعې او همدارنګه د لرغوني یو نان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره آشنايي پیداکړئ.

د یونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لویدیځې نړۍ ورڅخه الهام واخیست او د خپل کلتور بنسټ يې پرې کېښود.

د یونان لومړنی تمدن د کرت په نامه یادېږي. کرت د لرغوني یونان اړوند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زېږدیز کې د لرغونپوهانو څېړنو په ډاګه کړه چې د کریت په جزیره کې یو پرمختللي تمدن شتون درلود چې د مصر او بین النهرین له تمدنونو سره يې سیالي کوله. له دغې سیمې څخه ګڼ شمېر ډېرین او خاورین آثار، د پخلنځي وسایل او داسې نور آثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب يې له ۲۵۰۰- ۱۵۰۰ مخزېږد پورې رسېږي. په کرت کې مرکزي واکمني د ۲۰۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې رامنځته شوه چې پلازمېنه يې د کنوسوس ښار و. د کرت تمدن د آریایي قبایلو د یرغل په پایله کې له منځه ولاړ.

یونانیان: یونانیان له هغو آریایي قبیلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي میشت ځای (آریانا ویجه) څخه د اروپا لور ته ولېږدیدل او د ۲۵۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې یونان ته ننوتل. د آریایانو لومړۍ ډله اکینان وو، چې یونان ته ننوتل هغوی د یونان اصلي اوسیدونکي د ځان تابع کړل او نه یوازې یونان بلکې د ایجن سمندرګي ټولې سیمې يې ترلاسه کړې.

د ۱۶ مې مخزېږدې پېړۍ په شاو خواکې د اکینانو له لوري د لومړنۍ واکمنۍ بنسټ کیښودل شو او په مې سن کې سترې او ښکلې ماڼۍ ودانې کړې. د اکینانو تمدن تر لسمې مخزېږدې پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکینان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسایلو يې ګټه اخیستله. دغه دوره له میلاده لس پېړۍ وړاندې د دوریانو د یرغل په ترڅ کې پای ته ورسېده او دوریان په لرغوني یونان واکمن شول. دوریانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کېسې چې د (الیاد او ادیسه) په نامه یادېږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. دغه کېسې چې د نړۍ په ادبیاتو کې لوړ مقام لري، د ړوند یوناني شاعر هومر په واسطه ویل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان ښاري دولتونه

په یونان کې د زیاتو غرونو او ټاپو وزمو شتون او همدارنګه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یوبل څخه بېل او په خپلواکه توګه ژوند وکړي. په دې توګه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن يې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وګړو په جګړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وګړو په دموکراسی او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو وېشل شوي وو چې د یوې ډلې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جګړو چې د پلوپونیز جګړو په نامه یادېږي ډېر وخت دوام وکړ چې په پایله کې یې اسپارتیان بریالي شول، خو هغوی هم د تبس ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توګه کورنیو ګډ وډیو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونيې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه چې دغه کار د فلیپ د زوی مقدوني سکندر د فتوحاتو لپاره لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له ۳۳۶ - ۳۲۳ مخزېږد پورې یې په هخامنشیانو بری ومونده او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني ستروا کې تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن

دین:د توحید او د یوه خدای ﷻ د عبادت دعقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغوني نړۍ د نورو وګړو په څېر یې باور درلود چې آسمان، ځمکه، برېښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانګړی پیدا کوونکی لري. زیوس د آسمان خدای پاسیدون د سمندر خدای اپولو د لمر خدای او اتینا د بریالیتوب خدای ګڼل کېدل. د یونانیانو په اند د دوی یوشمېر خدایان د الپ په غره کې اوسیدل چې له همدې امله ورزشي سیالۍ د المپیا غره ته څېرمه ترسره کېدلې، د المپیک سیالۍ د هماغه مهال یادګار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بېلګه

یونانیانو له مړیني وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مړو ترڅنګ یې ځیني وسایل په قبر کې ایښودل.

په یوناني ښارونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلک د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر آثار لکه مجسمې، لوښي، سکې اوعبادت ځایونه پاتې دي، خو د یونانیانو معماري او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکې ده. هغوی به د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تیاتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و ځکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیوالتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنۍ آسیا سره د یونانیانو سوداګریزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیکې وې چې له همدې امله د آسیا او افریقا علمي لاسته راوړنو یونان ته لار موندله او علم ته یې لا زیاته وده ورکوله.

د یونان فیلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د یادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فیلسوف و چې په ښار کې به گرځېده او له خلکو سره به یې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتو یې افلاطون دی.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د کرت د تمدن، دویمه ډله دې د یونان د ښاري دولتونو او دریمه ډله دې د یونان د کلتور او تمدن په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د کرت د جزیرې په اړه څه پوهېږئ؟

۲ - د یونان مشهور ښاري دولتونه کوم وو؟

۳- د یونانیانو د مذهبي عقایدو په اړه معلومات وړاندې کړئ.

٤- د یونان مشهور فیلسوفان څوک وو؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د المپیک د ورزشي سیالیو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولگیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تمدن

په دې لوست کې به د روم د امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې، او همدارنګه دلرغوني روم له هنري برياوو سره آشنايي پيداکړئ.

د روم تمدن په ایټالیا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل ګڼل کېږي چې د یونان د تمدن لاسته راوړنې له دې ځايه نورو اروپایي هېوادونو ته رسیدلې.

پخوانیو ایټالویانو له یونانیانو څخه الفبا، دیني عقیدې او هنرونه زده کړل چې له همدې امله د ایټالیا نوم یوناني نوم دی. د روم تمدن له میلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختیا پیل کړه او د یونان د تمدن له ځوړ وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتیوم په سیمه کې جوړ شو. د لرغونو رومیانو د ژبې لاتیني نوم له همدغې کلمې څخه اخيستل شوی دی. هغه مهال د روم يوشمېر میشت قومونه سره یو موټی شول چې د لاتینیانو په نامه يې شهرت پیداکړ او څه مهال وروسته يې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې يې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښودل شو چې د مشرانو جرګه، سنتوري یا سل کسیزه شورا او قبایلي جرګه يې درلوده.

وروسته له هغه چې رومیانو پر ټولې ایټالیا ولکه پیداکړه د نورو سیمو د نیولو هڅې يې پیل کړې چې په ترڅ کې يې د رومیانو او کارتاژيانو ترمنځ جګړه پیل شوه. دغه مهال کارتاژ (ننني تونس) د مدیترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افریقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د رومیانو او کارتاژ جګړې له یوې پېړۍ ډېر دوام وکړ چې په پایله کې رومیان بريالي شول او په ۱٤٦ مخزېږد کې د کارتاژ دولت پای ته ورسېد.

رومیانو خپلو برياوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ آسیا په نیولو سره يې یو پراخه حکومت رامنځته کړ. په دې توګه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د ستروکې بنسټ يې کېښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ۱٤ زېږدیز پورې يې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاریخ کې یوه نوې دوره پیل شوه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپراتورۍ د دورې په نامه يادېږي او تر ٤٧٦ زېږديز پورې يې دوام وکړ. اکتاو يو پياوړی سترواک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلی شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کېښودل شو. له اکتاو وروسته ګڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېری يې بې کفايته وو.

له دريمې زېږديزې پېړۍ وروسته رومي امپراتورۍ له ستونزو سره مخ شوه او ځواک يې کمزوری شو. کنستانتين چې د روم امپراتور و د بيزانتوم (قسطنطنيه) ښار يې د خپلې پلازمېنې په توګه غوره کړ. دغه ګام رومي امپراتورۍ په دوو برخو (ختيځ او لويديځ روم) ووېشله. لويديځ روم د بهرنيو بريدونو په ترڅ کې د ځوړ په لور روان شو، خو ختيځ روم ترهغه پايښت وموند چې پلازمېنه يې په ۱٤٥۳ زېږديز کې د ترکي مسلمانانو له لوري فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لويه ستراوکي هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن

دين: روميانو هم د يونانيانو په څېر په ډېرو خدايانو باور درلود او د هغوی عبادت يې کاوه. مريخ په جګړو کې مرسته کوونکی، جونو د ښځو ساتونکی، مشتري باران ورووونکی او عطارد پيغام رسوونکی خدای ګڼل کېده. په روم کې ډېر عبادت ځايونه ودان شوي وو. په دغه عبادت ځايونو کې به هغو غيب ويونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسيحيت خپرېدو د خلکو په ټولنيز ژوند ډېر اغېز وکړ. مسيحيانو په رومي خدايانو باور نه درلود چې له همدې امله په پيل کې د دولتي مامورينو او کاهنانو له کينې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسيحيت په پراختيا سره د مسيحي دين نظرياتو د پخوانيو نظرياتو ځای ونيوه او د روم د رسمي دين په توګه وپېژندل شو.

ټولنيز حالت: د روم د واکمنۍ د جوړېدو پر مهال، رومي ټولنه له دريو اصلي ډلو، (اصلي روميان، غير رومي وګړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکيت او په ټاکنو کې د ګډون حق يوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کېدل، خو د وخت په تېرېدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دويمې ډلې هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتراضاتو او هڅو په پایله کې د لومړۍ ډلې امتیازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به یې ځینې وخت اخ ودب رامنځته کېده. په رومي ټولنه کې خلک په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقاتو خپل ډېرى وخت په تیاترونو او ورزشي سیالیو کې تېراوه. د هغوی کورونه ډېر ستر وو چې د خوب خونه، حمام، پخلنځی او د غلامانو د اوسېدو ځای یې درلود.

قانون او دولت: نړۍ ته د روم قوانین او اداري اصول ښه ډالۍ ده. د روم قانون درې ځانګې درلودې چې یو یې مدني او کورنی قانون و چې یوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوی و. دویم یې د خلکو قانون و چې د ستروا‌کې په ټولو وګړو عملي کېده او بل یې هم طبیعي قانون و چې د محاکمو په پرتله یې له فلسفې سره ډېر کار درلود.

رومي قوانینو د امپراتورۍ له یووالي، د سوداګرۍ په هڅونه او د تولیداتو په خپرېدو کې ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته وکړه. د اجراییه او مقننه قواوو لرونکې واکمنۍ بنسټ د رومیانو له خوا کېښودل شو. د جمهوریت غوښتنې نظریې ته هم رومیانو وده ورکړه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې رومیانو ډېر پرمختګ کړی و، خو هنري لاره یې د یوناني هنر تر اغېز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د یوناني هنر دوام بلل کېده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لوښي، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. رومیانو د پلونو، مجسمو او ودانیو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بېلګې یې لا تراوسه په دغه هېواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راتګ په اړه، دویمه ډله دې د رومیانو د مذهب په اړه او دریمه ډله دې د رومیانو د قانون او دولت په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.

۲- اکتاو څوك و او په واکمنۍ کې یې کوم کارونه ترسره شول؟

۳- رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

٤- د روم د قانون په اړه څه پوهېږئ؟ واضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختیځ روم د نیولو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امريکا تمدنونه

په دې لوست کې به د امريکا د لرغونو تمدنو نو د سياسي، ټولنيزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

ډېره موده وړاندې داسې فکر کېده چې د امريکا د تمدنونو لرغونتوب ډېر لنډ او وروستيو پېړيو ته رسېږي. خو د پوهانو څېړنو دا په ډاګه کړه چې انسانانو په امريکا کې له څو زرو کلونو راهيسې ژوند پيل کړی او د پرمختګ بېلابېل پړاوونه يې تېر کړي دي.

د امريکا د لومړنيو ميشتو وګړو په اړه بېلابېل نظريات شتون لري خو ددې نظر پلويان ډېر دي چې د دغې سيمې لومړني وګړي مغول وو چې د سايبريا له لارې الاسکا ته ليږديدلي او ځينې تمدني اثار يې له ځان سره وړي دي. له امريکا څخه ترلاسه شوي آثار څرګندوي چې په لرغونو پېړيو کې ځينو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغېز پرېښود چې وروسته په سترو واکمنيو بدل شول.د دغه تمدنونواغېز په مرکزي امريکا کې د ماياګانو او ازتکانو او سويلي امريکا کې له اينکايانو څخه عبارت دي.

د مايا تمدن

د مايا تمدن چې تاريخ يې څه ناڅه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسېږي، تر نهمې زېږديزې پېړۍ پورې ډېر پرمختګ وکړ او د مرکزي امريکا په ګواتيمالا، مکسيکو، هاندوراس او د يوکاتان په سيمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شونې دګواتيمالا په تيکال، پالينکو او بونامپاك او د هاندوراس په ګويان سيمو کې موندل شوي دي. په دغو سيمو کې داسې ودانۍ ترلاسه شوي چې په انځورونو ښکلې کړی شوي دي.

ماياګانو کليزې، الفبا او انځوريز ليک رامنځته کړی و. له صفر او اعدادو سره يې اشنايي درلوده او په شمېر هم پوهېدل. هغوی د کلونو تيريدل په پام کې نيول او د هرې شل کلنې دورې لپاره يې د يادګار په موخه يوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کېده.

ماياګانو د بېلابېلو خدايانو لکه: د اور خدای، د اوربښت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره يې قرباني کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسيکو درې ته د خلکو نوې ډلې رانوتې او د ماياګانو تمدن يې له منځه يووړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازتک تمدن

ازتکان په نهمه مخزېږده پېړۍ په مکسیکو کې راڅرګند شول. هغوی جګړه مار خلک وو او څه موده وروسته د همدې سیمې واکمنان شول. ازتکانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولایتونو وېشل شوې وه هره برخه یې د یوه والي له لوري اداره کېده.

د ازتکانو پاچا به په عین وخت کې راهب هم وچې د اشرافو، او جنګیالیو د یوې شورا له لوري به ټاکل کېده. د ازتک ټولنه په جنګیالیو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د یوشمېر خدایانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. او د فلزاتو په ویلي کېدو او له هغو څخه په کار اخیستنې پوهېدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله یوه ژوندۍ ژبه ده او لیک یې انځوریز و. په ۱۵۲۱ زېږدیز کې دغه امپراتوري د اسپانویانو له خوا پای ته ورسېده.

د اینکا تمدن

د اینکا تمدن په یوولسمه زېږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له آسیا څخه امریکا ته رالېږدیدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پېرو او چېلي سېمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هیڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات وو کروندګرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه ترلاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بېلوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وېشل کېدل.

اینکایانو کلیزه درلوده او په معمارۍ، مهندسۍ او لاسي صنایعو کې یې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا ښارونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي ګودامونو او جنګي کلاوو لرونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د ژېړو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې ګاڼې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات یې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

په ۱۵۳۲ زېږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولپا یې له منځه یوور او په دوو کلونو کې یې په ټولې امپراتورۍ ولکه پیدا کړه چې په دې ډول دغه امپراتورۍ هم پای ته ورسیده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دویمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل بحث وکړي او د هرې ډلې استازې دې نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د امریکا لومړني خلک څوک وو؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

۲- د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟

۳- د ازتکانو په اړه څه پوهېږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا لومړني خلک څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرګندېدو پر مهال د نړۍ او عربستان د ټاپووزمې اوضاع
- له کوچنيتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم ﷺ ژوند
- د عقبې لومړۍ او دويم تړون
- غزوات
- د حديبيې سوله
- د مکې فتح
- حضرت ابوبکر رضي الله عنه
- حضرت عمر رضي الله عنه
- حضرت عثمان رضي الله عنه
- حضرت علی (کرم الله وجهه)
- د خلفای راشدين روښانه دورې ته لنډه کتنه
- امويان
- د امويانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعيت
- عباسيان
- د عباسيانو سياسي، اداري او کلتوري اوضاع

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخو ته ورسېږي:

- د اسلام د راڅرګندیدا پر مهال به د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمد ﷺ د بعثت، هجرت او رحلت، دخلفاې راشدينو د ژوندانه او کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د اسلام د راڅرګندیدا پر مهال به د نړۍ او عربستان وضعه د حضرت محمد ﷺ، راشدينو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنانو د دوران او د مهمو پېښو د تحليل وړتيا پيدا کړي.
- د اسلام له سپېڅلي دين، د حضرت محمد ﷺ د خلفاې راشدينو له کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنو له ښو صفاتو سره يې مينه او ليوالتيا پيدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د را څرګندیدا پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپو وزمې اوضاع

په دې لوست کې به د اسلام د مبارك دين د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سياسي، ټولنيزې او كلتوري وضعې په اړه معلومات وړاندې كيږي.

د اسلام د مبين دين له ظهور څخه مخكې د نړۍ پر مخ د كفر، جهالت او ناپوهۍ د تورو وريځو لړۍ خپره وه. په هر ځاى كې ظلم و او حق تر پښولاندې كېده كه څه هم د اروپا او افريقا د زياتو او د لويديځې آسيا د ځينو برخو خلكو په يهوديت او نصرانيت باور درلود او ځانونه يې د حضرت موسى عليه السلام او حضرت عيسى عليه السلام پيروان بلل، خو دوى هم په دغو اديانو كې ډېر زيات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته كړي وو او اصلي او اساسي لاره يې په

د اسلام نه مخكې د عربو مراسم

ټولیزه توګه پرېښې وه ظلم او بربريت خپل اوج ته رسيدلى و، زور او ځواك د حاكمانو د حكومت چلولو يوازينى وسيله وه. د فارس او خراسان خلكو د اور نمانځنه كوله او ظالمو ساساني حاكمانو وړاندې حكومت كاوه. په هند، چين، د خراسان ختيځو برخو او د آسيا په سوېلي سيمو كې بودايي دين دود او د بت لمانځنې بڼه يې خپله كړې وه. د مكې اوسيدونكو د بتانو لمانځنه كوله او د ناپوهۍ په اوركې ښكيل وو.

جزيرة العرب چې په څو برخو لكه يمن، نجد او حجاز وېشل شوې وه په يمن كې يې حبشيانو او د هغو پلويانو حكومت كاوه او خلك يې د يهوديت، نصرانيت او بت نمانځنې لارويان وو. د حجاز ډېرو خلكو د بتانو نمانځنه كوله. د يهوديانو اونصرانيانو لږكيو هم په حجاز كې شتون درلود. سربېره پردې په جزيرة العرب كې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود وه. د عربستان د خلكو كاروبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري، کرنه او څارویو ساتنه وه. د دې هېواد زورور په ناوړو کارونو او فساد کې ډوب وو. ښځو په ډېره خوارۍ او غریبۍ کې د ژوندانه ترخې شپې او ورځې تېرولې. په عربستان کې ظلم او تېرى خپلې لوړې کچې ته رسيدلى و. همدارنګه يوشمېر خلک د لوږې له ډاره خپلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې او د هغوشتون يې ځانونو ته ننګ او شرم ګڼلو. دوی د ښځو شخصيت ته هيڅ درناوی نه درلود او هغوی يې د عادي توکو په څير اخيستلې اوخرڅولې. هماغه و چې لوی څښتن حضرت محمد مصطفی ﷺ په رسالت او نبوت مبعوث کړ چې په خپلو نه ستړي کېدونکو هلو ځلو او د لوی خدای جل جلاله د هر اړخيزې مرستې په برکت يې د ناپوهۍ تيارې د نړۍ له مخې لرې او پر ځای يې د اسلام د مبارک دين رڼا خپره کړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د جزيره العرب د وګړو د ديانو او دويمه ډله دې دعربستان داقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات د خپل آستازي په وسيله نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- عربو د نجونو او ميرمنو په وړاندې څه ډول چلند کاوه؟

۲- ولې الله جَلَّ جَلَالُهُ حضرت محمد ﷺ په پيغمبرۍ مبعوث کړ؟

۳- عربو تر اسلام وړاندې په کومو ادیانو شيانو عقيده درلوده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عربو د معتقداتو او اديانو په اړه د خپل کلي او سيمې له عالمانو او پوهو شخصيتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنيوالي تر بعثته پورې

په دې لوست کې به د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنيتوب د دوران په پيغمبرۍ د مبعوثېدو د ځرنګوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زېږديز کال د اپريل د مياشتې په شلمه چې د ربيع الاول له دولسمې نېټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشريف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبدالله څو مياشتې د مخه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنيا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کريم ﷺ له زېږېدنې وروسته څلورکاله د بني سعد په قبيله کې د بي بي حليمې سعدې تر روزنې لاندې و. کله چې شپږ کلن شو مور يې بي بي آمنه وفات شوه. له دې وروسته يې پالنه نيکه عبدالمطلب په غاړه واخيسته کله چې اته کلن شو نو نيکه يې عبدالمطلب هم له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې. له هغه وروسته د حضرت محمد ﷺ پالنه د ده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه ګران و. پر هغه باندې يې ډېره مهرباني او ځانګړې لورينه د رلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې يوه مسيحي ديني عالم بحيرا د حضرت محمد ﷺ له علايمو وموندله چې دی د آخر زمان نبي او رسول دی، نو ځکه يې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې يې ډېره هڅه وکړي.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په دېوال کې د حجرالاسود د ډبرې د کېښودو ځرنګوالی يې روښانه دليل دی. الله ﷻ د خپل پيغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبايل له وينې تويونې څخه چې هره شيبه يې انتظار کېده وساتل.

په ځوانۍ کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نيکو اخلاقو، رښتينولۍ او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د بي بي خديجې رضي الله عنها چې د قريشو يوه شتمنه مېرمن وه د پام وړ وګرځېد او له حضرت نبي کريم ﷺ څخه يې وغوښتل چې شام ته د هغې د سوداګريز کاروان مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم ﷺ دغه بلنه ومنله. کاروان يې شام ته ورساوه او له ډېرې ګټې سره بېرته مکې ته راستون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې قافله مکې ته ورسېده د بي بي خدیجې غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خدیجېؓ ته یې د حضرت محمد ﷺ د ښو فضایلو کیسه وکړه. بي بي خدیجې له حضرت محمد ﷺ څخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد ﷺ دغه بلنه ومنله په دې مهال کې حضرت نبي کریم ۲۵ کلن او بي بي خدیجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد ﷺ ژوند او سیرت د ټولو الهي پیغمبرانو د ژوند په تاریخ کې ترټولوښه سیرت دی. د حضرت محمد ﷺ ژوند په ټولوبرخو کې روښانه دی.د حضرت محمد ﷺ د ژوند ټولې پېښې له زیږیدو څخه ترکوچنیتوب،ځوانۍ، له بعثت څخه وړاندې یې کار او له مکې بهر سفرونه یې اوپه لنډه توګه ترهغه چې الله ﷻ هغه په پیغمبرۍ مبعوث کړ، د لمریه شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله ﷻ د حرا غار ته د حضرت محمد ﷺ ورتګ په زړه پورې کړی و. پیغمبر ﷺ به هر کال یوه میاشت په هغه کې تېروله او د نړۍ د پیدایښت او د الله تعالی پر ستر ځواک به یې فکر کاوه او د وحې تر راتګ او د قرآن کریم تر نزول پورې یې دغه عادت ته دوام ورکاوه. کله چې پیغمبر ﷺ څلویښت کلن شو. د روژې د میاشتې په دولسمه د دوشنبې په ورځ جبرئیل امین د الله ﷻ وحې حضرت محمد ﷺ ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. یوه پرښته ورته راغله او ورته یې وویل: ولوله: پیغمبر ﷺ وویل لوستی یې نشم. پیغمبر ﷺ وایي چې دغې پرښتې په خپله غېږ کې ونیولم او سخت زور یې راکړ تر هغه چې خپله وړتیا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په دریم ځل له زور راکولو وروسته پرښتې وویل:

(اقرا باسم ربک الذی خلق.........)

ژباړه: ولوله د هغه پروردګار په نامه چې انسان یې د کلکې شوې وینې له یوې ټوټې څخه پیداکړ. ولوله چې ستا رب ډېر مهربان او د کریمانو کریم دی. هغه خدای چې د قلم په واسطه

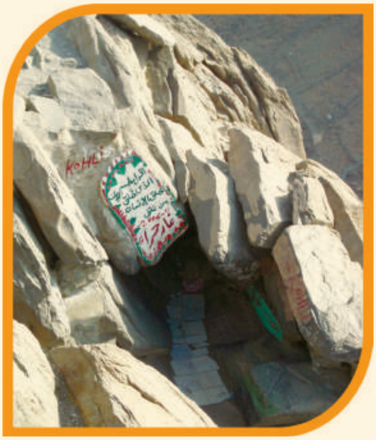

د حراء غار

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ور زده کړل او انسان ته يې د هغه څه تعليم ورکړ چې نه پرې پوهېدل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدې دوستانو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه حضرت علی(کرم الله وجهه) او په ښځوکې حضرت بي بي خديجې رضي الله عنها د هغه په رسالت ايمان راوړ. د څه وخت له تېرېدو وروسته د بيلابيلو قشرونو خلك په لسگونو تنه د اسلام په دين مشرف شول.

حبشې ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ د حضرت ارقم رضي الله عنه کور د خپل دعوت مرکز ټاکلی و او په همدې ځای کې يې له خلکو سره ليده کاته کول او خلك يې په پټه د اسلام دين ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېرېدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پېښې سره سم ابولهب، ابوجهل او نورو مشرکينو د مسلمانانو په ځورونې پيل وکړ. د دې لپاره چې د کفارو ظلم او تېری له بريده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه حبشې ته چې پاچا يې نجاشي نومېده او يو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په مياشت کې د لومړي ځل لپاره يو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په گډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکين له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زياتی يې نور هم ډېر کړ چې په پايله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنگه خبرشول مسلمانان د نجاشي د مهربانۍ وړ گرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ يې له سوغاتونو سره يو پلاوی حبشې ته ولېږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې ځيرکۍ او د مهاجرينو د استازي په واسطه د اسلامي دعوت د حقيقت په پوهېدنې، نه يوازې د مکې د کفارو سوغاتونه رد کړل، بلکې د مهاجرينو ملاتړ ته يې لا ډېر پام واړاوه.

د طايف سفر

مسلمانان تل د مشرکينو له لورې ځورېدل، يو شمېر يې د کفارو د تېرې له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او په پيغمبر ﷺ فضا تنگه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خديجه الکبرى رضي الله عنها او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نژدې دوستانو او ملاترو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت محمد ﷺ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاک روح باندې دومره اغېزه وکړه چې دغه کال يې د عام الحزن په نوم ونوماوه بيا هم دغو درد ناکو پېښو ونشوکړای چې د دعوت د رسالت د فريضې په سرته رسولو کې يو کوچنی ځنډ رامنځته کړي.
د همدې اصل له مخې حضرت محمدﷺ د خلکو د دعوت په موخه د رسالت د دندې د تر سره کولو لپاره طايف ته چې مکې ته يو نژدې ښارو سفر وکړ او د خلکو مشران يې اسلام ته دعوت کړل، هغوی نه يوازې د پيغمبرﷺ دعوت ونه مانه، بلکې خپلو زامنو ته يې دنده ورکړه، چې د حضرت محمدﷺ په ځورونې پيل وکړي او له ښار څخه يې وباسي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمدﷺ د دعوت او دويمه ډله دې حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

١- د حضرت محمدﷺ د نسب په اړه معلومات ورکړئ.

٢- مسلمانانو ولې حبشې ته هجرت وکړ؟

٣- د حضرت محمدﷺ د دعوت په وړاندې د طايف د خلکو غبرګون څه و؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلې سيمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمدﷺ د ژوند په اړه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې تړونونه(بیعت)

په دې لوست کې به زده کوونکي د عقبې د تړونونو او مدینې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

الف- د عقبې لومړی تړون: په تېر لوست کې مو ولوستل چې کله پیغمبرﷺ د مکې له خلکو څخه مایوسه شو، طایف ته لاړ او د بني ثقیفه قبیله یې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او آن حضرت محمدﷺ یې په ډبرو وویشته. نو حضرت محمدﷺ د حج پر مهال د عربو بېلابېل قبایل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په یوولسم کال حضرت محمدﷺ له شپږ تنو یثربي خذرجیانو سره له مکې بهر د عقبې په نامه یو ځای کې لیده کاته وکړل او اسلام ته یې راوبلل او د قرآنکریم څو آیاتو نه یې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه یې وکړه چې یو کال وروسته به بیا په همدې ځای کې سره وینې. د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو یثربو له حضرت محمدﷺ سره وکتل او په یو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسېدل چې د عقبې د تړون په نامه مشهور شو. د دغه تړون مندرجات په لاندې ډول دي:

هیڅوك او یا شی له خدای جل جلاله سره نه شریکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو. خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وایو. په چا پورې تهمت نه ترو او د خدای جل جلاله د رسول نافرماني نه کوو.

حضرت محمدﷺ د تړون له لاسلیکولو وروسته حضرت مصعب بن عمیر رضي الله عنه ته دنده ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدینې ته لاړ شي. خلك اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعلیم چارې مخ ته یوسي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پایله کې ګڼ شمېر یثرب د اسلام په دین مشرف شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د عقبې دويم تړون

د بعثت په دیارلسم کال ۷۳ تنو نارینه وو له دوه ښځو سره د دریم ځل لپاره په عقبه کې له رسول الله ﷺ سره ولیدل. د دغې کتنې په لړ کې هغوی ژمنه وکړه چې اسلام ته د خلکو د رابللو سر بېره به د خدای له رسول سره هم هر ډول مرسته کوي. دغه تړون د عقبې د دویم تړون په نامه ونومول شو.

د دغه تړون په لړ کې لاندې پریکړې وشوې:

موږ د خدای جل جلاله د پیغمبر هر حکم ته مثبت ځواب وایو. مالي لګښتونه یې په غاړه اخلو. کله چې حضرت محمد ﷺ مدینې ته تشریف راوړي موږ له هغه سره هر ډول مرسته کوو او له هغه څخه داسې ملاتړ کوو لکه چې له خپل اولاد او دخپلې کورنۍ له غړو څخه یې کوو. موږ د دغو خدماتو په مقابل کې یوازې او یوازې جنت غواړو. دغه بیعت په حقیقت کې د اسلامي حکومت د بنسټ ډبره وه، چې کېښودل شوه.

هجرت

کله چې حضرت محمد ﷺ د یثرب له خلکو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه کړه په تعقیب یې د یثرب لور ته د مسلمانانو هجرت پیل شو. او حضرت محمد ﷺ یوه میاشت وروسته له مکې څخه د یثرب لورته هجرت وکړ. د هجرت د پیل پر مهال د حضرت محمد ﷺ کور د مشرکینو له لورې کلابند و. په همدې شپه چې حضرت محمد ﷺ وغوښتل چې له کور څخه بهر شي. حضرت علی رضي الله عنه ته یې دنده ورکړه چې د هغه په بستره کې ویده شي چې په دې ډول کفار غافل شي. حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ﷺ حضرت ابوبکر رضي الله عنه له ځان سره ملګری کړ او د ثور د غره غار ته لاړل. درې ورځې او درې شپې یې هلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د یثرب په لور حرکت وکړ. له نهو ورځو شپو وروسته د ربیع الاول په اتمه نېټه د دوشنبې په ورځ قبا ته چې د یثرب په دوه میلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې یې د لومړني جومات بنسټ کېښود. بیا یثرب ته وخوځېدل.

حضرت نبي کریم ﷺ د بني سالم بن عوف په سیمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د یوې وینا په لړکې یې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې یې وفرمایل: اصلي حاکمیت الله تعالی پورې اړه لري یوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سره شریک مه راوړئ. خپله حقیقي لارښوونه د الله تعالی کتاب یعنې قران او د هغه د پیغمبر سنت وبولئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د الله جل جلاله د ښمنان خپل د ښمنان وګڼئ او د دین د غلبې په موخه په جهاد منګولې ولګوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د یوې ټولنې افراد یاستئ چې د اسلامي امت په نامه یادېږئ. له دې وروسته د مهاجرینو او انصارو تر منځ د ورورولۍ تړون رامنځته. او د اسلام د مبارک دین له برکته د اوس او خزرج د قبیلو لس کلنې جګړې له منځه ولاړې او په ورورولۍ بدلې شوې.

نسبي، سیمه ییز او توکمیز امتیازات له منځه ولاړل. پر ځای یې تقوی او ښه عمل د برترۍ معیار وګرځېد. او د یوه ۵۲ ماده ییز منشور په لړکې عملاً د یوه اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عقبې د لومړي تړون او دویمه ډله دې یثرب ته د مسلمانانو د هجرت په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د عقبې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟

۲- د عقبې دویم تړون په کوم کال را منځته شو؟

۳- حضرت محمد ﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چېرته اداکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې مدینې ته د حضرت محمد ﷺ د هجرت په اړه د خپلې سیمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزاګانې

په دې لوست کې د غزاګانو، د هغو د پېښېدو د لاملونو او پايلو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

وروسته له هغه چې پیغمبر ﷺ او مسلمانان په مدینه منوره کې ځای په ځای شول. او د لومړني اسلامي دولت پښې ټینګې شوې. د اسلام د دښمنانو مخامخ دښمنۍ هم پیل شوې چې په پایله کې یې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوې پیل شوې.

مؤرخین او سیرت لیکوونکي هره هغه جګړه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کې د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوې په نامه او هره هغه جګړه چې پیغمبر ﷺ پکې ګډون نه وي کړی د سریې په نامه یادوي.

په مدینه کې د اسلامي حکومت تاسیس، کفار په عمومي توګه او د مکې مشرکین په ځانګړې توګه له ویرووونکي حالت سره مخامخ کړل او د دې په لټه کې شول چې په هرې ممکنې وسیلې سره د مسلمانانو د پرمختګ مخه ونیسي. مسلمانان هم پوهېدل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوی هم د الله ﷻ له امر سره سم دفاعي تیاری نیوه او په غزاګانو یې پیل وکړ چې له مهمو څخه یې په لاندې ډول یادونه کېږي.

ستاسو د زیاتو معلوماتو لپاره

حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مدینې کې د ځای په ځای کېدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظیم په موخه د بېلا بېلو قبایلو تر منځ یو تړون لاسلیک کړ چې په تاریخ کې د مدینې د منشور په نامه یادېږي. دغه تړون انسانیت او ټولنیز عدالت ته د احترام څرګندونه کوي چې ځینې مواد یې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

١- له تفرقې پرته د اسلامي امت یووالی.
٢- په انساني کرامت او حقونو کې د مسلمانانو برابري.
٣- د ګناه، تېري او یرغل د پای ته ر سولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.
٤- د اسلامي دولت له باغیانو سره جګړه او له هغوی سره له همکارۍ څخه ډډه.
٥- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د اسلامي دولت په لګښتونو کې برخه واخلي.
٦- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د بهرنیو خطراتو د له منځته وړلو لپاره د جګړې په حالت کې له مسلمانانو سره مرسته وکړي.
٧- په اسلامي دولت لازمه ده چې په غیر مسلمانانو باندې د ظلم او تېري مخه ونیسي دا کار د هغو مسلمانانو په وړاندې، چې تېری پرې کېږي، هم عملي کېږي.
٨- د ګنهکار او ظالم ملاتړ نه کېږي.
٩- د همکارۍ، پرهېزګارۍ او ښو کړنو پر بنسټ ټولنه رامنځته کېږي، نه د ګناه او یرغل پر بنسټ.
١٠- هیڅوک د بل چا په ګناه نه نیول کېږي او حدود یوازې په جنایتکار باندې پلي کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دويم کال د روژې د مياشتې په اوولسمه نېټه پېښه شوه. لامل يې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قريشو سوداګريز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته روان و، تر لاسه کړي. پيغمبر ﷺ د جګړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفيان قريشو ته پيغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زر تنه قريش چې شپږ سوو تنو يې زغرې په غاړه درلودې له سلو آسونو چې سوروېې هم زرې لباس درلود او اويا اوښانو سره جګړې ته تيار شول. سيرت ليکوونکي په يوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش آوازه کنيزانو او ساز يانو چې دريايي وهلې هم ملګرتيا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسيده چې زياتره يې انصار وو دغه لښکر سره دوه يا درې اسونه او اويا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سورېدل. که څه هم لږ وخت وروسته د قريشو مشرکينو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوی، خو سره له دې يې هم جګړې ته مخه کړه او په غرور او تکبر سره يې وويل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب يې کړو. کله چې د واړه لښکر ي له يوبل سره مخامخ شوې د خدای رسول مخکې له دې چې جګړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو يارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وغواړي. ټولو مهاجرينو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار وپوهېدل چې پيغمبر زموږ نظر غواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازيتوب وويل: ای رسول الله موږ په تا ايمان راوړ او د ستا نبوت مو تصديق کړ او شاهدې مو ورکړه څه شی چې تا راوړي حق دي. ستا د فرامينو د اطاعت ژمنه موکړې. ای د خدای رسوله په هغه څه چې غواړې په لور يې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره يو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پيغمبر ﷺ کې بې کچه خوښي رامنځته کړه او وېې ويل: د الهي برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېرې وي چې الله تعالی له دغو دوو څخه ديوې ژمنه را سره کړې يا کاروان او يا د قريشو په جنګي ځواکونو بريا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جګړه ونښته. په دې غزا کې د ابوجهل او ځينو نورو مشرانو په ګډون د مشرکانو اويا تنه ووژل شول. اويا تنه نور اسيران شول.

پيغمر ﷺ امر وکړ چې وژل شوي خښ کړئ او مدينې ته ستانه شئ او له خپلو يارانو سره يې د اسيرانو د برخليک په اړه مشوره وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احد غزا

دا غزا د هجرت په دريم کال پېښه شوه. قريشو د بدر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زرې جامو سمبال وو، له دوو سوو آسونو او درې زره اوښانو سره د جګړې لپاره چمتو کړل او په مدينه کې د احد د غره په سيمه کې جګړې ته تيار شول. حضرت محمدﷺ د جګړې نقشه داسې جوړه کړه چې د اسلامي لښکر شا د احد غره ته او مخه يې د دښمن لورته وي. حضرت عبدالله بن جبير رضي الله عنه ته يې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي ويشتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه يې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د بريالیتوب او يا ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدي. حضرت محمد ﷺ د سپارو قوماندانی حضرت زبير بن عوام رضي الله عنه ته او د پليو قومندانی حضرت حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه يې بيرغچي په توګه وټاکه. جګړه ونښته چې په پايله کې يې کفارو ماتې وخوړه او تېښتې ته يې مخه کړه. مسلمانان د غنيمتونو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پرځای شويو څخه هم زياتره راغلل چې له دغو غنايمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالي وليد، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنګياليو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبير رضي الله عنه او څو تنه نور يې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې يې پر مسلمانانو چې پر غنيمتونو بوخت وو يرغل وکړ. او مشرکين په دې بريالی شول چې ځانونه حضرت محمد ﷺ ته ورسوي. د هغو له خوا ډېرې ويشتل کېدې چې له امله يې د حضرت محمد ﷺ مخ ټپي شو او مبارک غاښ يې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه رضي الله عنه په شمول اويا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شمېر ۷۰۰ تنه وو.

د احد غر

د بني نضير غزا

بني نضير يوه يهودي قبيله وه چې مدينې ته نژدې اوسېدله او د خزرج له قبيلې سره يې تړون درلود. له مسلمانانو سره يې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خيانت او شرارت د يهوديانو له برخليک سره يو ځای دی او د دوی په زړونو کې ريښې لري، هغوی يې پرې نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ د خدای جل جلاله پیغمبر او څو تنه یاران یې په بني نضیر کې وو. پیغمبرﷺ د یوه کور دیوال ته ډډه لګولې وه. یهودیانو د هغه د وژلو دسیسه جوړه کړه او غوښتل یې چې د کوټې له بام څخه یوه لویه ډبره په هغه ور وغورځوي او د پیغمبرﷺ ژوند پای ته ورسوي، پیغمبرﷺ د وحې له لارې د هغو په دسیسې پوه شو، په چټکۍ سره له خپل ځای څخه پورته شو او د ښمن ته یې داسې وښوده چې کوم کارته ځي.د مدینې په لور روان شو او یاران یې هم ورپسې ورغلل. له دې وروسته پیغمبرﷺ، محمد بن مسلمه له داسې پیغام سره بني نضیر ته ولېږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدېنه کې و اوسېږئ، ځکه تاسو خیانت وکړ او په ژمنه ونه درېدئ.

محمدبن مسلمه د پیغمبرﷺ د فرمان له ابلاغېدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ چې په دغه وخت کې سیمه پرېږدي.

بني نضیر د پیغمبرﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سېمې پرېښودلو ته تیار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي ورته پیغام ورولېږه چې سیمه پرې نږدي او له دې سربیره یې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

بنی نضیر ددغه پیغام په اوریدلو سره له خپلې پریکړې څخه واوښتل، خپل سنګرونه یې کلک، د خپلې سېمې له پرېښودو څخه یې ډډه وکړه او د خدای رسولﷺ ته یې پیغام ولېږه چې خپله سېمه نه پرېږدي.

حضرت محمدﷺ له خپلو یو شمیر یارانو سره د بني نضیر په لور حرکت وکړ او غزوه پېښه شوه چې په پایله کې یې بني نضیر ماتې وخوړه او د ځانګړو شرایطو لاندې چې حضرت محمدﷺ د هغو لپاره وضع کړې وو، سېمه یې پرېښوده.

د خندق غزوه

یهود بني نضیر چې د ترون له سرغړونې له امله د مدینې څخه ایستل شوي او په خیبر کې ځای په ځای شوي وو، له مسلمانانو سره ډېره کینه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره یې د جګړې ورتیا نه درلوده، خپل مشر حیی بن اخطب یې مکې ته ولېږه چې د مکې کفار او د غلطفان قبیله د مسلمانانو په وړاندې جګړې ته وهڅوي هغوی په خپل کار کې بریالي شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په میاشت کې لس زره تنه د ابوسفیان په مشرۍ د مدینې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمدﷺ په مدینه منوره کې د حضرت سلمان فارسيؓ په مشورې د ۱۲ زره زراع (ګزو) په اوږدوالي د خندق په کیندلو پیل وکړ. په خپله حضرت محمدﷺ د خندق په کیندلو کې برخه واخیسته. کله چې د مکې کفار مدینې ته ورسېدل، د خندق د کیندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له یوې خوا خندق او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو لورو د خرماوو باغونه ښه سنگرونه وو چې د کفارو د يرغل خنډ گرځېدل، خو يهود بني قريظه له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای يې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حيی بن اخطب په پای کې په دې بريالی شو چې د بني قريظه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه يوسی. دغه کار د مسلمانانو د پريشانۍ لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعيم بن مسعود رضي الله عنه د اسلام په دين مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانېدو خبرنه وو. هغه له پيغمبر صلی الله عليه وسلم څخه اجازه واخيسته چې له رواني جگړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي. نوموړی بني قريظه ته ورغی او ورته يې وويل!

که چيرې قريش ماتې وخوري مکې ته ځي، تاسې به چيرته لاړشئ؟ بيا يې د نصيحت په ډول ورته وويل څو تنه د قريشو يرغمل ونيسئ، چې تاسو يوازې پرې نږدي. وروسته د مکې مشرکين او بني غطفان ته ورغلل او ورته يې وويل چې بني قريظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره يې کړی و، پښيمانه شوي.

حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره يې ليده کاته کړي او غواړي چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته يې وسپاري. لنډه دا چې بني قريظې د شنبې د ورځې په مناسبت جگړه ونه کړه او له قريشو څخه يې څو تنه د يرغملو په توگه وغوښتل چې د هغو په وفادارۍ ډاډمن شي. د حضرت نعيم رضي الله عنه خبرې په دې اړه ډېرې ښې تمامې شوې. د بني قريظه له لوري د يرغملو غوښتنې، د قريشو او غطفانيانو بدگوماني

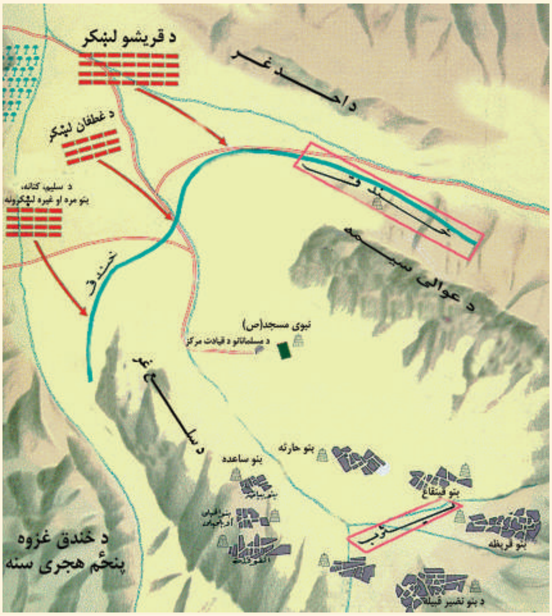

ډېره کړه او د هغو دغه عمل د مکې مشرکين ناهيلي کړل. په همدی مهال د خدای جل جلاله په امر يو شديد طوفان چې خاورې او وړې شگې ورسره وی پيل شو. دغه طوفان دومره شديد و چې د مشرکينو او کافرانو، ديگونه، خيمې او ټول شيان يې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفيان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای کې پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول بری د مسلمانانو په برخه شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قريظه غزا

د ا غزا د خندق (احزابو) د غزا په تعقيب په پنځم هجري کال کې پېښه شوې ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد ﷺ د يهوديانو خيانت او له قريشو او نورو سره د هغو پيوستون وليده او آن د احزابو په جګړه کې دغې خاينې قبيلې له پيغمبر ﷺ سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاينه قبيله له رسول اکرم ﷺ سره په مدينه منوره کې اوسېده، نو له هغو څخه د لوی شر انتظار کېده. که چېرې داحزابو غزا پای ته نه وای رسيدلې د هغو له لورې مسلمانان له لوی ګواښ سره مخامخ کېدل. هماغه و چې پيغمبر ﷺ هوډ وکړ چې دغه خاينان وټکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدينه منوره د هغو له شتون څخه پاکه کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرايط پيدانشي چې هغوی په مسلمانانو يرغل وکړي.

حضرت محمد ﷺ د الله تعالی له حکم سره سم له درې زره کسيزه لښکر سره د بني قريظه په لور حرکت وکړ او پنځه ويشت ورځې يې هغوی په کلابندۍ کې وساتل چې په پايله کې يهوديان تسليم شول. حضرت محمد ﷺ د هغوی په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توګه وټاکه. حضرت سعد د بني قريظه په اړه خپله پرېکړه صادره کړه.

پيغمبر ﷺ د سعد بن معاذ پريکړې ته عملي بڼه ورکړه او د يهوديانو د سيسې پې، چې موخه يې د پيغمبر ﷺ او په مدينه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل وو، پای ته ورسولې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دويمه ډله دې د احد او بني نضير د غزاګانو او دريمه ډله دې د خندق او بني قريظې د غزاګانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟

۲- د احد د غزا لامل روښانه کړئ.

۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه يې تشريح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د احزابو، بني نضير او بني قريظه د غزاګانو د پايلو په اړه له منابعو، د مسجد له امامانو او پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديبيې سوله- بيعت الرضوان

په دې لوست کې به د حديبيې د سولې او د هغې د موادو او هم د خيبر او موته د غزاګانو په اړه معلومات وړاندې شي.

حضرت محمد ﷺ د هجرت په شپږم کال د بيت الله د زيارت او د عمرې د اداکولو په موخه له (۱٤۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نژدې قريشو د مسلمانانو لاره نيولې وه او پرې يې نښودل چې عمره وکړي. پيغمبر ﷺ، حضرت عثمان رضي الله عنه چې د مکې قبيلوته د درناوي وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکوته ورولېږه ترڅو هغوی ويوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د اداکولو لپاره راغلي دي. قريشو له ټاکلي وخت څخه د ډېر وخت لپاره حضرت عثمان رضي الله عنه وساته. له دې امله داسې آوازه خپره شوه چې حضرت عثمان رضي الله عنه يې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پيغمبر ﷺ وهڅاوه چې له قريشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي. په همدې اساس حضرت محمد ﷺ په داسې حال کې چې په حديبيه کې تر يوې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بيعت واخيست. دغه بيعت په تاريخ کې د بيعت الرضوان په نامه يادېږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې پرېکړې څخه خبر شول د مکې مشرکينو سهيل بن عمرو د يوه پلاوي په مشرۍ پيغمبر ﷺ ته ورولېږه. خبرې اترې پيل شوې او دواړه اړخونه په يو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دی:

۱- دواړه اړخونه بايد د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له يو بل سره جګړه ونه کړي.

۲- حضرت محمد ﷺ دې له خپلو اصحابو سره سږ کال بېرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکی کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له توري پرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په تيکي کې وي.

۳- له قريشو پرته د عربو هره قبيله له حضرت رسول اکرم ﷺ سره د اړيکو د ټينګولو اختيار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا(۱)

٤- که چېرې له قریشو څخه مسلمانانو ته چاپناه وروره، مسلمانان باید هغه بېرته ورته وسپاري. خو که چېرې له مسلمانانو څخه د مکې کفارو ته چا پناه ورورړه، حضرت محمدﷺ یې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حدیبیې په مقام کې وشوه، چې په قرآن کریم کې د فتح مبین په نامه یاده شوې. ددغه ترون یوه مهمه گټه دا وه چې مسلمانان د قریشو له لوري په امن کې شول او وخت یې ترلاسه کړ چې خپل پام ټولو عربي قبایلو ته واړوي.

د حدیبیې له سولې وروسته حضرت محمدﷺ د اصحابو په واسطه د روم قیصر، د ایران شاه، د مصر عزیز مقوقش، د حبشې پاچا نجاشي او دیمامه او شام مشرانو ته بلنلیکونه ولېږل او هغوی یې د اسلام مبارك دین ته راوبلل. په پایله کې د حبشې، عمان او بحرین پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ایران پاچا (خسرو پرویز) لیک څیرې کړ. ځینو یې چوپتیا اختیار کړه، خو حارث غساني نه یوازې دعوت ونه مانه. بلکې د حضرت رسول اکرمﷺ استازی شجاع بن وهب یې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غیر انساني حرکت د موته د جگړې لامل وگرځېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر غزا

د اووم هجري کال د محرم په میاشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمدﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، ویې غوښتل ترون ماتوونکو ته سزا ورکړي. له دې امله یې یو لښکر چمتو کړ او د شپې له خوا یې له لښکر سره ځان رجیع ته ورساوه. کله چې سهار شو یهودیان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خیبر ته ورسېدل. یهودیانو چې مسلمانان ولېدل تېښته یې وکړه او خپلو کلاګانو ته یې پناه یووړه: غطفانیانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو ویې لېدل چې د رجیع دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خیبر ته د رسېدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پرېکړې څخه تېر شول. د خیبر کلاګانې د مسلمانانو، په تېره بیا د حضرت علي بن ابي طالبؓ د سربښندنو او هڅو په پایله کې فتح شوې. په پایله کې د خیبر یهودیان تسلیم شول. د خیبر له غزا څخه د حضرت محمدﷺ د بېرته ستنېدو په بهیر کې د قریشو دوه تنه مشران او اتلان خالدبن ولید او عمروبن عاص پیغمبرﷺ ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان یې وکړ.

د موتې غزا

غسانیانو د حضرت محمدﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و چې هغوی یو ځل بیا د اسلام مبارک دین ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمدﷺ د هجرت په اتم کال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د ځيلو په موخه درې زره کسيز لښکر د حضرت زيد بن حارث رضي الله عنه په مشرۍ ولېږه او ورته يې وويل که چېرې حضرت زيد رضي الله عنه شهيد شو، حضرت جعفر رضي الله عنه دې د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهيد شو بيادې حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د لښکر مشري په غاړه واخلي.

کله چې مسلمانان د شام هېواد، د موته په سيمه کې د اعرابو او روميانو له ګډ لښکر سره مخامخ شول، جګړه پيل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان يو په بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سيف الله يعنی خالد بن وليد رضي الله عنه د خپل قومندان په توګه وټاکه. هغه خپل تيت او پرک لښکر يو ځل بيا را غونډ او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جګړو وروسته يې د غره لمنې ته پناه يووړه او دښمن هم له جګړې څخه لاس واخيست. په پای کې د اسلام لښکر مدينې ته ستون شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حديبيې د سولې او دويمه ډله دې د خيبر دغزا په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- بيعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.

۲- د حديبيې له سولې وروسته حضرت محمد ﷺ کوم پاچاهان د اسلام دين ته راوبلل؟

۳- د موته د غزا لامل څه و؟ بيان يې کړې.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حديبيې د سولې د ګټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې مکرمې فتح

په دې لوست کې به د مکې د فتحې، د حنين د غزوې د منځته راتلو د څرنګوالي، حجة الوداع او د حضرت محمد ﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندې شي.

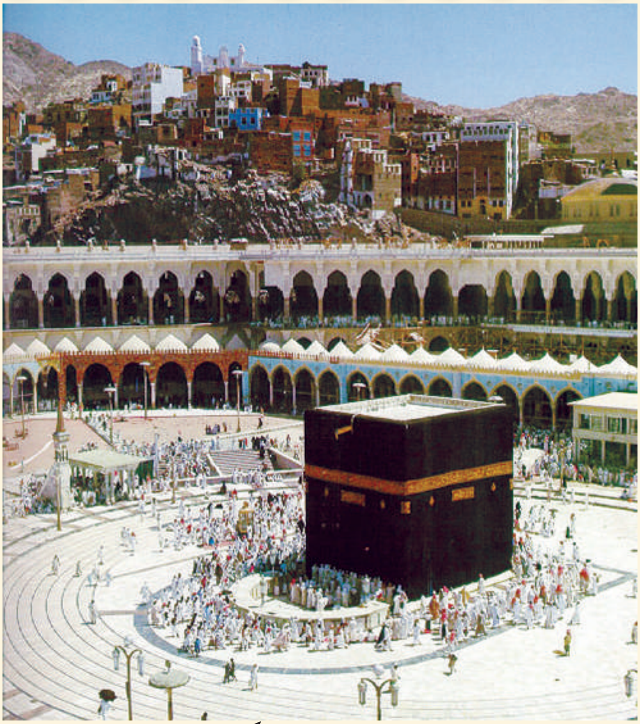

مکه معظمه

د مکې خلکو د هغه تړون له مخې، چې د هجرت په شپږم کال يې له مسلمانانو سره تړلی و او د هغې له مخې يې بنايي د خزاعې له قبيلې سره چې مسلمانانو سره يې تړون کړی و جګړه نه وای کړې او مسلمانانو هم بايد د مکې خلک او د هغو تړون کوونکو ته مزاحمت نه کولای، خو بني بکر، د قريشو په مرسته د بني خزاعه څو تنه وګړي ووژل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونکي شول. نو حضرت رسول اکرم ﷺ پوه شو چې قريشو د سولې تړون مات کړی. په دې توګه لس زره کسيزه لښکر يې چمتو او د مکې په لوري يې حرکت وکړ.

کله چې د مکې خلک له دې پېښې څخه خبرشول، سخت وارخطا شول، ابوسفيان او د قريشو زياتره مشران حضرت محمد ﷺ ته تسليم شول. حضرت محمد ﷺ پر هغوی مهرباني وکړه او هغوی يې تر خپل حمايت لاندې ونيول. سربېره پردې داسې امتيازات يې ابوسفيان او نورو ته ورکړل چې اصلاً هغوی يې فکر هم نه کاوه، حضرت محمد ﷺ وفرمايل: ((هر څوک چې کعبې شريفې ته او يا د ابوسفيان کورته پناه يوسي او يا په خپلو کورو کې پاتې شي او خپلې دروازې له شا څخه وتړي په امن کې دي.)) په دې لړکې کومه مهمه جګړه پېښه نه شوه. پيغمبر ﷺ مکې ته له ننوتلو وروسته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی طواف وکړ او بیا یې د مکې د شاوخوا درې سوه او شپیته بتان له منځه یووړل وروسته کعبې شریفې ته ننوت او دوه رکعته لمونځ یې اداکړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شریفې په دروازه کې ودرید. قریش منتظر وو چې پیغمبر ﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدای ﷻ رسول وکړې یوه یې داوه: ((اې قریشو! تاسو څه ګمان کوئ چې زه به ستاسو په وړاندې څه وکړم؟)) قریشو وویل:

((یوازې خیر او ښېګڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې)) رسول الله ﷺ وفرمایل:

زه نن هغه څه چې تاسو ته وایم، یوسف علیه السلام پخوا خپلو ورونړو ته ویلي وو.

نن تاسو ته سزا نشته ځئ، ټول آزاد یاست وروسته له دې اعلانه د مکې خلکو ته داسې خوښي وریه برخه شوه لکه چې اوس نوي زیږیدلي وي.

وروسته خلک په صفا کې را ټول شول چې پیغمبر ﷺ ته بیعت وکړي.

رسول الله ﷺ د صفا په غره کې کښېناست او د هغوی بیعت یې د الهي فرامینو څخه د اطاعت په بنسټ ومانه.

د حنین غزوه

د مکې له فتحې وروسته، حضرت محمد ﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتیب او تنظیم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خبر ورسېد چې د هوازن قبیله د مالك بن عوف په مشرۍ د ثقیف د قبیلې په مرسته جګړې ته چمتو ده.

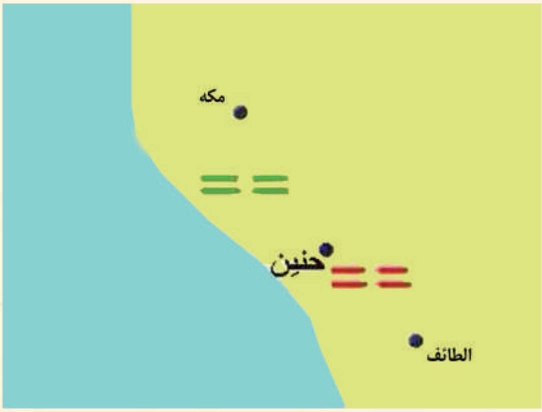

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه یې هم د جګړې میدان ته راوړي دي، تر څو د هغوی شتون د جګړې انګېزه په دوی کې پیاوړې کړي او ماته و نه مني. حضرت محمد ﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه یې نوي د اسلام په مبین دین مشرف شوي وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورغی.

کله چې دا لښکر د حنین تنګۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېد، دښمن په کمين کې ناست و. د هوازن جګړه مارانو ناځاپه پر مسلمانانو يرغل وکړ. مسلمانان ددې يو ناځاپي يرغل له امله له ماتې سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شاه تشريف درلوده حضرت عباس رضي الله عنه ته وويل چې په لوړ غږ مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې غږ د اورېدو له امله مسلمانان يو ځل بيا سره را ټول شول او په کفارو يې يرغل وکړ، چې له امله يې په دې وخت کې دښمن خپلې ښځې، مالونه او اولادونه ځای پر ځای پرېښودل او خپله تېښتې ته اړشول او خپلې ښې يې سپکې کړې. مالک د هوازن د قبيلې مشر طايف ته وتښتېد. طايف هم د مسلمانانو له خوا کلابند شو او وروسته له څه مودې پيغمبر ﷺ د کلابندۍ له دوام څخه لاس واخيست او مکې ته ستون شو. له څه مودې څخه وروسته د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخيست او پيغمبر ﷺ ته تسليم شول او ايمان يې راوړ. پيغمبر ﷺ هم هغه ټول غنيمتونه چې د حنين په جګړه کې يې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بېرته ورکړل.

د تبوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پيغمبر ﷺ ته اطلاع ورسېده چې د روم امپراتورۍ څلوېښت زره کسيزه لښکر د نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جګړې لپاره چمتو کړی دی، ځکه د هجرت په نهم کال د رجب په مياشت کې يې ۳۰ زره کسيز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تبوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تبوک ته ورسېد، روميان وويرېدل د مقابلې جرات يې په ځان کې ونه ليده او هر لوري ته خپاره شول.

د اسلام لښکر په تبوک کې شل ورځې تېرې کړې. له دې امله چې دښمن جګړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بېرته مدينې ته بريالی ستون شو.

حجةالوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نېټې د دوشنبې په ورځ د ماسپښين تر لمانځه وروسته د حج د مراسمو د اداکولو په موخه حضرت محمد ﷺ له اصحابو سره، چې شمېر يې له سل زره تنو څخه ډېر وه، د مکې مکرمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه يې په ذوالحليفه کې تېره کړه. د ورځې يې احرامونه وتړل. له اتو ورځو سفر وروسته مکې مکرمې ته ورسېدل. د الله تعالی د کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف او د صفا او مروه مراسم یې پای ته ورسول او د مکې په لوړه، حجون ته نژدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ یې منا ته سفر پیل کړ.

شپه یې هلته تېره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول الله ﷺ داسې هر اړخیزه او ارزښتناکه وینا وکړه چې مؤرخین یې ترټولو غوره نړیوال او اسلامي اساسي قانون بولي. ددغې وینا ځینې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

- اې خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. ښایي په دې بریالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و اوسم.

- د یو بل د مال خوړل او د وینې تویول پرتاسو حرام دي

- د جاهلیت د مهال ټولې چارې منع دي

- د ښځو په اړه له خدای ﷻ څخه ووېرېږئ. ښځې پرتاسو او تاسو په ښځو حقونه لرئ

- هغه څه چې ما تاسوته پرېښي، که پر هغو منګولې ولګوئ هیڅ وخت به ګمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

- یوازې او یوازې د یوه الله تعالی عبادت وکړئ. پنځه وخته لمونځ وکړئ. روژه ونیسئ او په خوښی سره د خپلو مالونو ذکات ورکړئ. د بیت الله حج وکړئ او د او لوالامر اطاعت وکړئ او جنت ته داخل شئ.

- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وویل: موږ ګواهي ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راورسول، زموږ خیر مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو ادا کړ.

بیایې وفرمایل:

((اې زما پاکه خدایه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ یې په منا کې د یوې وینا په لړکې وفرمایل: ((آیا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟))

اصحابو وویل: هو: حضرت رسول اکرم ﷺ وفرمایل:

((اې لویه خدایه شاهد ووسئ))

او بیا یې زیاته کړه: ((حاضر خلك دې دغه خبرې غایبو خلکو ته ورسوي.)) د ذوالحجې په ۱۳ نېټه یې له منا څخه بیت الله ته تشریف راوړ او له طواف او خدای پاماني وروسته د مدینې لور ته روان شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبي کريم ﷺ له حجة الوداع څخه مديني منورې ته له راستنېدو څه مهال وروسته د سرخوږي په ناروغی اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر يې تړلی و، جومات ته يې تشريف راوړ. لومړی يې د احد د شهيدانو په حق کې د خير او مغفرت دعا وکړه. سپارښتنه يې وکړه چې د انصارو درناوی کوئ او د هغو د ښېګڼو يادونه يې وکړه بيايې و فرمايل: ((خدای عزوجل له خپلو بنده ګانو څخه يو بنده وټاکه چې له دنيا او اخرت څخه يو غوره کړي. هغه اخرت غوره کړ. ددې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه وژړل او ويې ويل: خپل مور او پلار له تا څخه قربانوم.)) خلکو د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په حالت تعجب وکړ چې هغه ولې ژاړي او داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د خبرو فهم او زړه نرمي خلکوته ښکاره شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم يې په چټکۍ سره درک کړی و. حضرت نبي کريم ﷺ وويل:

نبوي جومات

((اې ابوبکره آرام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبروته ادامه ورکړه او ويې فرمايل:

((د ابوبکر له دروازې څخه پرته هغه ټولې دروازې دې، چې د مسجد په لور خلاصې وي، وتړل شي)) زياته يې کړه: ((زه نه پوهيږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پرما باندې بل څوک ډېر حق ولري او که ما کولای شوای چې د الله تعالی له بنده ګانو څخه د خليل په توګه څوک وټاکم. يقيناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بياهم زموږ ترمنځ دوستي او وروروليِ ټينګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای جل جلاله په وړاندې مخکې کېږو.)) همدارنګه يې وويل: ((د خدای لعنت دې پر يهودو او نصاراو وي چې د خپلو پيغمبرانو له قبرونو يې عبادت ځايونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوئ.))

ددې ترڅنګه يې وويل: ((که څوک مې وهلی وي او يا مې بده خبره ورته کړې وي، خپل غچ دې واخلي او که د چا پوروړی يم او پرما حق ولري هغه غوښتلای شي.)) له اصحابو څخه يو تن وويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((زه پر تاسو درې درهم پور لرم. حضرت رسول اکرم ﷺ حضرت فضل بن عباس رضي الله عنه ته امر وکړ چې دغه مبلغ ورکړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال کې چې ناروغي يې زياته شوې وه په جومات کې حاضرينو ته وويل: ((په مناسب وخت کې دې يهود، نصارا او مشرکين له جزيرة العرب څخه وايستل شي.))

نبي کريم ﷺ د پنجشنبې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امامت ته ادامه ورکړه، خو وې نشواى کولاى چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره جومات ته لاړ شي. حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې امامت وکړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمد ﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه د ۱۷ لمونځونو امامت وکړ. حضرت محمد ﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان آزاد کړل، اووه ديناره چې په کور کې يې درلودل، خيرات کړل او خپله جنګي وسله يې مسلمانانو ته وروبښله. حضرت رسول اکرم ﷺ د هجرت په يوولسم کال د ربيع الاول په دولسمې نيټې د دوشنبې ورځې د غرمې پرمهال د (۶۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وکړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د مکې د فتحې، دويمه ډله دې د حنين د غزا او دريمه ډله دې د حجة الوداع په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- مکه په کوم کال کې فتح شوه او لامل يې څه و؟

۲- د حنين غزا څرنګه پېښه شوه؟ معلومات ورکړئ

۳- حضرت محمد ﷺ په کوم کال، مياشت او ورځ رحلت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د شخصيت په اړه معلومات را غونډ او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر صدیق رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د نسب، خلافت ته د رسیدو د څرنګوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پېښو په اړه معلومات وړاندې شي.

د حضرت ابوبکر صدیق نوم عبدالله او د پلار نوم یې ابو قحافه او د مور نوم یې ام الخیر سلما بنت ضحر و او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له لوري د صدیق او عتیق لقبونه ورکړل شوي وو. له عام الفیل څخه دوه کاله او څو میاشتې وروسته یې نړۍ ته سترګې پرانیستې. نسب یې په شپږم نیکه(جد) کې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره یو ځای کېږي. شغل یې سوداګري وه. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په پیغمبرۍ مبعوث شو، په نارینه وو کې لومړنی کس و چې د اسلام په دین مشرف شو. هغه د اسلام او د فی سبیل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمني قربان کړه. د تبوک د غزا لپاره د تیارۍ پر مهال یې د خپل کور ټول مالونه نبوي جومات ته راوړل او څه یې چې درلودل هغه یې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له رحلت وروسته انصار په سقیفه بني ساعده کې را غونډ شول او غوښتل یې چې حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه د خلیفه په توګه وټاکي. د دې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکر صدیق او حضرت عمر رضي الله عنهما د سقیفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبیده بن جراح رضي الله عنه هم ملګری شو. څنګه چې سقیفې ته ورسېدل، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د یوې وینا په وړاندې کولو انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوې څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره د خلیفه او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د ځای ناستي په توګه بیعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره بیعت وکړ. په دې ډول د خلافت مسئله په ښه توګه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په نبوي جومات کې د یوې ارزښتناکې وینا له لارې خپله کړنلاره مسلمانانو ته ابلاغ کړه او ویې ویل: ((اې خلکو، زه پر تاسې خلیفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غوره نه یم، که چېرې مې ښه کارونه کول، ما

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مرسته وکړئ او که مې بدکار کاوه منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې کمزوری او ستاسو کمزوری زما په وړاندې ځواکمن دی، تر څو د هغه حق له ځواکمن څخه واخلم او ورته يې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه کړي الله تعالی دغه قوم ذليلوي. او په هغه قوم کې چې بد کاري دود شي له بلاوو سره مخامخ کيږي)).

د پيغمبر ﷺ له رحلت سره يو شمېر افرادو، لکه مسليمه کذاب، طليحه اسدي او نورو د نبوت دعوای وکړه او ځينو خلکو بيت المال ته د زکات له ورکولو ډډه وکړه. حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه اسلامي لښکر ته دنده ورکړه چې د دروغجنو پيغمبرانو او د هغو خلکو، چې د زکات ورکولو څخه يې ډډه کړې او هغه څوک چې مرتد شوي، کار يوې خوا ته کړي. دغو جګړو له يوه کال څخه ډېر دوام وکړ. تر هغه چې مسليمه کذاب او ټول مرتدين د خپلو اعمالو په سزا ورسېدل. مرتدين ووژل شول او هغه چا چې زکات نه ورکاوه اصلاح شول او زکات يې قبول کړ.

حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د اسلام د مبارک دين د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زيد رضي الله عنه په مشرۍ اسلامي لښکر شام ته ولېږه او هغه هم بريالی له خپلې دندې راستون شو. د دغو جګړو په لړ کې د قران کريم ګڼ شمېر حافظان په شهادت ورسېدل. هماغه و چې د حضرت عمر رضي الله عنه په وړانديز حضرت ابو بکر صديق رضي الله عنه امر وکړ قران کريم چې د پيغمبر ﷺ په مهال په جلاجلا ډول ليکل شوی و او د اصحابو په واسطه په سينو کې خوندي شوی و په يوه مصحف کې را غونډ کړي. وروسته له هغه چې د هېواد کورنی حالت سم شو، حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه يې د څلو زره کسيز لښکر په مشرۍ عراق ته ولېږه. هغه په يو کال او دوه مياشتو کې د فرات د سيند د سېمې وګړي د اسلام په دين مشرف کړل.

په داسې حال کې چې مسلمانان په برياوو بوخت وو، روميانو له وخت څخه ګټه واخيسته او ۲۴۰ زره کسيز لښکر يې راغونډ کړ چې له مسلمانانو سره وجنګيږي. حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص(رض) فلسطين ته، حضرت ابو عبيده بن جراح رضي الله عنه حمص ته، حضرت يزيد ابن ابي سفيان رضي الله عنه يې دمشق ته او حضرت شرحبيل بن حسنه رضي الله عنه يې اردن ته ولېږل او حضرت سيف الله خالد بن وليد رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې عراق مثنى بن حارث ته پرېږدي او خپله شام ته لاړ شي. په دې وخت کې د حضرت خالد رضي الله عنه د عسکرو شمېر شپږ دېرش زره تنو ته رسېده. په هغه جګړه کې چې د هجرت په ديارلسم کال د يرموك د سيند په غاړه پېښه شوه، دښمن له تاريخي ماتې سره مخامخ شو او ۱۳۰زره تنه يې په قتل ورسېدل. په داسې حال کې چې د مسلمانانو له لوري يوازې درې زره تنه په شهادت ورسېدل او هر قل(هراکليوس) نهيلى او له شام څخه وتښتېده. په دغه جګړه کې د ټولو عسکري ځواکونو اعلى قوماندان حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه و. هغه خپل لښکر په ۳۸ برخو ووېشه او په يوه وخت يې په دښمن له دربو خواوو يرغل وکړ. دغه تاکتيک دښمن دومره حيران کړ چې خپلې ټولې طرحې يې له ياده ووتې او د زمان له زغملو پرته يې هيڅ کار له واکه پوره نه و.

د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د خلافت يوه بله مهمه پېښه داوه چې د حضرت عمر رضي الله عنه په مشوره يې يو شمېر کار پوهان د زيد بن ثابت په مشرۍ مکلف کړل چې قران کريم راغونډ کړي. دغه کار د دې لامل شو چې مسلمانان د قران کريم په اړه يو موټي پاتې شي.

لومړي خليفه د خپل خلافت د دوو کلونو او درې مياشتو په دوره کې اسلام او مسلمانانو ته داسې خدمتونه اوکړنې تر سره کړې چې د اسلام او نړۍ په تاريخ کې سارى نه لري او اسلامي تاريخ پرې وياړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړنۍ خطبې په اړه بحث وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟

۳- د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د مهمو کارونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت عمر رضي الله عنه د نسب، شخصیت، بریاوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د اسلام د دویم خلیفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل په نومونو ملقب دی. د عام الفیل په دیارلسم کال د قریشو په یوې شاغلې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نیکه کې یې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسیږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارک دین مشرف شو. کله یې چې اسلام راوړ خپل مسلمانېدل یې په ښکاره اعلان کړل او هم یې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي او وواییل! که څوک ورسره حساب لري او یا غواړي چې زوی یې یتیم او میرمن یې بې خاونده شي، زما پسې دې راشي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره په ټولو غزواتو کې ګډون کړی او له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره یې له هیڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سپمولی.

لومړي خلیفه به په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخیستله. کله چې لومړی خلیفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې وروسته یې حضرت عمر رضي الله عنه د خپل ځای ناستي په توګه وټاکه چې د انصارو او مهاجرینو له لوري تایید شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه په اړه وویل:

((حضرت عمر رضي الله عنه سخت ګیره دی، خو زموږ په منځ کې د خلافت لپاره وړ بل څوک شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دویم خلیفه د خلافت دوره یوه روښانه او له بریاوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاریخ کې ساری نه لري. هغه بریاوې چې د امیرالمومنین حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوي، د امویانو او عباسیانو د دورې له ټولو بریاوو سره برابرې دي. د حضرت عمر رضي الله عنه فتوحات په ختیځ کې تر ترکستان او خراسان، په لویدیځ کې تر لیبیا، په سویل کې تر سوډان او په شمال کې د شام او تور سمندرګي تر وروستیو پولو پورې رسېدل. حضرت عمر رضي الله عنه د نهاوند او قادسیې د جګړو په پایله کې د فارس امپراتوري له منځه یووړه او د فارس (اوسني ایران) خلک یې په اسلام مشرف کړل.

د قادسیې په جګړه کې د مسلمانانو غازیانو شمېر دېرش زره تنه او قوماندان یې حضرت سعد بن وقاص رضي الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمېر ۱۵۰۰۰۰ تنو ته رسېده. دغه جګړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۴ هجري کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قومندان رستم نومېده. هغه د تېښتې پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په ګذار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصرې او کوفې ښارونه ودان او ډېره پراختیایي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وایستل شول، منظمې عسکري قشلې رامنځته شوې، بیت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولایت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکیلات، مالي دفترونه او ځینې نورې اداري جوړې شوې. قاضیان وټاکل شول. د خراج نظام په فعالیت پیل وکړ. له زړو، ښځو او کوچنیانو څخه خراج نه اخیستل کېده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاریخ د مسلمانانو د تاریخ د مبداء په توګه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کلونو او پنځو میاشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نېټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د بریاوو، نظم، عدل، انصاف، برابرۍ، سوکالۍ او د ژوندانه د آسانتیاوو د تامین له پلوه د اسلام په تاریخ کې یوه روښانه دوره ده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپرېدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دویمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دین مشرف شو؟

۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چا له لوري په شهادت ورسېد؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنګه د دیني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عثمان رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصيت، خلافت ته د رسېدو د څرنګوالي، برياوو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختګونو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د دريم خليفه نوم عثمان بن عفان او لقب يې ذوالنورين و. په پنځم نيکه کې يې نسب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسېده. له عام الفيل څخه پنځه کاله وروسته په مکه کې په يوې درنې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. د ځوانۍ له وخته په سوداګرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه يو نرم خويه، حليم او پرهېزګاره شخص و. د اسلام د دين د پراختيا په لاره کې يې د خپلې شخصي شتمنۍ لويه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزاګانو کې له پيغمبر صلی الله علیه وسلم سره ملګرى و. د وحې کاتب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لورې ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه يې روح جدا شي، د خليفه د ټاکنې په موخه يې اووه تنه لوى صحابه، هر يو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ، علي بن ابي طالب رضي الله عنه ، طلحه بن عبيدالله، زبير بن عوام رضي الله عنه ، سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه ، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زياته يې کړه چې عبدالله بن عمر د راى حق لري، خو د ځان د کانديد ولو حق نه لري. له درې ورځو خبرو اترو وروسته په پاى کې د رايو په اکثريت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خليفه په توګه وټاکل شو او ټولو ورسره بيعت وکړ.

د حضرت عثمان د دورې برياوې دوه برخې لري. لومړى د هغو سيمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته يې بغاوت کړى و، لکه رى، همدان، سکندريه او اذربايجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دويم د قبرس او ترکيې سيمې کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلې. همدا رنګه په افريقا کې هم يو شمېر سيمې د مسلمانانو لاسته ورغلې. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قران کريم چې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په وخت کې راغونډ شوى و د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصحف په ډول ولیکل شو او فتحه شویو سیمو ته ولېږل شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د دولس کلونو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلواګرو له خوا په داسې حال کې، چې د قران کریم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه او دویمه ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت د فتوحاتو معلومات په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- حضرت عثمان رضي الله عنه څنګه د خلیفه په توګه وټاکل شو؟

۲- د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې کومې سیمې ونیول شوې؟

۳- حضرت عثمان رضي الله عنه څه وخت او څنګه په شهادت ورسېد؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت علي رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت علي کرم الله وجهه د نسب، شخصیت او د خلافت د مهمو پېښو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تره زوی او زوم و. لقب یې اسدالله او حیدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کنیت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندې په مکه کې وزیږید. لس کلن و چې د اسلام په مبارك دین مشرف شو. هغه د اسلام په لارکې له هیڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د هجرت په شپه د هغه په بستره کې ویده شو، تر څو هغه کفار چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کور یې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم چېرته نه دی تللی او په خپله بستره کې ویده دی. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د ورورولۍ په تړون کې به خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغه ته د ورورۍ لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دویمه ورځ په مدینې منورې کې ورسره خلکو بیعت وکړ او هغه یې د امیرالمومنین په توګه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاویه رضي الله عنه هم نظره او تینګار یې کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلینو قصاص باید دفعتاً واخیستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کېدو پورې باید انتظار وایستل شي، چې په پایله کې یې د حضرت علي رضي الله عنه پلویان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلویان بصرې ته نژدې د جګړې لپاره تیار شول. د جګړې له پېښیدو وړاندې د حضرت قعقاع رضي الله عنه په منځګړتوب نژدې و چې د دواړو لوریو تر منځ سوله تینګه شي، خو د عبدالله بن سبا، یهودي منافق په لمسون په شپه کې جګړه پیل شوه. د حضرت طلحه او زبیر رضي الله عنهما په شمول چې عشره مبشره صحابه وو، ګڼ شمېر صحابه شهیدان شول او جګړه د حضرت علي رضي الله عنه په ګټه پای ته ورسېده. حضرت ام المومنین عایشه رضي الله عنها چې په اوښ سپره وه و نیول شوه او له ورور سره یې په ډېر احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدینې منورې ته ولیږل شوه.

د صفین جګړه

دغه جګړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاویه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجری کال کې د صفین په سیمه کې پېښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کلونو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹ نېټه د خوارجو د فکر د یوه تن پیرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه جومات ته د تگ په حال کې ټپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نېټه په شهادت ورسېد. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلکو باندې په شفقت او مهربانۍ سره مخ ته وړلې.

د حضرت علي رضي الله عنه له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسن رضي الله عنه د خلیفه په توگه وټاکل شو. هغه له خبرو او خبرنو وروسته دې پایلې ته ورسېد چې باید د ځان او مال او د مسلمانانو د یووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاویه رضي الله عنه سره له دښمنۍ او سیالۍ لاس واخلي او د خلافت له دعوای څخه تېر شي. دا کار د دې لامل شو چې حضرت معاویه رضي الله عنه سره اړیکه ټینگه کړي او د هغه په گټه له خلافت څخه تېر شو. له یوېل سره یې توافق وکړ. چې باید هغه له ځان څخه وروسته د خلافت چارې په خپله مسلمانانو ته پرېږدي، تر څو په خپلواکه توگه خپل خلیفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموي کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علي رضي الله عنه د رسېدو د څرنگوالي او دویمه ډله دې د حضرت علي رضي الله عنه د خلافت د پېښو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د حضرت علي رضي الله عنه د نسب په اړه په څه پوهیږئ؟

۲- د صفین جگړه د چا تر منځ پېښه شوه؟

۳- حضرت علي کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسېد؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت علي کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سیمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلفاي راشدينو روښانه دورې ته لنډه کتنه

په دې لوست کې به د خلفاي راشدين د سياست د څرنګوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بدلونونو او پېښو په اړه معلومات وړاندې شي.

د خلفای راشدينو رضي الله عنهم دوره چې د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه وروسته په ۱۱ هجري کال کې پيل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علي کرم الله وجهه په شهادت سره پای ته رسېږي، د تاريخي شهکار او د عالم اسلام د وياړ څرګندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کريم له احکامو او اوامرو او نبوي سنتو څخه سر غړونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل پرې وکړي. هغوی د حضرت محمد ﷺ په څېرله خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته يې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او وروروليء يې تبليغ، دود، تحکيم او پلي کول.

خلفاي راشدين هغه کسان وو چې ځانونه يې د خدای جل جلاله او خلکو په وړاندې مسؤول او ځواب ورکوونکي ګڼل او هره شېبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالی يې له هيچا څخه ويره نه درلوده. هغوی له خدای جل جلاله او د خلکو د حقونو له ضايع کولو څخه سخت په وېره کې وو. د جزا د ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دبدبه يې نه خوښوله. هر چاکولای شول چې په هر وخت او هر ځای کې ورسره ليدنه وکړي. دارالخلافه يې جوماتونه، فرش يې پوزی او مانۍ يې همدا جوماتونه و. په مړه ګېډه يې ډوډۍ نه خوړه.

په کور او د کار په ځای کې يې ساتونکي نه درلودل. هغوی د الله تعالی په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه يوه ګړۍ نه کښېناستل. د خلکو د يووالي لپاره يې ډېرې هڅې کولې. هغوی چې د صحابه کرامو د مشرانو له لوري ټاکل شوي وو، د خلکو چارې يې د استعداد او تقوی خاوندانو ته يعنی کار يې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه يې کلکه څارنه کوله.

د خلفاي راشدينو په دوره کې عسکري، قضايي، مالياتي، پستي، محاسبه يې، تعليمي او روزنيز او د خراج نظام په عامه توګه رامنځته کړای شو.

د خلفاي راشدينو په دوره کې فتوحات له لاندې لاملونو سره تړلي وو:

- په ټولو چارو کې يې له خدای جل جلاله څخه وېره کوله او د الله تعالی رضا ته يې پام کاوه.
- يووالی، پاک نفسي، ايمانداري او په جهاد کې رښتينی خدمت د هغوی د بريالیتوب لامل ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- عزت او د دنیا او اخرت بریالیتوب یې په اسلام باندې په درېدو کې لیده.
- مسلمانان په دې باور جنګېدل که چېرې له کفارو سره په جګړه کې ووژل شي شهید او که ژوندی پاتې شي غازیان کېږي.
- مسلمانانو د نیول شویو هېوادونو له وګړو سره ډېر ښه او د ورورۍ چلند کاوه.
- دا یې عقیده وه چې اجل نه بدلېږي، نو ځکه ډاډه جنګېدل.
- پر خدایﷻ تکیه او توکل هم د فتوحاتو یو لامل و.
- مشورې او د رازونو ساتنې ته یې ډېر پام کاوه.
- یوې قوماندې او د اولوالامر اطاعت ته یې غاړه ایښوده.
- صبر یې درلود.
- له لوږې، تندې او هر ډول ستونزو سره یې مقاومت کاوه.

د خلفاې راشدینو دا ډول صفات د دې لامل وګرځېد چې د اسلام مبارک دین د نړۍ تر لرو سیمو پورې خپور شي او د نړۍ ډېر وګړي پرې مشرف شي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې دخلفاې راشدینو د شخصي احوالو او دویمه ډله دې د هغوی د خلافت د کړنلارو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- راشدینو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کې له څه ډول کړنلارې څخه پیروي کوله؟

۲- د خلفاې راشدینو په دوره کې د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د دیني علماوو څخه د خلفاې راشدینو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ اوپه ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امویان

۴۱– ۱۳۲هـ ۶۶۱– ۷۵۰م

په دې لوست کې به د حضرت معاویه رضي الله عنه، مشهورو اموي خلفاوو، د امویانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې شي.

د دې کورنۍ بنسټ ایښودونکی حضرت معاویه رضي الله عنه دی. له دې کورنۍ څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی یې حضرت معاویه رضي الله عنه او وروستنی یې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لویدیځ کې تر هسپانیې او فرانسې او په ختیځ کې تر ترکستان، چین او هند پورې ورسیده.

حضرت معاویه رضي الله عنه

حضرت معاویه رضي الله عنه د ابوسفیان رضي الله عنه زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زیږیدلی دی پلار یې ابوسفیان د قریشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دین مشرف شو. حضرت معاویه رضي الله عنه د وحې له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمد رضي الله عنه له لوري د وحې د کتابت دنده ورسپارل شوې وه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې د شام والي و. کله چې حضرت علي رضي الله عنه په شهادت ورسید او حضرت امام حسن رضي الله عنه د خلافت لپاره وټاکل شو د خو میاشتو له تېرېدو وروسته له حضرت معاویه رضي الله عنه سره، چې د شام والي و، په دې موافقې ورسید چې حضرت معاویه رضي الله عنه نشي کولای له ځان وروسته څوک د ځای ناستي په توګه وټاکي، بلکې دغه کار باید مسلمانانو ته پرېږدي.

په دې ترتیب حضرت معاویه رضي الله عنه د ټول اسلامي هېواد امیر شو او حضرت امام حسن رضي الله عنه له خلافت څخه لاس واخیست. حضرت معاویه رضي الله عنه دمشق د خپلې پلازمینې په توګه وټاکه. بني هاشمو ته یې ډېر درناوی درلود. هغه په لوېدیځ کې مراکش او المغرب، په شمال کې ترکیه او په ختیځ کې سیستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواک په رامنځته کېدو کې یې ډېرې هڅې وکړې او په دې لاره کې یې بریاوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاویه رضي الله عنه په ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یزید

۶۱- ۶۴ هـ ۶۸۱- ۶۸۴ م

یزید په ۲۵ هـ کال کې زیږېدلی او په ۶۱ هجري کال کې د پلار حضرت معاویه رضی الله عنه له وفات وروسته واک ته ورسېد. د هغه د واکمنۍ پر مهال د کربلا حماسه پېښه شوه چې په لړ کې یې حضرت امام حسین رضی الله عنه له ۷۲ تنو یارانو سره په شهادت ورسېد. یزید په ۶۴ هـ کال کې وفات شو.

عبدالملک بن مروان

۶۵- ۸۶ هـ ۶۸۵- ۷۰۵ م

د یزید له مړینې وروسته د هغه زوی دویم معاویه واک ته ورسېد، خو واکمنی یې له ۴۰ ورځو ډېر دوام ونه کړ او په ځای یې مروان بن حکم د چارو واک تر لاسه کړ. هغه ژمنه وکړه چې د چارو واک به د دویم معاویه زوی خالد ته وسپاري، خو چې کله یې قدرت تر لاسه کړ، د خالد له مور سره یې نکاح وکړه او د خالد په ځای یې خپل زامن عبدالملک او عبدالعزیز یو په بل پسې ځای ناستي وټاکل.

د مروان له مړینې وروسته عبدالملک واک ته ورسېد. هغه بصره، کوفه او هغه ټولې سیمې چې د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه په لاس کې وې تر خپلې ولکې لاندې راوستې او بیا یې د خوارجو فتنه له منځه یووړه. په ختیځ کې یې د فتوحاتو لمن تر کابل پورې وغځوله. په شمال کې یې قسطنطنیه فتح کړه. عقبه بن نافع چې د افریقې د شمال سیمې یې له لاسه وتلې وې، بیا تر لاسه کړې. عبدالملک بن مروان له ۲۱ کاله واکمنۍ وروسته په ۸۶ هجرۍ کال کې د ۶۳ کالو په عمر وفات شو. نوموړی لومړنی اسلامي واکمن و چې په خپل نوم یې سکه ضرب کړه. په داسې حال کې چې له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د هغه په واکمنۍ کې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو کې رسمیت پیدا کړ.

عمر بن عبدالعزیز

۹۹ – ۱۰۱هـ

په اموي کورنۍ کې حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه هغه ځوک و چې له ډېرې پوهې، تقوی او عدل څخه برخمن و او په هغه یې ډېر شهرت درلود. هغه هڅه کوله چې خلفای راشدین په پله پښنه کېږدي. هغه د سلیمان له مړینې وروسته خلافت ته ورسېد. نوموړي د قران او نبوي احادیثو له احکامو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعایت له امله په دویم عمر او پنځم راشده خلیفه نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزیز(رض) د خپلې خلافت په دوره کې د اموي دورې ټول والیان او قاضیان له کاره گوښه کړل او پر ځای یې پرهېزگاره، پاک نفسه، ایمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د مالیاتو او خراج په اصولو کې یې بدلونونه راوستل.

له خلکو څخه یې دړانده خراج لغوه او هغه یې د خلکو له وړتیا سره سم عیار کړل. له بیت المال او عامه شتمنیو څخه یې د ناوړې گټې اخیستنې مخه ونیوله. له خاینینو، بډې اخیستونکو او مفسدینو سره یې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه یې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفینو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخیست. هغه د خلکو د سوکالی په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله یې ډېرې ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم یې یوه اندازه ځمکه په مستحقینو ووېشله.

حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه لومړنی کس و چې رسماً یې د نبوي احادیثو د راټولولو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه له دوو کلو او پنځو میاشتو واکمنی وروسته دځینو خاینینو په دسیسه د یوه غلام له لوري په شهادت ورسېد. امویانو نژدې یوه پېړۍ په اسلامي نړۍ واکمنی وکړه چې مشهور واکمنان یې په لاندې ډول دي:

۱- معاویه بن ابي سفیان(رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق

۲- یزید بن معاویه ۶۰- ۶۴ هـ ق

۳- عبدالملک بن مروان ۶۵ – ۸۶ هـ ق

۴- ولید بن عبدالملک ۸۷- ۹۶ هـ ق

۵- سلیمان بن عبد الملک ۹۷- ۹۹ هـ ق

۶- عمر بن عبدالعزیز(رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق

۷- دویم یزید بن عبدالملک ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

۸- هشام بن عبدالملک ۱۰۵- ۱۲۵ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- وليد بن دويم عبدالملك ۱۲۵- ۱۲۶ هـ ق

۱۰- يزيد بن وليد بن دريم عبدالملک ۱۲۶- ۱۲۷ هـ ق

۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷- ۱۳۲ هـ ق

د امويانو حکومت کابو له يوې پېړۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د امويانو وروستی واکمن مروان حران ته نژدې ماته وخوړه او د مصر لورته د تېښتې پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسيان و اک ته ورسيدل او اسلامي تاريخ نوی پړاو پيل کړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسېدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د حضرت معاويه رضي الله عنه د مهمو کارونو په اړه بحث وکړي او تر لاسه شوي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت معاويه رضي الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟

۲- د حضرت معاويه رضي الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سيمو رسېده؟

۳- کوم اموي خليفه، د دويم عمر او پنځم راشده خليفه په نوم نومول شوی و؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت معاويه رضي الله عنه د خلافت د څرنګوالي په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعیت

٤١- ١٣٢هـ.ق

په دې لوست کې به د اموي دورې د سیاسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسایلو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه یو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنیمت، عشر او خمس تر سرلیک لاندې ډېر مالونه له آسیایي او افریقایي نیول شوو هېوادونو څخه پلازمېنې دمشق ته لېږل کېدل. د نیول شویو هېوادونو تر منځ سوداګریزې اړیکې ټینګې شوې وې.

له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لوړو برجونو لرونکي وو او په عین حال کې یې د دفاعي کلاګانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امویانو له لوري د پلازمېنې په توګه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده.

د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالمالك په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزیزرضي الله عنه په وخت کې شاړې ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره اماده شوې. د ناروغانو د درملنې لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختیا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امویانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خیریه موسسو، جوماتونو او د هغو له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل یې ځرګنده بېلګه ده. اسلامي ادبیاتو علومو او فنونو، هنر او صنایعو پراختیا وموندله چې په نړۍ کې د اسلامي نظام د نورو د متمدن کېدلو لپاره یو معیار وګرځېد.

په پوځي برخه کې پوه افراد لکه موسی بن نصیر د عسکري ټولیو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسی بن نصیر او طارق بن زیاد د افریقا په شمال او د اروپا په سوېل لوېدیځ کې د اسلام لمن تر هسپانیې پورې ورسوله، قطیبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ آسیا تر هېوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم یې د چین دربار ته اسلامي پلاوی ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن قاسم په هند کې په دې بریالی شو چې خپل فتوحات تر کراچی او ملتان پورې ورسوي. مسلمه بن عبدالملك په کوچنۍ آسیا کې د خپلو فتوحاتو سرحد د انطاکیې تر ښاره پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنیزې وضعې او دویمه ډله دې په دې دوره کې د پوځي فعالیتونو په اړه بحث وکړي او په ټولګی کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اسلامي مالیاتو په اړه معلومات ورکړئ.

۲- امویانو کوم ښار د خپل پایتخت په توګه ټاکلی و؟

۳- امویانو د عامه سوکالۍ لپاره کوم کارونه تر سره کړل؟

۴- محمد بن قاسم کومه سیمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امویانو د بریالیتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیان

۱۳۲– ۶۵۶ هـ/ ۷۵۰– ۱۲۵۸ م

په دې لوست کې به له اموي کورنۍ څخه عباسیانو ته د واک د لېږد د څرنګوالي په اړه معلومات وړاندې شي.

له امویانو څخه عباسیانو ته د خلافت لېږد

په ۹۶ هـ کال کې د ولید بن عبدالملک له مړینې وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع یې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علویانو هم له وړاندې څخه له امویانو سره کینه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمني یې په ډاګه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهیم وژل وو. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسیان خپل مخالفت علني کړي.

ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بیرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سیار یې چې د نیشاپور حاکم و، شاتګ ته اړ کړ او وروسته یې په سل زره کسیز لښکر سره د زاب د سیند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتېد. ابومسلم تور بیرغ په دمشق کې ورپاوه مروان د نیل د سیند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسېده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲– ۱۳۶ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خلیفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې یې څرګنده کړه چې د مسلمانانو په لاربنوونه او خدمت کې به د خلفاي راشدینو کرښلاره پلې کوي. له دې امله دغې وینا د دمشق د ښار په خلکو اغېزه وکړه. له دې وروسته یې د اموي کورنۍ د غړو په ډله ییزې وژنې پیل وکړ. او د هغو دوینې په تویولو کې یې له شدت څخه کار واخیست چې له امله یې په اسلامي هېواد کې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت څلور کلنه دوره د مخالفینو په وژلو سره تېره شوه او په ۱۳۶ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور
(۱۳٦– ۱٥۸ ق)

د ابوالعباس له مړینې وروسته یې ځای ناستی منصور پر تخت کښېناست. هغه یو هوښیار، پوه او زیرک شخص و. د عباسي خلافت د ټینګښت لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کې هم ډېر بریالی و. د مالیاتو، پوهنې، کرنې او د لارو د جوړېدو په برخه کې یې ډیر زیار وایست.
د هغه د خلافت په دوره کې کومه ناوړه پېښه رامنځته نه شوه. بلکې خلکو په آرامی سره ژوند کاوه.
د دغې دورې د یادونې وړ پېښه د عبدالله بن علي پاڅون و چې هغه هم د منصور له لورې وځپل شو.
منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته ولېږداوه.
هغه له ۲۲ کلونو واکمنۍ وروسته په ۱۵۸ هـ کال کې حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدی بن جعفر المنصور
(۱۵۸ هـ ۱٦۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړینې وروسته واک ته ورسېد. هغه د ښو اخلاقو، ښه سلوک تقوا او تواضع خاوند و.
د هغه له لومړنیو کارونو څخه یو هم زندانیانو ته عمومي بښنه وه. مهدي د مخالفینو ټول ملکیتونه چې د
منصور له لورې نیول شوي و، بېرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کې ټولو انسانانو سره ښه
رویه درلوده. قاضیانو ته یې ډېر درناوی درلود. د هغوی په وړاندې یې د یوه عادي فرد په څېر ودرېده او د
هغو د پریکړو پلي کول یې د ځان لپاره یو مکلفیت او جدی مسؤولیت ګاڼه. هغه د بیت الحرام جومات
ته پراختیا ورکړه او د عمومي لارو، کاروان سرایونو میلمستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کې یې ډېرې
هڅې وکړې. په پستي چاروکې یې ډېر خدمتونه وکړل او د مکې، مدینې، یمن او بغداد تر منځ یې
منظم پستي سیستم رامنځته کړ. د زندانیانو د کورنیو لپاره یې له بیت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند
په وروستیو ورځوکې یې خپل زامن په ترتیب سره هادي د لومړي او هارون د دویم ځای ناستي په توګه
وټاکل. له یو ولس کلونوخلافت وروسته په ۱٦۹ هـ کال کې وفات شو.

موسی الهادي(۱٦۹- ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړینې وروسته موسی الهادي واک ته ورسېد. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار
د دروازو ساتونکي لرې کړل چې خلک مخامخ ستونزې ورته ووایي. د هغه د خلافت په وخت کې
ادریس په مراکش او موریتانیا کې خپلواک دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کلونو خلافت وروسته په
۱۷۰ هـ کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هارون الرشيد بن مهدی (۱۷۰- ۱۹۳ هـ)

هارون الرشيد د پلار له وصيت سره سم د موسی الهادي له مړينې وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه يوازې په عباسي کورنۍ کې، بلکې د اسلام په تاريخ کې يو ستر شخص و. د هغه د هڅو پايله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پلازمېنې بدل شو.

هارون الرشيد يو مدبر او عالم شخص و. مېرمن يې زبيده هم پوهه، هوښياره، عالمه او يوه مهربانه ښځه وه. د مکې د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تياره شوه چې د خپلو شخصي ګاڼو په پلور لو سره له طايف څخه مکې ته د نهر د کېندلو کار په بريا سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو وياله تر نن ورځې د زبيدې د نهر په نامه يادېږي. هارون الرشيد په خپلې پوهې او کفايت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلي وو، په سوله ييزه توګه آرام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسېدلي وو. هغه ښوونځي، مدرسې، روغتونونه، کاروانسرايونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه د وخت يوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله يې چې يو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توګه ولېږه، د فرانسې پاچا يې په ليدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزيرانو ته يې وويل: ((دا مسلمانان عجيب خلک دي. د اوسپنې په يوه قطعې کې يې پيريان بند کړي، چې دغه کوچني شيان يې په حرکت راوستلي او ټک ټک آواز کوي.)) هارون الرشيد لومړنی اسلامي شخصيت و چې د چين او فرانسې هېوادونو سره يې اړيکې ټينګې کړې او دغو هېوادونو ته يې سفيران ولېږل او د هغو سفيران يې په بغداد کې ومنل.

نوموړي ۹ ځلې د مکې مکرمې او مدينې منورې زيارت کړی و او له ۲۳ کلونو خلافت وروسته په طوس يا نننې مشهد کې وفات شو او همملته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشيد (۱۹۹- ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشيد له مړينې وروسته امين خلافت ته ورسېد د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توګه يې دنده تر سره کوله، د امين خلافت ومانه، خو کله چې امين د فضل بن ربيع په لمسون، مامون له وليعهدۍ څخه لرې کړ، مامون اړ شو چې توره ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشري په غاړه درلوده او د امين له لوري علي بن عيسی د لښکر مشرو. د جګړې به ترڅ کې امين ووژل شو او لښکر يې ماتې وخوړه او اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشید پوهنې ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، ریاضیاتو، فلسفې، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختیا ومونده. له ډېرو بهرنیو ژبو په ځانګړې توګه له لاتیني ژبې څخه ډېر آثار وژباړل شول. په مجموع کې هڅه کېده چې د خپل تمدني سیر د نظام پر مختګ ته د هارون الرشید د دورې په څېر ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده څنګه چې لازمه وه د هېواد په چارو یې حاکمیت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطمیانو د حکومت رامنځته کېدل د بغداد د خلافت لمن محدوده کړه. د اسلامي خلافت په ختیځ لوري کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لوري د خراسان د والي په توګه مقرر شوی و په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاس ته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خلیفه مستعصم باالله و چې د چنګیز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې توګه په ۶۵۶هـ کال کې د عباسي کورنۍ حاکمیت پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسیانو د رسېدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د هارون الرشید د واکمنۍ په اړه معلومات بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د عباسي کورنۍ مهم شخصیت څه نوم درلود او د چا له لوري و وژل شو؟

۲- د عباسي کورنۍ وروستی واکمن د چا له خوا ووژل شو؟

۳- د مامون الرشید د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پرمختګونه وشول؟

۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسي کورنۍ د تاریخي مخینې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسي دورې سياسي، اداري، کلتوري او اقتصادي حالت

په دې لوست کې به د عباسيانو د اداري چارو له څرنګوالي او په عباسي دوره کې د علم او هنر د پرمختګونو د رامنځ ته کېدو په اړه معلومات وړاندې شي.

عباسيانو له لومړي سر څخه داسې څرګندوله چې امويانو د حضرت محمد ﷺ او راشدينو خلفاوو لاره پرېښې وه او دوی د محمدي ﷺ شريعت او راشدينو خلفاوو کړنلاره تعقيبوي. د دغه دول ادعا يوه بېلګه د ابوالعباس تاريخي وينا ده چې خلافت ته د رسېدو پر مهال يې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړينې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سياست ته ډېر پام وګرځېد. ابو جعفر منصور هغه شخص و چې د وخت له پوهانو څخه يې د سلاکارانو په توګه کار اخيست. د متفکر او هوښيار يزيد بن مسلم مشاوريت د ابو جعفر منصور د سلا کارانو يوه بېلګه ده. د عباسيانو د نظامي سياست يوه ځانګړتيا دا وه چې د پېښې له پېښېدو وړاندې هغې ته متوجه کېدل. که کله يې له کوم تن يا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هڅه يې کوله چې سخته ضربه ورکړي او يا تعرضي بريد پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابوجعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو يې لاس پورې کړ او ژوند ته يې د پای ټکی کېښود.

دويمه ځانګړتيا يې د نړيوالو ډيپلوماتيکو اړيکو ټينګول و چې د هغه پر بنسټ د بنه نيت دايمي او موقتي سفيران د نړۍ هېوادونو ته لېږل کېدل او بر عکس د نورو هېوادونو سفيران په خپل حاکميت کې منل کېدل.

د بېلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشيد د پراخه اسلامي هېواد خليفه و، هغه د نړۍ له ډېروهېوادونو سره ډيپلوماتيکې اړيکې ټينګې کړې چې د بېلګې په توګه د هند، چين، فرانسې او يونان نومونه يادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه او د ډېرو انساني، حيواني او نباتي ناروغيو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له ډېرو هېوادونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه پوهان، فیلسوفان، جغرافیه پوهان، نجوم پوهان، ریاضي پوهان، هندسه پوهان، نقاشان، خطاطان، موسیقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلك ماهرین راغونډ شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري یې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتیازاتو څخه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دین او مذهب خلکو شتون درلود. د هیڅ لپاره، مذهبي، دیني او کلتوري محدودیت نه و. عیسویانو، یهودیانو، مجوسیانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او عقایدو خلکو په خپلواکۍ سره خپل دیني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو علمي او فني څېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه چې د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تألیف شوي وو، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخینو او جغرافیه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سیمو ته سفرونه وکړل او په دې برخه کې یې ډېر زیار وایست. په دې سفرونو کې جغرافیه پوهانو ډېر کشفیات وکړل او مورخینو هم د قدر وړ آثار ولیکل. ادیبانو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې له هیڅ راز زحمتونو څخه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسیایي او افریقایي سیمو کې عربي ژبه دود شوه. د الجبر او ریاضیاتو په برخه کې نه هیریدونکي خدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کارېدل او د جغرافیې د علم لپاره د اسطرالاب له الې څخه ګټه اخیستنه هغه دوه توکي وو چې په دغو دوو ځانګو کې یې انقلاب رامنځته کړ. ځکه چې قطب نما د بېړیو په سفر او سیر کې آسانتیا رامنځته کړه او اسطرالاب د ستورو لرې والی او نژدې والی څرګنداوه. دغه اله د اغریق په نامه یوه شخص اختراع کړه. همدارنګه د دغه زرین عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپایانو استادان وو. مورخین په دې باور دي چې اروپایانو ځینې علوم، لکه: هندسه، نجوم، ریاضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو څخه زده کړي دي.

هغه پر مختګونه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کیمیا، الجبر او جیولوژي کې رامنځته شول، د هغه عصر مهمې لاسته راوړنې ګڼل کېدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوګړو، اوسپنې او قيمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پيل شو.

په عباسي دوره کې پر بغداد سربېره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قيروان، مروې، ری، بخارا او نشاپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ چې د نړۍ له بېلابېلو سيمو به خلک د علم، هنر، بيلابېلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سيمو ته راتلل او د هغو له مادي او معنوي فضايلو او ښکلاوو څخه به يې خوند اخيسته او علم او فضايل يې تر لاسه کاوه.

عباسيانو د انساني مدنيت د هر اړخيز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړې ارزښت لري او اسلامي تمدن او تاريخ پرې تل وياړي. په دې دوره کې د جګړې ييزو وسايلو جوړولو او عسکري دسپلين ته هم پوره پام کېده. نو ويلی شو چې عباسيانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ برياوې درلودې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسيانو د کلتوري وضعې او دويمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

١- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه ګڼل کېدل.
٢- د کوم عباسي خليفه په وخت کې د الجبر او رياضي په برخه کې ستر برياليتوبونه رامنځته شول؟
٣- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د ډيپلوماسی په برخه کې څرنګه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عباسيانو په اړه له سر چينو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library